POLITISKA ESSAYER

AF

RUDOLF KJELLÉN

ANDRA SAMLINGEN

STOCKHOLM
HUGO GEBERS FÖRLAG

RUDOLF KJELLÉN

POLITISKA ESSAYER

ANDRA SAMLINGEN

POLITISKA ESSAYER

STUDIER TILL DAGSKRÖNIKAN
(1907—1913)

AF

RUDOLF KJELLÉN

ANDRA SAMLINGEN

SAMHÄLLS- OCH FÖRFATTNINGSPOLITIK

STOCKHOLM
HUGO GEBERS FÖRLAG

LIBRARY
MAR 28 1978
UNIVERSITY OF TORONTO

ISAAC MARCUS'
BOKTRYCKERI-
AKTIEBOLAG
STOCKHOLM
1915

D
442
K54
v. 2

FÖRORD.

Om den föregående samlingen af dessa studier tillhörde »utrikespolitikens» område, så faller denna på »inrikespolitikens»; här systematiserad i samhälls- och författningspolitik. Vid denna fördelning har partiväsendet, såsom i grunden en sociologisk företeelse, skrifvits på samhällspolitikens räkning, ehuru det måste medgifvas att gränsen mellan disciplinerna här icke är skarp.

Liksom förut meddelas studierna i sitt ursprungliga skick, och ändringar eller tillägg anmärkas nu i noter. Äfven en till synes föråldrad artikel som »Kejsar Roosevelt» har fått medfölja, såsom en märkesten i författarens arbete på ett statsformernas system. De enda justeringar, som vidtagits i texten, ha afsett ett bortrensande af det polemiska elementet, som ansetts mindre på sin plats i en publikation som denna. Förf. måste dock med beklagande erkänna, att denna princip blifvit rätt grundligt åsidosatt i artt. »Fredens fariséer» och »Nationalism och socialism»; alltigenom polemiskt lagda i formen, hade de eljest måst uteslutas ur samlingen, hvartill de emellertid intimt höra såväl på grund af sin betydelse för utvecklingen af förf:s allmänpolitiska åskådning som med hänsyn till sin fortvarande fullkomliga aktualitet.

Allmänhetens uppmärksamhet och förläggarens välvilja synas möjliggöra ännu en samling af dessa essayer, att utgifvas under innevarande år. Den skulle behandla ämnen dels inom svensk geopolitik — som utelämnades i första samlingen — dels från den rena statsrätten.

Göteborg den 1 januari 1915.

RUDOLF KJELLÉN.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

SID.

I. SAMHÄLLSPOLITIK ..... 1—77

Partier och idéer 3
Frid på jorden 28
Fredens fariséer 41
Nationalism och socialism 46
Höger och vänster 57

II. ALLMÄN FÖRFATTNINGSPOLITIK ..... 79—139

"Kejsar Roosevelt", anmärkningar om Förenta Staternas författningsproblem 81
Statsformernas förvandlingar 89
Republikens landvinningar 99
Parlamentarismen, konturer till en karta 105
Statmoral och privatmoral 128

III. SPECIELLA PROBLEM FRÅN UTLANDET ..... 141—196

"Fruktbärande samverkan" i Frankrike 143
"Borgerlig samling" i Tyskland 151
Den Elsassiska författningsreformen 160
Rösträttsfrågan i Preussen 170
Den ryska nationalismen 177
Storpolitiskt parasitväsen: främmande makter i Kina 190

IV. SVENSKA PROBLEM (1911—13) ..... 197—247

1909 års reform och 1911 års val 199
Kungsådran i svensk inrikes politik 215
Försvarsberedningarna och unionskommittén, en politisk paralell 224
Med folket för fosterlandet! 237

I.

SAMHÄLLSPOLITIK

Partier och idéer.

12, 14, 16, 17 och 23 sept. 1910.

I.

Den eviga diskussionen om partiernas medel och mål har i dessa dagar åter blifvit akut i vår press. »Det är nyttigt och nödigt», säger *Dagens Nyheter* å det liberala partiets vägnar, »att allt emellanåt företa ett bokslut för att klargöra sin ställning och solvens.» Därför undersöker tidningen först »huru den svenska liberalismen fyllt sin mission», och sätter sedan betyg på konservatism och socialism i nya långa artiklar.

Behöfva vi framhålla resultatet af denna liberalismens självpröfning och dom? Den ser på sitt verk och finner allt ganska godt, änskönt tiderna äro så onda att det egna goda samvetets vittnesbörd mestadels får ersätta världens tack. Den tackar i alla händelser själf sin Gud, att den icke är som syndarne till höger och vänster. Liberalismen, placerad emellan konservatism och socialism här i landet, afsätter i D. N:s näthinna rent ut bilden af frälsaren mellan två ogärningsmän, af hvilka socialismen är den som en gång skall få vara med i paradiset, medan konservatismen skall gå hopplöst förlorad!

Så slående enkel och moraliskt upplyftande tillika tyckes emellertid bilden icke te sig på andra håll. Ett framstående provinsblad af gammal vänsterbeteckning upp-

säger i samma dagar bekantskapen med liberalismen och förklarar sig vilja hädanefter bära högernamnet. Företeelsen själf är mindre sällsynt än den öppna bekännelsen. En rättning höger är omisskännelig inom den svenska pressen sedan några år. Det behöfves onekligen D. N:s uppmuntrande självpröfning i dessa tider af uppenbart kursfall för vårt liberala parti.

Sitt djärfva mod att predika sin tro just i en sådan tid hämtar det liberala hufvudorganet nu närmast däraf, att det tycker sig ha funnit ett stöd hos en mäktig ande, som det eljest är vant att finna på motsidan. I själfva verket ligger uppslaget till hela den närvarande diskussionen gömdt i VITALIS NORSTRÖM'S skrift »Masskultur».

Redan detta vittnar om allvaret och djupet i denna skrift, att den först nu börjat visa sina intryck på opinionen, ehuru den utkom vid årets början och dess mest uppseendeväckande partier varit publicerade i pressen förut. Då våra vittra skribenter producera sig, då kappas tidningarna om att komma först med sina anmälningar; Vitalis Norströms bok har fått vänta på den allmänna uppmärksamheten tills nu. I dess ställe lär den komma att taga den i anspråk en längre tid. Det är med de stora tankarne regelbundet som med bacillerna i kroppen: de behöfva en »inkubationstid» för att mogna och verka. Endast »die wenigsten» träffas af nya sanningar som af skott i bröstet.

Sedan ett antal år är man van att i hvarje ny bok af Vitalis Norström hälsa en ny bragd på det andliga stridsfältet. Man blir icke heller nu besviken. Snarare torde kunna sägas, att »Masskultur» i alldeles särskild grad kommer att vinna läsare och göra intryck. Därför borgar redan dess ämne, som är gripet ur själfva kärnan af den värld där tänkande män och kvinnor nu för tiden dväljas i sina allvarliga stunder. Därför borgar ännu mera behandlingen, som kanske här är mera genomgående populär än i någon af filosofens föregående skrifter. Tankens örn

håller sig denna gång så godt som stadigt i synhåll för vanligt folk, så att de kunna följa dess vingslag utan tröttande ansträngning.

Men boken om »Masskultur» har ännu en egenskap, som måhända icke mindre skall bidraga att göra den kär för en stor publik. Det vill synas, som om filosofens starka temperament något bleknat med åren. Åke-Tor, som på sin tid red in med hammaren i »Ellen Keys tredje rike» för att smula radikalismens jättar och jättinnor sönder och samman, röjer alltmera sin frändskap med den blide Balder. Det finnes i Vitalis Norströms senaste bok starkare utprägladt än förr ett drag af mildhet och ro: den upphöjda och sorgsna mildheten hos en man som kommit ofvanom och — likt abbé Faria i Grefven af Monte Christo — »känner människorna och världen». Den yttrar sig i ett slags ängslan för att den andra parten icke skall komma till sin fulla rätt; icke som skulle filosofen ett enda ögonblick gå på ackord med sin egen mening eller tveka att starkt utsäga den, men han känner ännu mera än förr behofvet att göra rättvisa åt alla håll, att förstå och förlåta. Och i denna sin sträfvan kommer han tidens humana riktning till mötes, utan tvifvel till vinning för populariteten.

För en man af Norströms andliga kaliber är det också lättare att döma oväldigt än för den menige mannen i striden. I sin begåfnings vidd och djup har han ett skydd mot partiensidigheten. Weininger har förliknat den geniala naturen vid en mikrokosm, en värld för sig: den innesluter hela lifvet med alla dess motsatser. Norström själf har någonstädes framhållit, att det vore föga mening med striden mellan höger och vänster, om den icke på afgörande punkter utkämpades inom hvar och en själf. Den kampen är dock endast de store ensamme förbehållen. Mannen i ledet följer fanan utan skrupler och betraktar tänkarens rättvisa åt motparten som karaktärslöshet. Han vet intet om tron och tviflet tillika hos

den, som i sin egen själ har de motsatta åskådningarne representerade, och för hvilken utredningen af dem därför är ett led i arbetet att vinna klarhet om sig själf.

Alltså har Vitalis Norström denna gång upptagit de politiska partierna till skärskådande. Äfven han laborerar med de tre: konservatism, liberalism och socialism. Han afvisar starkt och något fränt den uppfattningen, att liberalismen skulle vara dömd att malas sönder emellan de två andra. Den har likaväl som konservatismen sin »rot i eviga idéer», ja den betecknar själfva idén gent emot erfarenheten, som är konservatismens princip. Motsatsen kan närmare fixeras såsom kultur mot samhälle, mänsklighetsbegreppet mot det historiska samfundsbegreppet, individualism mot nationalism, bildning mot instinkter. Så fattad, blir liberalismens idé uppenbarligen omistlig för utvecklingen, för att icke säga identisk med utvecklingens egen: den tillkommer alltså ledningen i staten, den uppställer programmet, men konservatismen anvisar möjligheterna för dess genomförande. Så komplettera de hvarandra som »outplånliga grundriktningar i utvecklingen».

Däremot har filosofen i sin själs mikrokosm ingen plats för socialismen som lifsåskådning eller idé. Den är berättigad som en tillfällig reaktionsform, men den kan icke stödjas på någon princip, samordnad med de angifna principerna för konservatism och liberalism. Här har liberalismen en ny lifförsäkring: kvarnstenen till vänster är icke fast nog att duga till den hotande söndermalningen.

Dessa äro de Norströmska grundtankarna i detta stycke. Man förstår deras söta lukt för våra liberaler. D. N. är dock så försiktig, att den icke anser detta »odödlighetscertifikat» tillräckligt betrygga framtiden för hvarje faktiskt existerande parti med liberal namnetikett. Norström varnar själf för vilseledande »orena mellanfärger, som väl beteckna faktiska företeelser» men inga »tankenödvändigheter»: de kunna i grunden icke rubba filosofens

cirklar, som äro uppdragna på tankenödvändigheternas demantehäll. — —

Så vidt vi kunnat öfverskåda, har man på den politiska högersidan ännu icke tagit en bestämd ställning till denna förkunnelse om liberalismens primat och socialismens mindrevärdighet. Dessa tankar äro emellertid framställda med sådan makt och auktoritet, att de icke kunna förbises. Hvarje allvarlig politiker måste känna det som en plikt att göra sig reda för deras bärvidd. Och det behöfves förvisso en konservativ självpröfning lika så väl som en liberal.

Skulle den i väsentliga stycken leda till ett bekräftande af filosofens spekulationer, så blir det för politikern en ny fråga, som icke bekymrar filosofen: huru förlika denna idéernas grundlag med den faktiska verkligheten af en partivärld, där liberalismens aktier så uppenbart falla gent emot socialismens? Bevittna vi ett sken allena — eller finnes tilläfventyrs mellan idéernas himmel och partiernas jord något mera än äfven den Norströmska filosofien siat om?

II.

Först skall oförbehållsamt medgifvas och starkt framhäfvas, att den historisk-politiska utvecklingen rör sig med tvänne grundkrafter allena, och att deras väsentliga drag återfinnas i den dualism som Vitalis Norström uppdragit under termerna konservatism och liberalism.

Denna dualism är nödvändig redan därför, att den fotar i den rent mänskliga motsatsen mellan ungdomen, som vill pröfva nya vägar, och ålderdomen, som vill hålla sig till det bepröfvade. Dualismen förtätas och fördjupas i samhällena genom motsatsen mellan de besittningslöse, som ha allt att vinna men intet att förlora, och de be-

sittande, som tycka att det är bra som det är. Detta är den naturliga partimotsatsen, ty den är grundad i naturliga och nödvändiga förhållanden.

Detta är ock förutsättningen för en sund utveckling. Folken kunna lika litet som andra lif stå stilla utan risk af förruttnelse, men de få ej heller likna hunden som släpper köttstycket ur sin mun för att fånga ett nytt. En del af folket skall syssla med eröfring af nytt land, en annan del skall stanna hemma och odla de fädernearfda eller nyss eröfrade åkrarna. Så går det till, och så måste det gå till i civilisationens, d. v. s. människans utveckling.

I detta stycke är endast plats för en anmärkning. Norström använder den traditionella terminologien konservatism och *liberalism*. Denna motsvarar förhållandena sådana de varit hos oss i västerlandet på 1800-talet, ty det var ett illiberalt samfundsskick som den ena sidan då från början ville konservera. Logiskt nödvändigt är detta emellertid icke. Det kan alltför väl finnas en konservatism — och vi ha redan sett den — som vill bevara liberala idéer. Logisk är ju icke heller motsättningen mellan konservatism, som är ett formalbegrepp, och liberalism, som är ett realbegrepp. Den rätta motsatsen på formal bas är *progressism* contra konservatism: framåtskridande mot stillastående.

Denna anmärkning rör sig om ett ord, men räcker vida längre. Den skall redan från början aflägsna ett missförstånd ur diskussionen.

Sätta vi progressism i stället för den Norströmska filosofiens liberalism, så ha vi intet väsentligt att invända mot dess reela begreppsbestämningar. Det står utom tvifvel, att den historiska progressismen arbetar med det privata initiativet som häfstång i kulturens former mot målet af en organiserad mänsklighet ofvanför de historiskt gifna samfunden. Då ha vi icke heller anledning att försvara uppfattningen, att »liberalismen» skall malas sönder

mellan de andra åskådningarna som mellan två kvarnstenar. Progressismen är förvisso evig och odödlig, den är intet annat än själfva excelsior-driften i människan — icke är jag den som vill förneka dess allmänna primat i historien.

Hvad som är i fara för kvarnstenarna är icke den progressistiska idén, men dess *liberala inkarnation*, och först och främst i gestalten af det svenska liberala partiet. Vitalis Norström identifierar progressismen själf, som är evig, med dess sista uppenbarelseform, som är förgänglig och skall förgå och inför våra ögon håller på att förgå. Därför blir hans afvisande af »kvarnstensteorien» föga mera än en lek med ord: ett dubbelspel med termen liberalism, i hvilken denna teoris predikare inlägga en annan mening än filosofen.

Vår afvikande ståndpunkt i sak kan anknyta sig till en annan anmärkning af »Masskulturs» författare. Han söker rötterna till sin liberalism i renässansen. Med fullkomlig rätt framhåller han likheten i dessa tidsskeden. Vi uttyda emellertid sammanhanget på annat sätt: renässansen och liberalismen äro successiva, inbördes oafhängiga uppenbarelser af den progressistiska idén, hvar för sin tid, men bägge tillfälliga, öfvergående, förgängliga. Tvenne tidehvarf af *springflod* alltså för den ena af de två grundkrafterna i historiens eviga tidvattenrörelse. Men hvarje särskild flodvåg drager förbi, endast himlakropparnas dragning är beständig.

Denna vår ståndpunkt innebär ett starkare betonande af den historiska relativiteten än vår filosofiske mästare funnit anledning till. Den innebär tillika en olika syn på utvecklingens teknik. På dessa vägar skola vi ock komma till en högre uppskattning af socialismen som idé.

*

Vi ha konstaterat tillvaron af de bägge grundåskådningarna; vi gå nu ett steg längre och konstatera ett växelbruk dem emellan, så att tidehvarfven regelbundet

få sin karaktär bestämd af den ena eller andra, hvar i sin tur. Icke så, att någondera någonsin gör sig absolut gällande, men folken förmå normalt icke samtidigt tillgodogöra sig dem bägge i riktig proportion, hvardera bestämmer företrädesvis den allmänna opinionen på sin tid, och sjunker sedan ned till underström. Detta är den lagbundna tidvattenrörelsen: konservatismen ebbar, när progressismen har flod, och tvärtom.

I förstone skall detta betraktelsesätt utan tvifvel förefalla allt för schematiskt eller, för att begagna ett omtyckt slagord, »konstrueradt». Vid närmare eftertanke skall man finna det lika klart rotadt i människans natur som öfverhufvud de bägge grunddrifternas existens. Den gamle, som vill sitta stilla, är samme man, som i ungdomen ville ut på äfventyr. Samma romerska stat, som först gjorde till statsbön längtan efter att »utvidga rikets gränser», ändrade i sinom tid detta till en bön om »skydd för det förvärfvade». Detta är kanske till sist lika naturligt som att den trötte behöfver hvila. Man kan icke vandra beständigt, ej heller strida utan återvändo. Det är icke blott en arbetsfördelning för stunden mellan kämpar och hemmasittare: själfva kampen måste ha sina relativa stillestånd, hvarunder kämpens krafter samlas på nytt.

Här kommer ett drag af nödvändighet in i den antydda företeelsen. Ju mera vi betrakta den, desto mera skall växelspelet mellan konservativa och progressistiska perioder visa sig tillhöra utvecklingens egen mekanism. Det framstår icke längre som en alternering mellan utveckling och icke-utveckling, utan som *en och samma stora utvecklingsprocess* med tvänne faser. Liksom simmaren rör sig framåt genom att ömsevis utbreda och indraga armarne, alltså skrida folken mot sina ödens fullbordan.*) Det ena tempot i rörelsen är lika nödvändigt

*) Jämför bilden om maneten i uppsatsen "Reaktion" (skrifven 1897), Nationell Samling, s. 98.

som det andra, hvart i sin ordning, om de öfverhufvud skola kunna hålla sig öfver vattnet. Men med utbredda armar lika väl som med indragna sjunker simmaren i djupet, om han behåller endera ställningen utöfver en jämnviktsgräns.

Härmed ha vi nått fram till ett nytt perspektiv, en realbestämning på de bägge grundriktningarna inom det politiska lifvet. Konservatismen är till sitt väsen tillika *koncentration*, men progressismen är *expansion*. Vi afvisa på samma gång vulgärliberalismens stående anklagelse mot all konservatism för sterilitet. Konservatismens idé är snarast att beteckna som det *intensiva* arbetets, som utvecklar det redan vunna stoffet, gent emot progressismens *extensiva* arbete att bringa utvecklingen nytt stoff. Men hvart har sin tid. Är det senare ett klarare uttryck af själfva excelsiortanken, så må man icke förgäta att folkens förmåga att mottaga och smälta nya idéer är begränsad. Man kan föräta sig liksom man kan svälta ihjäl — på det andliga området äfven så väl som på det kroppsliga.

Med dessa spekulativa förutsättningar gå vi nu att betrakta utvecklingens faktiska gång under de senaste seklerna i västerlandet. Huru klar speglar sig icke progressismens ande i *renässansen* med dess lifsstegring på alla områden, dess expansion i geografisk kunskap, i religiös frihet, i konstnärlig skaparkraft — för att nu uttaga blott de mest iögonfallande dragen! Men på denna tid följer *absolutismen*, ett konservatismens bakslag med stark koncentration i statslifvet, stelnade former i religionen, en förminskad horisont inom andens och skönhetens värld. Kommer så i tidsföljd *liberalismen*, »ancien régime's» direkta negation, bäraren af ett nytt politiskt och andligt frihetslif tillika med ett nytt uppfinningarnes tidehvarf — hvem igenkänner icke progressismens mäktiga vingslag till utvidgning af den mänskliga horisonten!

Sådan ligger den nyare historien uppenbar i sitt sammanhang för vår syn. Skulle då successionsserien vara

slut nu? Ha vi kommit till en Hegelsk syntes, där utvecklingen slutar? Eller äga vi grund att motse en ny utvecklingsfas, denna gång alltså en ny konservatismens hägemoni?

Ingen har på svenskt språk gett sannare och djupare uttryck åt otillfredsställelsen i samtiden än författaren till »Masskultur». Är det möjligt att förbise sammanhanget emellan denna själanöd och den herskande liberala lifsåskådningen? Vi skola återkomma till denna räkning i fråga om vårt eget land; nu må endast i största allmänhet framhållas, huru naturligt det är om mänskligheten skall börja känna något liknande öfveransträngning efter den oerhörda expansionen på alla områden. Men när den känslan mognat till medvetande, då är tiden kommen till aflösning i det stora spelet: då stundar en ny tid af relativ hvila, under koncentration. Endast en ny uppenbarelse af den konservativa idén kan frälsa en värld, som håller på att digna under sina framsteg.

Och redan se vi den nya tidens förebud vid himlaranden. Ett af dem är protektionismen: en reaktion mot liberalismens ekonomiska system. Ett annat och större är *socialismen*.

Vitalis Norström har i sin senaste bok skrifvit några af sina mest lysande sidor öfver socialismens dödssynder (s. 72—75). Jag afprutar icke ett ord på denna dom, och tror likväl att socialismen innehåller ett framtidsmoment. Filosofen förnekar för densamma en princip, som skulle göra den jämbördig med liberalismen. Jag skall angifva icke en utan tre sådana, visserligen inbördes besläktade: *koncentration* mot expansion, *kollektivism* mot individualism, *ordning* mot frihet.

Redan för ett halft sekel sedan framhöll C. G. Malmström en likhet mellan socialismen och Frankrikes »ancien régime» däruti, att bägge sträfva åt en starkt centraliserad stat. Det är denna accent på statsmakten, som är det framtidsdugliga i socialismen. Var liberalismen

en reaktion mot absolutismen, så är socialismen i sin tur en reaktion mot liberalismen. Linjerna äro i praktiken högst förvecklade, framför allt genom ungsocialismens framträdande under detta namn i faktiskt förbund med socialdemokratien; i själfva verket är den anarkiska rörelsen ett barn af liberalismen — dess idé drifven ut till den yttersta konsekvensen — men socialismen dess polara motsats. Socialismen bäres öfver många sina synder af folkens djupa behof i riktning mot ordning, disciplin och stabila förhållanden efter individualismens utsväfningar.

Vi tala nu icke om den klassegoistiska form, som socialismen i samtiden företer, och som vi måste till det yttersta bekämpa. Den är icke nödvändig för idén. Socialismen behöfver icke vara en arbetarerörelse blott. Ingenting är farligare än att identifiera den med denna dess primitiva uppenbarelse och på den grund bagatellisera den.

Det är således att förutse, att kommande generationer skola få plikta för vår liberala öfverspänning af progressismen genom ett nytt statsförmyndarskap. Blind är den, som icke redan sett dess annalkande. Vi, som i striden bära konservativ partibeteckning, ha nu fått till uppgift att söka rädda något af liberalismens praktiska kärna, det privata initiativet, in i det nya riket; men vi kunna ej sluta våra ögon för det faktum, att den politiska utvecklingen, med eller utan vår vilja och hjälp, nu bär mot en mera *socialiserad stat*.

III.

I sin blick på partierna har Vitalis Norström utgått från motsatsen mellan idén (det rationella) och erfarenheten (det empiriska) och funnit denna motsats förkroppsligad i liberalism och konservatism; en konsekvens däraf är, att liberalismen tillerkännes primat, och socialismen frånkännes karaktären af hufvudriktning.

Vår föregående framställning har godtagit utgångspunkterna för denna lära, under förutsättning att termen liberalism utbytes mot progressism, och sedan kompletterat henne med ett nytt innehåll i grundmotsatsen: expansion på ena, koncentration på andra sidan. Denna motsats smyger sig intimare efter människans natur och behof, den ger därför utvecklingen dess typiska form af ett växelspel där idéerna aflösa hvarandra vid ledningen. Men ur denna synpunkt växer socialismens idé upp till historisk jämbördighet med den historiska liberalismens, försåvidt den representerar den starkaste koncentration gent emot den andras klara expansion. Och därmed är möjligheten af en aflösning mellan de båda gifven för tanken.

Huruvida denna möjlighet skall varda verklighet, i en eller annan form, det beror på tiden. Det är i eminent mening en konjunkturfråga. Den praktiska politiken bestämmes öfverhufvud närmare af konjunkturer än af idéer. Idéernas kamp ligger på ett annat plan. Den första frågan i det särskilda fallet blir alltid: är konjunkturen nu för den ena eller andra idén?

Således fråga vi oss här: har den historiska liberalismen med dess expansionsprogram alltjämt konjunkturen för sig i västerlandet? Har tiden ännu icke druckit sig otörstig af dess vin? Mår den fortfarande väl däraf, eller har den fått anledning att längta efter en annan dryck? Detta är frågan: om tidens behof, icke om idéernas högre eller lägre skönhetsgrad.

Vi söka svaret i vårt eget lands och folks förhållanden. Blir det icke till förmån för liberalismen, då skall icke dess vackra idé hjälpa den från undergång. Då måste vi tänka oss inträdet i en ny period, en samlingens, koncentreringens, härdningens skärseld, innan vi åter kunna hoppas att få ingå i ett progressismens paradis.

*

Hvarje parti lefver på osjälfviska idéer och själfviska intressen tillika. När det betraktar sig själft, träder gärna den vackra idén i förgrunden; när det betraktar ett motparti, springer dessa intresse i ögonen. Denna benägenhet att tillgodogöra sig själf idén och tillräkna motståndaren intresset belastar partierna redan från början med jäf vid domen öfver hvarandra.

Vi skola därför icke beträda D. N:s väg att krydda själfpröfningen med dom öfver motparternas motiver. Vi vilja bedöma liberalismen i dess *verk*. Detta verk är samtiden; ty vår politiska och kulturella samtid är resultatet af en öfvervägande liberal utveckling. Där se vi alltså reflexen af liberalismens gärning; och efter denna reflex döma vi. På frukten vilja vi känna trädet. Verket må prisa eller lasta mästaren. Vi uppkalla samtiden själf till dom öfver dess ledande andliga rörelse.

Vi hålla härvid stadigt för ögonen, att liberalismen trots sitt herradöme öfver tidsandan icke kan göras ansvarig för hela tiden. Enrådande har den ju aldrig varit. Själf skall den gifvetvis vilja göra »ansvarsdivision» i stor skala gällande, då den ser följderna. Vi beröra därför endast sådana punkter där liberalismens delaktighet direkt skönjes, vare sig i handlingar eller i predikan, genom partiorganiserad verksamhet eller genom inflytande på folkopinionen. Där skrifva vi en räkning till komplettering af D. N:s, utan kritik af denna. En räkning mellan liberalismen och svenska folket.

Det finnes här icke plats för mera än själfva hufvudposterna. Det blir utslag hardt när utan motivering. Men bakom hvarje post står garantien af ett allvarligt tankearbete och en lifsbestämmande öfvertygelse.

Den första posten på räkningen är, att liberalismen *förminskat rikets säkerhet*. Detta blef följden af dess unionspolitik. Genom att ställa sig som mellanparti vid norska högerns sida med front mot Sveriges höger såväl

som mot Norges vänster, splittrade den motståndet mot den sistnämnda och spelade segern i dess och unionen ur Sveriges händer. Vi skulle icke ha rifvit i detta sår, om icke D. N. gjort det förut, på sitt vis, med den upprörande anklagelsen att högern försvarade unionen endast i chauvinistiskt och ekonomiskt intresse.

Den andra posten är, att liberalismen *förslappat samhällsandan.* Är det förra en post för gårdagen, så är detta en post särskildt för dagen. Genom att ställa sig som mellanparti vid den parlamentariska socialismens sida med front mot höger såväl som mot ungsocialism, splittrar det nuvarande liberala partiet motståndet mot den sistnämnda och riskerar att spela revolutionen i händer — som man ser, en ren analogi till dess föregående taktik i unionsfrågan. Men detta är blott ett symptom på försvagad ansvarskänsla inför det historiska samhället, märkbar inom hela folket som följd af liberalismens ensidiga omsorg om individuella fri- och rättigheter. Eller hvar annorstädes än i Sverige måste samhällets egen självbevarelsedrift underordnas forskningsfriheten, så att öppna samhällsfiender befordras till höga lärareposter? Hvar annorstädes kan det ske, att en riksadvokat i församlings- och talfrihetens namn blir ett faktiskt hägn för revolutionär propaganda och ett gissel mot dess afstyrare, utan att ett skri af ogillande går genom hela folket?

Den tredje posten hänger härmed samman och lyder så, att liberalismen hardt när *paralyserat statsmakten.* Hvar finnes i samtiden en stat så svag, så bleksiktig, så oförmögen af resolut handling som vår svenska? T. o. m. i det republikanska Frankrike tvekar man dock icke att slå till, om någon upphäfver sig öfver lagen; endast i Sverige medför det ingen risk att sätta sig i lagliga myndigheters ställe och föreskrifva individerna inskränkning i deras lagliga frihet. Genom öfverspänd betoning af individens rätt mot staten har liberalismen försvagat staten, så att staten endast tvekande och lamt vågar försvara

samma individens rätt på samma gång som sig själf — när det gäller mot socialismen. Vi tycka oss se dödgräfvare gräfva sina egna grafvar.

Den fjärde posten kan skrifvas så, att liberalismen uppmjukat och *förvekligat folkkaraktären*. Vi ha sett det på alla föregående poster. Hvar är hos oss den starka, sunda, manliga folkdom, som instinktivt ger utslag för det utvecklingsdugliga? Vi se snarare motsatsen: ett skyggande för starka färger och klara linjer, ett begär att sudda öfver och låta gå, en slapp vilja till målet utan att vilja medlen, förståelse och förlåtelse för allt mellan himmel och jord. En falsk och öfverdrifven humanitet, i hvars hägn laglöshet frodas — ett falskt perspektiv, i hvars skugga den sanna medborgareförtjänsten förkrymper af brist på uppmuntran.

Slutligen måste vi som ännu en post på räkningen säga, att liberalismen *förminskat folklyckan* i landet. Detta genom att upplösa alla gamla lifsvärden utan att bjuda nya; genom att underminera själfva pliktbegreppet till förmån för välbehaget af tillvaron. Författaren till »Masskultur» är här ett hufvudvittne. Masskulturen är historiskt och genetiskt en liberal kultur.

*

Detta är vårt »j'accuse» mot den faktiska liberalismen i eget land. Så se vi, och kunna ej annat. Detta är det pris Sverige fått betala för dess välgärningar i fråga om vidgade horisonter och ökade människorättigheter. Vi ha inhöstat vinsten och lagt den till våra ägodelar; på den räkningen ha vi nu knappast mera att hoppas; skola vi alltjämt behöfva betala priset, alltjämt öka förlustkontot, tills pulsen i stat och folk blifvit så svag att det gäller lifvet?

Räkningen har många poster ännu, som vi måste gå förbi. Vi veta väl, att liberalismens målsmän icke

skola attestera den. Medvetna om sina goda afsikter — som vi aldrig dragit i tvifvel — skola de icke ens igenkänna det onda, om de eljest erkänna sitt faderskap. I deras ögon sitta stora flisor af den förtrollade spegeln i Andersens bekanta saga, trollspegeln som gjorde det fula vackert och det vackra styggt. Deras patos skyddar dem mot skuldkänslan. Vi fatta icke heller skulden som moralisk. Den är tragisk. Likt hjälten i den antika ödestragedien har liberalismen drifvit en i sig själf berättigad idé öfver jämviktsgränsen ut i ensidighet och öfvermod, och går därför emot sin undergång.

IV.

Friheten är ett vin, och måste som sådant tagas med måtta. Folken tåla den på hvarje särskild tidpunkt till en viss gräns och icke längre. Det borde vi svenskar veta bäst, ty vi ha redan haft en frihetstid, som vi för landets frälsnings skull måst öfvergifva.

Friheten är liberalismens andliga princip och bärande kraft. Därför är den rena liberalismen blind för vådan af dess öfverdrifter, alldeles som den rena konservatismen är blind för vådan af öfverbetonad ordning. Liberalismen upptäcker aldrig själf när måttet är öfverskridet. Visa sig i samhället dåliga följder af dess system, då vet den ingen annan bot än mera frihet. Detta är alkoholistens metod att bota följderna af för mycket vin med mera vin. Därför måste förr eller senare tömmarna tagas ur liberalismens händer, om det skall gå väl för land och folk. Och ju längre denna systemaflösning låter vänta på sig, desto större blir sedan reaktionen åt ordningens håll.

Ingen, som icke själf har liberalismens fjäll för ögonen, kan betvifla att tiden länge varit mogen för en strömkantring i vårt land. Vårt frihetssystem har för länge sedan slagit öfver i självsvåld, våra individuella rättigheter ha vuxit skymmande framför och öfver det sunda stats-

begreppet, vårt privilegium att »tänka fritt» har velat utträngа själfva möjligheten af att »tänka rätt». Det är tid att vända om på den banan, för landets frälsnings skull.

Och en längtan finnes inom folket, som växer sig allt starkare, ehuru ännu mest instinktivt och omedvetet — en längtan efter något fast att hålla sig till, en lära att tro på, en auktoritet att underordna sig, en stark man att följa. En längtan ut ur den liberala frihetstiden.

Man tager säkerligen icke fel, om man räknar denna längtan med bland orsakerna, då man vill förklara den faktiska tillströmningen till det socialistiska lägret i våra dagar. Vi se samma fenomen på det kyrkliga området: mången, som blifvit trött till döds på sin egen själskamp, söker sig till den katolska kyrkan för att få frid och frihet från eget ansvar. Socialismen är på politikens område en katolsk kyrka, icke utan sin jesuitiska bismak; den bjuder de famlande åtminstone skenet af ett stöd, de längtande åtminstone illusionen af en auktoritet och fast punkt. Den är liberalismens motsatta pol, och drager följaktligen dem som stötts bort af den förra.

Men vill man ha ett riktigt handgripligt bevis på liberalismens repulsion och socialismens attraktion i våra dagar, så må man observera att — vårt liberala parti själft är på marsch öfver till socialismen. Detta är innebörden i dess nuvarande »socialreformatoriska» program i jord-, skogs-, vattenfallspolitiken m. m. Naturligtvis vill partiet som sådant stanna på vägen, innan det kommit ända in i fiendelägret; vi ha dock också redan sett enskilda, starkt framskjutna medlemmar droppa öfver dit. Den faktiska liberalismen är sålunda *god andre* på vägen från de liberala kärnidéerna till statsförmyndarskapet. Göres oss något vidare vittne behof?

Detta är icke den liberalism, som VITALIS NORSTRÖM garanterar säkerhet för de hotande kvarnstenarna till höger och vänster. Det är alltför uppenbart en af de »orena mellanfärger», som han likaledes talar om. Den samman-

faller snarare med den »radikalism» och »naturalism», som aldrig haft någon obevekligare domare än vår filosofiske mästare. Men på samma gång varslar den angifna företeelsen — som har sin fullkomliga motsvarighet på sina håll utomlands — ondt för hela den liberala tidsrörelsen. Ty hvarför skulle det liberala partiet ha kompromissat med fiendtliga idéer, om det icke misströstat om lifskraften af sina egna? Men ett liberalt parti, som känner sig tvunget att kasta liberala idéer öfverbord för att kunna hålla sin politiska skuta öfver vattnet, ett sådant parti synes afge ett objektivt vittnesbörd om att själfva liberalismen nu är utdömd ur historien. Ett nytt tidehvarf stundar. Denna form för progressismen är nu förbrukad, och progressismens idé går i träda.

Vi se och tala *sub specie evolutionis*. Att »frisinnade» partier skola kvarlefva och spela en kanske betydande roll, är mycket naturligt och härmed förenligt. Vi hoppas, att de aldrig skola helt försvinna. Men vi frukta, att de skola äga lifskraft endast i samma mån som de — för att använda D. N:s terminologi — »satsa» liberalismens idéer. Detta spel är redan i full gång. Det blef nödvändigt, när vinden började dö i de gamla seglen. På sin höjd kan man säga, att liberalerna »åka med farten». Någon ny vind ha de ej att räkna med. Liberalismens eget tidvatten är i fallande. Dess konjunktur i världshistorien har dragit förbi.

Att det liberala tidehvarfvets arftagare icke blir socialismen i dess nuvarande form, må man åtminstone hoppas. Den vill dräpa individualismen intill roten, utbreda statsförmyndarskapet öfver hela fältet, liksom under absolutismen och längre bort under antiken. Detta är ett streck öfver hela det senaste tidehvarfvet, en hvälfning af hela samhället. Mot detta program sätter den nya konservatismen en starkare socialiserad stat på det närvarande samhällets grundvalar och med bevarande af liberalismens landvinningar åt den enskilde på tillbörligt rum: alltså plats kvar

för enskild egendom, enskildt initiativ, enskildt företag äfven i en tidsålder af tillstramad statsmakt och statsrätt. Men på denna sista punkt måste äfven vi lägga accenten. Man har ofta framhållit en viss sympati mellan unghögern och socialismen — förstår man månne nu orsaken?

Vitalis Norströms formulering af partimotsatsen träffar idéernas lif ofvanför den aktuella politiken. Hans ridderliga lans för liberalismen är innerst en den fria och rika personlighetens självdeklaration och kärleksbikt till ett personlighetens tidehvarf. Historien går sin gång förbi sådana självbekännelser. Hon bestämmes af folkens smak mera än af den enskildes. I samma mån man känner ett direkt ansvar inför historien, i samma mån lär man ock att underordna sin egen längtan under folkets. Man lär t. o. m. att se utvecklingen själf under folkets synvinkel och icke under det egna personlighetskrafvets. Sådana kunna förhållandena vara, att äfven den, som själf ända in i de innersta skrymslena af sin själ är laddad med progressismens anda, kan finna sig kallad att ägna ett lif åt politisk kamp *mot* densamma — därför att folket, som han vill tjäna, på denna tidpunkt hotar att däraf taga skada till sin själ!

V.

Efterskrift om den sociala idén och det liberala partiet.

Den kritik, som hittills kommit vår framställning af »partier och idéer» till del från liberalt håll, kunde visserligen lämnas helt å sido, såsom allt för mycket vittnande om det slags begåfning allena som den främste kännaren af kineserna funnit speciellt utmärkande för dem, nämligen »talangen för missförstånd». Några erinringar och närmare förklaringar torde dock icke vara ur vägen.

Gent emot förf. till »Masskultur» ha vi funnit anledning att markera motsatsen mellan partier och idéer:

hans »Ehrenrettung» af liberalismen har synts oss träffa idén men icke partiet, hans förkastelse af socialismen har tvärtom synts oss träffa partiet men icke idén. Med de skarpaste ord och restriktioner ha vi framhållit denna motsats mellan socialismen i dess nuvarande partiform och socialismen som idé. Det förra är solidaritet med en samhällsklass gent emot alla andra och trohet mot ett samhälle i molnen med förakt för det egna samhället på jorden. Med denna tidsriktning ligga vi i permanent krigstillstånd, såsom vi bevisat i tanke, ord och gärning under en följd af år och senast i de nu ifrågavarande artiklarne.

Men det finnes också en socialism ofvanför partitillfälligheterna, i idéernas rike. Denna är, logiskt och grammatikaliskt, motsatsen till individualism och intet annat. Accenten lagd på statsmakten i stället för på den enskildes rätt. Solidariteten vidgad ut öfver ett helt folk, icke inskränkt till personer eller ens klasser. Samhörighetens idé gent emot frihetens.

Socialismen som parti inskränker denna idé till arbetareklassen. Däraf dess samhällsvåda. Vidga ut idén öfver hela folket — tänk en *nationalsocialism* i stället för klasssocialism — och det samhällsvådliga blir en härlig samhällsstyrka!

Jag har stått vid Valand i Göteborg mer än en första maj och sett arbetaretåget draga förbi under socialismens fanor — stått i en hel kvart och sett lederna komma utan början från Reallärоverkets håll och försvinna utan slut vid Lorensbergs hörn, män och kvinnor, unga och gamla, alla nyktra och anständiga, alla vandrande mot samma mål — och jag har tänkt: hur härligt vore det icke, om vi kunde samla alla våra leder likaså i det gamla fosterlandets namn! Detta är *socialidén* som sådan; vår praktiska socialism har förfuskat den i klassintresse. Är det så svårt att förstå, att man kan sympatisera med den förra utan att vilja gynna den senare, och tro på den förras tillkommelse på den senares bekostnad?

Det är en sådana socialidé i nationell omfattning, som jag motser som liberalismens arftagare. Ett starkare betonadt *församlingslif* i stat som i kyrka, efter liberalismens tidehvarf, där människorna gingo isär som stora gåsungar för att mötas endast i drömbilden om »mänskligheten» tusenåriga rike . . .

Nu tolkar man detta som om jag sagt att framtiden tillhör socialismen — i dess nuvarande partigestalt! Man spekulerar i socialistskräcken mot mig alldeles som man gör — »sans comparaison» för resten — mot Roosevelt i Amerika! Äro vi då i det offentliga lifvet barn, som man uppfostrar med busen? Är politikens värld en barnkammare, där fantasien leker med spökbilder så att man förlorat förmågan att se enkla realiteter och urskilja grofva linjer?

Jag lider icke af socialistskräck själf och rädes icke för ett namn. Men jag fordrar, att man bedömer mina ord ur *mina* förutsättningar och icke ur andras och allra minst ur sådana som jag uttryckligen afsvurit. Använder jag ordet socialism i en viss bestämd mening, med afvisande af en annan, så fordrar jag att man icke inlägger denna andra däri, då man dömer. Är det för mycket begärdt?

*

Socialismen som parti är, som vi sagt, på sin höjd ett tecken till antågandet af socialismen som idé i nu fixerad mening, d. v. s. nationellt fosterländska former. Partiet har undangjort en del organisationsarbete och politisk beväringsexercis inom de breda samfundslagren, hvilket en gång kan komma fosterlandet i sin helhet till godo. Vi släppa icke hoppet därom, allt medan vi bekämpa partiets försök att komma till makten på klassintressenas primitiva stadium.

De, som icke kunna göra en sådan urskiljning, kunna

naturligtvis ännu mindre vara med, när den öfverflyttas på deras eget område. För dem finnes ingen annan liberalism än det nuvarande liberala samlingspartiet. De ta med god smak åt sig de liberala fädrens ära, och de räkna sina egna segrar och nederlag som den liberala idéns. Det ligger en tilltalande enkelhet i detta antropomorfa betraktelsesätt, enligt hvilket socialismen är Branting och liberalismen Staaff och därmed basta. Sättet är godt och i bruket billigt: genom att från början identifiera idén med en person utestänger man ju möjligheten af en generande kontroll på personen — från idén. Men den som verkligen vill förstå det politiska lifvet, får nog underkasta sig mödan af en urskiljning mellan båda. Och då skall han göra intressanta iakttagelser, icke minst i vårt land just nu.

De praktiska partierna och handlande statsmännen röra sig alltid inom en gifven miljö, ett visst lufttryck, en viss temperatur, eller hur man vill uttrycka det. Vi pläga kalla det *tidsandan*. Hon utvecklas långsammare än partierna. Hon uppvisar sekulära variationer, medan partierna kunna förändras från år till år.

I denna tidsanda igenkännes idéns inflytande. Den tidsanda, som ännu bestämmer afgörande delar af vårt offentliga lif, är den liberala. Inom hennes ram och under hennes tryck röra sig *alla* partier, med däraf begränsad rörelsefrihet. En konservativ regering kan vid ämbetsutnämningar, benådningar o. s. v. känna sig bunden — och *måste* till en viss gräns vara bunden — af en liberal tidsanda. Den kommer lika litet undan henne som en liberal regering. Den kan endast modifiera henne, inom den af tidsförhållandena uppdragna ramen.

Det är således rent oförstånd att vilja tillräkna nuvarande regering den svenska statens uppenbara svaghet. Den har inlagt oförnekliga förtjänster om statsmaktens höjande. Men den rår icke för, att den mottagit den i så försvagadt skick. Det är icke dess fel. Det är icke

heller det nuvarande liberala partiets fel allena. Felet är tidsandans, d. v. s. den liberala idéns, liberalismens — densamma, åt hvilken herr Staaff gaf ett troget uttryck, då han i den historiska debatten i Andra kammaren 2 maj 1907 liknade förhållandet mellan den svenska staten och Grängesbergsbolaget vid förhållandet mellan »tvänne grannar», hvilken liknelse framkallade gensagor från både socialistiskt och konservativt partihåll.

När man således ideligen tröskar på den torrhalmen, att vårt land suckar i konservatismens mörker, inom hvilket »det liberala genombrottet» 1905—1906 lyser som en enda ljuspunkt, så bevisar detta helt enkelt en förblandning af idé och parti. Liberalismens idé började taga Sverige i besittning på ekonomiskt område redan vid 1800-talets begynnelse — enskiftet var dess första stora seger, skogsskiftet efter 1824 års förordning den andra, med dess följder af kalhuggna marker och bolagsvälde — på det andliga kulturområdet samtidigt, som politisk makt närmare århundradets midt, då dess verkliga genombrott ägde rum, kulminerande inom författningslifvet i 1866 års riksdagsordning. Sedan dess har den liberala tidsandan bildat ramen kring både byråkratiska och liberala och konservativa regimer, och ligger ännu i det hela öfver oss som en syrefattig luft.

Endast på ett område kan dess makt nu betraktas som bruten, nämligen på det ekonomiska. Protektionismens och socialistpartiets samtida uppmarsch på 1880-talet beteckna här strömkantringen. Här visar kompassen icke längre åt enskild frihet, utan åt allmän rätt. Bevis: Norrlandslagstiftningen, skogslagstiftningen, principdebatten i Andra kammaren 13 april 1907 mot afhändande af statens egendom, statens inlösen af enskilda järnvägar och vattenfall m. m. Detta är segrar för socialidén. Och de bli ej mindre därför att liberalerna här följa med i den nya riktningen — det visar blott att de lämnat sin idé i sticket, det är en *partipolitik på idéns bekostnad.*

Däremot var rösträttsreformen 1907—1909 en *liberal idévinst på partiets bekostnad.* Här, på det politiska området, är liberalismens idé ännu en stormakt, som äfven det konservativa partiet icke kan undandraga sig. Allt detta är klart och uppenbart för hvar och en, som icke står så midt i skogen att han ser bara träd.

Dock, den sociala idéns underström förspörjes nu äfven utanför det ekonomiska. Vi ha påpekat en »rättning höger» i pressen. D. N. synes i underlig tankeförvirring fatta detta som afseende en rörelse inom högerpressen ensam. Tidningen tycks icke ha märkt, att den själf påvisat *»ministeriella» tendenser* hos 3 stora dagliga hufvudstadstidningar med *frisinnad* etikett. Och skulle icke detta bevisa sanningen af vår iakttagelse, så finnes ett starkt bevis i — D. N. själft för i söndags: där presteras nämligen, med några intetsägande restriktioner för skams skull, det kraftigaste *försvar för prygelstraffet* som vi på länge läst, nämligen i bref från dess franske korrespondent. Den som känner hvilken roll den falska humaniteten spelar i ett äkta liberalt sinne, förstår hvad detta betyder.

Äfven det är ett bevis på de liberala idéernas tillbakagång, att orden »nationell» och »fosterländsk» ej längre äro guterade skällsord inom den liberala pressen. Det fina gehör, som man där äger för tidens opinion, har gifvit till resultat att sådana mynt numera icke äro så gångbara som de varit. Äfven denna lilla iakttagelse kan noteras som en seger för den sociala idé, om hvilken vi här tala.

Det vittnar om klokhet hos dagens liberala parti, att det sålunda undandrager sig själft inflytandet af liberalismens idé på punkter, där dess skadlighet blifvit uppenbar för partiet. Men det bevisar också i detta sammanhang just hvad som här skulle bevisas, nämligen att liberalismens idé nu är på retur. Kunna dagens liberaler rädda sig själfva öfver på en annan skuta, så är det ju väl för

dem; men icke blir den gamla skutan mindre läck därför att hon — öfverges af besättningen!

*

Genom ett skarpt genomförande af skillnaden mellan partier och idéer har jag kommit till följande uppfattning af den politiska världen omkring oss.

Vi gå emot uppenbarelsen af en »mera socialiserad stat», ett större »statsförmyndarskap», såsom bakslag efter tidens liberala statförtunning. Den nuvarande socialismen är »ett tecken till» denna tillkommelse, »pekar mot» denna framtid. Vägen till framtiden åter är *kamp mellan denna socialism och tidens konservatism*, en oblidkelig och nödvändig kamp. Endast så kan en sund social idé afsätta sig, liksom Skagens udde utfälles ur brottningen mellan Skagerack och Kattegat i storm — jag har användt denna bild redan för 13 år sedan, i en artikel om »reaktion» (se Nationell samling, ss. 93—108), där grundritningen till »partier och idéer» redan ligger klar.

I denna kamp finnes ingen plats för liberalismens idé, i annan mån än den genomsyrat dagens konservatism; och ännu mindre för ett liberalt parti, som haltar emellan bägge. Genom att gå emellan kämparne fördröjer det allena utvecklingen och påskyndar sin egen undergång.

Frid på jorden.

27 aug. och 3 sept. 1910.

I.

Världsfredskongressen har tågat sina färde, under tonerna af »Internationalen». Äfven det nordiska fredsmötet och det interparlamentariska mötet höra till sommarens förgångna händelser. Friherre Carl Carlson Bonde åtnjuter ändtligen semester på sitt vackra Eriksberg.

Fridens palmer ha alltså susat starkt öfver vårt rike i denna sköna sommar. Fredsidén har ställts framför oss i alla tänkbara belysningar, från det håll där man tyckes ha tagit den på entreprenad. Kommentarier ha sett dagen i pressen, både inom och utom riket. Stora festligheter ha beredts deltagarne i mötena, och många vackra ord ha sagts om den ära de beredt Sverige genom att samlas här. Hvarken idéer eller personer ha anledning till klagomål öfver bristande uppmärksamhet.

Däremot har riket icke saknat all anledning till bekymmer öfver gästernas uppträdande. Äran blef betänkligt uppblandad med risk den gången fredskongressen lade sig i den finska frågan. Vi ha nyligen förnummit ett uttryck af rysk uppfattning, enligt hvilken Sverige icke står opartiskt i denna fråga utan fullföljer hemliga planer i Finland. Nu är det så, att det i politiken som i lifvet icke så mycket kommer an på hvad man *är* som hvad man *anses vara*, ty folk rättar sitt handlingssätt efter *sin*

uppfattning. Den ryska uppfattningen af oss har således utan tvifvel inflytelse på Rysslands politik mot oss. Därför höfves det oss dubbel försiktighet i så ömtåliga stycken, på det att de orimliga misstankarna icke må få näring. Men då är det en betänklig sak, att en kongress, vid hvilken Sveriges utrikesminister presiderat, rullat upp denna fråga på detta sätt. Vi ha hört ekot i Ryssland, och det bådar intet godt. Skulle gammal fejd återupplifvas en gång, då skall kanske bland krigsanledningarna icke komma att saknas — fredskongressen i Stockholm 1910.

Men det är nu en gång så, att det är svårt att förlika arbetet för stora framstegsidéer med den tillbörliga hänsyn till det bestående, som kallas takt. Fredsvännerna skola sålunda utan tvifvel känna sig själfva ursäktade. De veta af intet ondt. Deras idé skyddar dem mot känslor af sådant ansvar. Hvad som göres i dess namn är godt, om ock länder och riken ramla. *Fiat pax, pereat mundus* . . .

I själfva verket är den moderna fredsrörelsen en bild af lifvet själft, så till vida som den företer en sällsam blandning af godt och ondt. Statsmännens arbete på en organiserad mänsklighet, idealisternas kraf på en rättsordning ofvanför tillvarokampen mellan folken, ideologernas dröm om ett tusenårigt rike, småstaternas behof af skydd mot de stora, den naturliga människans skyggande för lidandet, svaghetens och feghetens anspråk på dygdenamn, anarkiens begär efter fritt svängrum inom staterna — allt detta och mycket mera rymmes inom samma hatt med fridens stämpel på. Det är en front ända från Theodore Roosevelt till Carl Carlson Bonde och till Hinke Bergegren. Det är också därför, som denna rörelse är så svår att rättvist värdesätta. Berömmer man den och tager del i den, då har man ingen säkerhet för att icke detta deltagande kommer till intäkt för samhällsvådliga sträfvanden, som ingen rättänkande man kan gilla. Tadlar man åter och motarbetar rörelsen på denna grund, då kan tadlet

allt för lätt drabba idéer, som i själfva verket ligga en själf nära om hjärtat.

Här fordras sålunda mycken skärpa och precision för att säga hvarken för mycket eller för litet. I alla fall lära missförstånd aldrig kunna undgås, ty ämnet har blifvit ömtåligt likt alla som hägnas af en tidsfördom.

Till en djupare utredning är naturligtvis icke plats i några tidningsspalter. Endast några synpunkter kunna här komma i fråga. Jag skall inskränka mig till en del anmärkningar i syfte att uppvisa den moderna fredsrörelsens begränsning, speciellt i dess uppfattning af historien.

*

Den moderna fredsrörelsen arbetar, från en sida sedt, på att ge mänskligheten högre organer än nationalstaterna. Programmet »Europas förenta stater» ingår häruti, och ytterst pekar denna sträfvan mot universalstaten ofvanför både världsdelar och länder.

Här ställer sig fredsrörelsen vid sidan af andra tidssträfvanden, som i »samfärdselns tidehvarf» öfvergripa nationalgränserna till förmån för intressen gemensamma för många nationer: intressen i vetenskap och konst, tekniska uppfinningar, rättskipning, hälsovård o. s. v. Fredsrörelsen innebär arbete på politiska former till garanti för detta kulturella innehåll, detta nationernas sambruk. Så till vida står den i innerlig kontakt med samtiden och arbetar ovedersägligen på framtiden.

Men detta är icke den enda strömningen på detta område i samtiden. Vid sidan af denna expansion går en koncentration inom nationalstaterna, ett arbete att fördjupa deras personlighets innehåll och medvetande. Eller synes engelsmannen bli *mindre engelsman* i samma mån han blir västerländing? Eller tysken eller fransmannen? Det är icke på utrotande af nationernas personligheter, som det högre riket bygges. Det mänskliga lifvets rike-

dom räcker till att utveckla frihet och samhörighet tillika, för folk som för individer.

Detta är vår första anmärkning emot tidens populära fredspredikan, att den synes förbise denna dubbla strömning på historiens djup. Den tjänar en berättigad sträfvan, men den anser sin sträfvan allenaberättigad. Den vill vinna internationella former icke bredvid utan med uppoffring af de nationella. Därmed blottar den en stor ensidighet och ställer sig i motsats mot andra, icke mindre heliga idéer.

Utan tvifvel fotar denna ensidighet i en särskild åskådning, som *negerar nationernas existens* i personlighetsform. Är nationaliteten intet annat än en tillfällig fålla åt en tillfälligt inhyst människohjord, då ha fredsvännerna onekligen rätt i sitt arbete att rifva ned dem och bygga större. Men är nationen själf en individ, där de enskilda människorna höra organiskt samman, då förgriper sig detta samma arbete på ett lefvande lif. Så förhåller det sig. Nationalstaterna äro icke bara trappor, som man slungar bort när man på dem klättrat upp till ras-staten eller sist världsstaten. De äro nödvändiga och omistliga mellanleder, med eget lif; och vi kunna hos dem postulera samma odödlighet som hos individerna.

Det skall nu genast erkännas, att fredsrörelsens högra flygel oförbehållsamt delar denna uppfattning i praktiken. Vi ha vändt oss mot den typ, som hos oss bestämmer rörelsens riktning, och som icke saknar kontakt med den nationella självuppgifvelsens agitatorer. Mot denna typ kan man rikta äfven en andra anmärkning, som kanske har bredare träffyta: typen utgår från ett rent *materialistiskt betraktelsesätt*, enligt hvilket alla pröfningar äro ett ondt, som måste afskaffas.

Den som skrifver detta känner en man, som en gång i brinnande bön önskat sig en lifsfarlig sjukdom: endast ansikte mot ansikte med döden trodde han sig kunna vinna den karaktärens fasthet, utan hvilken han fruktade

att taga skada till sin själ. En sådan sinnesförfattning är gifvetvis ofattlig för de moderna fredsapostlarna. Kunna de icke fatta nationerna som personligheter, så kunna de naturligtvis icke heller tänka sig några sedliga konflikter för dem, med ty åtföljande rening och härdning. Problemet blir mycket enkelt: det som *gör* ondt, det *är* ondt. Kriget är ett lidande, följaktligen är det absolut omotiveradt och måste utrotas ur världen, om det skall gå folken väl och de skola länge lefva på jorden.

I grund och botten står detta betraktelsesätt knappast högre än det som frammanat vår tids njutningslystnad: eller är det etiskt högre att taga bort olust ur lifvet än att sätta till lust? De ligga, bägge dessa sträfvanden, på materialismens plan, på andra sidan om sedlighetens och det högre lifvets. Därmed är naturligtvis icke sagdt att de äro oberättigade. Det är endast påpekadt en stor begränsning i fredssträfvandet, betraktadt som ideal.

Att kriget såsom ett spel med högsta insats utlöser nationens högsta fallenheter likasåväl som de lägsta; att därifrån *kan* komma det hälsosamma tryck, under hvilket stora personligheter utkristallisera sig ur folkens massor; att därifrån *kan* komma räddningen för ett helt folk, som veknat och förslappats i sin makliga ro; att kriget alltså kan vara en Herrens ängel, som stiger ned och upprör Bethesdadammen, så att den blir en hälsobrunn för folken — allt detta är ett mörkt tal och en styggelse för fredsapostlarne af vår vanliga cert. Likaså, att kriget är ett utvecklingsredskap, hvarigenom historien sorterar ut lifsodugliga nationer som torra kvistar på trädet. »Att förstå allt är att förlåta allt», så lyder ett af tidens slagord, och mycket ofog har bedrifvits därmed; men hvad man icke ens gör ett försök att förstå och förlåta, det är — härskarornas Gud.

Sålunda ingår det ock i den vanliga fredspredikan, att kriget är ett ondt som det ankommer på individerna själfva att skaka bort för eviga tider. Dessa predikanter

skulle le, om man sade att aspens darrande blad själfva äro skuld till stormen; men på fullt allvar tro de, att enskilda människors intriger äro den enda källan till krig, och att krigen alltså skola dö med intriganterna.

I detta syfte sysslade den senaste fredskongressen med ett projekt att i en sammanhängande historisk framställning uppvisa de faktiska krigens obehöflighet, onödvändighet, tillfällighet. Vi minnas icke, om detta blef beslutet; i alla händelser kan det ju icke skada, om den senaste krigshistorien belyses äfven från annat håll ur denna synpunkt — äfven om resultatet af en sådan belysning icke ägnar sig att tagas in i den kommande fredsencyklopedien.

I en följande artikel skall jag alltså undersöka några af den senare tidens stora krig med afseende på deras verkliga orsaker och den historiens teknik, som i dem uppenbarar sig.

II.

De officiella fredsvännerna vilja skapa frid på jorden genom att utrota krigen. I detta syfte förbereda de en historisk utredning, som skall visa att de hittillsvarande krigen varit onödiga. Sålunda skall, så att säga, själfva krigsinstitutionens auktoritet undergräfvas.

Det är emellertid att befara, att detta blir en mycket tendentiös historia. När syftet finnes förut och historieskrifningen kommer efteråt, då får sanningen sitta trångt. Men vi betvifla icke, att det skall lyckas skrufva in händelserna äfven inom den ramen, så att taflan blir någorlunda presentabel. Ingenting är nämligen lättare att förfalska än historien, beroende på dess underfulla djup, dess underliga blandning af nödvändighet och frihet.

Historien är lifvet själft, endast så mycket mera kompliceradt som de lefvande här äro icke individer blott, utan äfven stater och nationer. Och lifvet rör sig med både

ytor och djup. På ytan kan allt synas tillfälligt, nyckfullt, fladdrande utan plan, en slumpens lek utan mening, en dagsländedans med förintelsen till mål; på djupet herska eviga lagar, som understundom förefalla som rena marionetttrådar där individerna sprattla i hjälplös bundenhet, trådar icke mindre starka därför att individen sällan är medveten om dem utan förnimmer sitt sprattlande som frihet . . . Så med människorna, och så ännu mer med folken, som äro mindre medvetna än människorna. Därför äro folkens öden så lätta att felteckna: antingen så att man fäster sig vid tillfälligheternas skenbara spel på ytan allena, eller så att man har blicken på lagarnas tvång med rent förbiseende af marginalen för den fria viljan.

Krigen äro de mest iögonfallande bland folkens öden. Här se vi allra tydligast detta dubbelspel mellan yta och djup, tillfälligheter och nödvändigheter. Fredsrörelsens män vilja nu förklara dem ur den förra synpunkten allena; jag skall här söka utveckla några drag af nödvändighet under ytan af den senare tidens mest bekanta krigsanledningar. Ämnets stora rikedom måste göra framställningen rent summarisk.

*

De tre Bismarck-krigen 1864 mot Danmark, 1866 mot Österrike och 1870 mot Frankrike synas särskildt tacksamma för fredsvännernas teleologiska historia, alldenstund en enskild person där framträder så skarpt som »urheber». T. o. m. en så framstående historiker som Seignobos har ju också betecknat det fransk-tyska kriget som »Bismarcks personliga verk, förberedt genom Napoleons personliga politik», och följaktligen som en »tillfällighet». Somliga förklara hela kriget ur Bismarcks påstådda förfalskning af Emser-depeschen eller ur ett obeherskadt yttrande af konung Wilhelm. Men det är nog att hålla sig till säkra fakta: den Hohenzollernska kandidaturen till spanska kronan

var ju icke nödvändig, och ännu mindre nödvändigt var Frankrikes kraf på garantier af Preussen, sedan den återtagits. Likaså kan man utan tvifvel säga, att den Schlesvig-Holsteinska frågan hade kunnat föras öfver krisen 1864 liksom öfver många föregående kritiska år, och att Preussen icke hade behöft vidtaga de dispositioner där som framkallade brytningen med Österrike 1866.

Så te sig dessa händelser på nära håll, sedda utan sammanhang med hvarandra och utan hänsyn till sin miljö öfverhufvud. Nu, på mer än en mansålders afstånd, då skymmande stämningar vikit bort och smådragen börjat ordna sig samman till stora helheter, nu är det dock icke svårt att se den djupare mening, som förbinder dem, låt vara att denna mening i sällsynt grad förkroppsligade sig i en enskild människosjäl. Det handlade om ingenting mindre än en omhvälfning af balansen i Europa, en succession där den germanska rasen efterträdde den romanska i hägemonien. För detta ändamål måste den *germanska rasen hopsvetsas i en storstat.* Detta åter kräfde förberedelser af inrikes preussisk natur, och man kan icke befria sig från intrycket att kriget med Danmark förnämligast afsåg en afledning ur inre konflikter; men dessa måste lösas — härorganisationen undergå sitt juridisk-parlamentariska dop liksom sitt praktisk-tekniska — innan det stora målet öfverhufvud kunde uppnås. Att kriget med Österrike var den enda vägen till Tysklands enhet, betviflar väl numera ingen; det var historien om »Vår nåd och Eder nåd» som icke få »rum under samma tak». Men alldeles samma historia upprepades sedan på europeisk scen i mellanhafvandet med Frankrike; ty Europa räckte icke till för bägge, den tyska storstaten och den franska kejsarstaten. Endera måste vika i kampen om makten.

Vi flytta vår uppmärksamhet till Balkanhalfön 1876. Nog hade Turkiet kunnat komma till rätta med sina upproriska nationer, och icke förelåg just någon nödvändighet för Ryssland att »försvara sina bröder och Kristi

lag»; men under denna yta ligga tvänne stora historiska krafter, *nationalitetsidén* och *stormaktsexpansionen* eller hvad vi skulle kunna karaktärisera som en politisk kapitalism. Händelserna i Italien och Tyskland hade upprört folkens nationella medvetande, så att de förnummo en inre lag, som bjöd dem att sätta allt på spel för att uppnå statens tillvarelseform. Verkade denna nödvändighet på serber och bulgarer, så drogs Ryssland af massans egen utbredningsdrift, motsvarande kapitalets tendens att af sig själft växa större, här understödd af en ideell dragning till dess religiösa traditioners utgångspunkt, Konstantinopel, och lockad dit af gynnsamma konjunkturer likt den tyngre luften till atmosfärens tomrum.

I grekiska kriget 1897 igenkänna vi den förra af dessa krafter, nationalitetens, och i det spansk-amerikanska 1898 den senare, maktexpansionens, i nya variationer. Gå vi så till Syd-Afrikas krigsteater vid sekelskiftet, så möter på ytan en rösträttsfråga inom Transvaal, som naturligtvis kunnat lösas till »utländingarnas» förmån; men denna lösning hade inneburit Transvaals nationella undergång på parlamentarisk väg, alldenstund burelementet var numerärt mindre. Därför var den för burerna oantaglig. Hvarför då från Englands sida pressa denna rösträttsfråga? Naturligtvis hade också England kunnat nöjas med status quo, men status quo innebar en ständig försämring af dess aktier, en växande försvagning af dess sydafrikanska välde och en stigande omöjlighet att konsolidera hela kolonialväldet genom sammansvetsning inom Afrika. Där funnos också andra mäktigare viljor, som spekulerade i den sydafrikanska nationalmotsatsen mot England och gåfvo burerna ett moraliskt stöd; och sålunda fördjupar sig äfven denna lilla kolonialaffär till ett världshistoriskt sammanhang.

Oss återstår nu endast att betrakta den östasiatiska skådeplatsen. Bilden är i det hela densamma som i den först betraktade: en förskjutning af balansen, genom en

storstats målmedvetna frammarsch. För att få rum måste Japan af rent geografisk nödvändighet expandera ut öfver Korea, men dit kunde det af både geografiska och historiska grunder icke komma annat än med utträngande af ett Österrike, Kina 1895, och besegrande af ett Frankrike, Ryssland 1905. Icke heller här var världen nog stor att ha rum för flere makter — som eftersträfvade samma område.

*

Detta är en resumé öfver de senaste, verkliga krigsorsakerna, i starkaste perspektiviska förkortning.

Nu kan man säga på fredsrörelsens sida: allt detta veta vi och erkänna, men det rubbar icke våra cirklar. Ty hvilken nödvändighet bjöd, att ett enadt Tyskland skulle uppstå, balansen i Europa och Östasien ändras, nationaliteter utsöndras, stormakter växa? Allt detta är maktfrågor; men det är just maktfrågornas dominerande i historien som vi vilja ha bort. *Rätt öfver världen och icke makt* — det är det vi vilja.

Så kan man säga — och därmed har man riktat ett blixtljus in i hjärtat af sina egna sträfvanden. Ty därmed har man bekänt sig till en uppfattning som är djupt fiendtlig icke blott mot krigen utan mot själfva *utvecklingen*.

Kampen för rätten är den ädlaste af all kamp, jämte kampen för sanningen. Ty högre idéer än rätt och sanning gifvas icke. De sitta på Gud Faders högra och vänstra hand som ledfyrar för mänskligheten. Det är icke dem jag jäfvar, då jag framhåller att historiens kamp till öfvervägande del faller utanför dem.

Fredsrörelsens filosofi synes betrakta människan och folken som rättssubjekt och intet annat. I själfva verket se vi varmblodiga lif, fulla af drifter på andra sidan om rätt och orätt: drifter att lefva, att älska, att herska. I

nationernas lif bortfaller kampen om kärlek, som spelar så stor roll i den enskildes, men blir kampen om tillvaron och om makten desto starkare och förnuftslösare. Sådana se vi dem i historien, begärande lifvets förmåner utan hänsyn till rätt, klamrande sig fast vid tillvaron med självbevarelsedriftens nödvändighet, kämpande om makten som allt annat lif i naturen; och först djupt inne i detta driftlif förnimma vi rättsbehofvet som en flämtande gnista från höjden.

Att arbeta på att utveckla denna gnista till en ständigt växande låga, det är människovännens heliga uppgift. Men under tiden bör han icke sluta blicken för hvad som är. Med tacksamhet kan han annotera de växande tillfällen till rättslig behandling af internationella mellanhafvanden, som vår tid bevittnar; han må blott icke förgäta, att det återstår andra mellanhafvanden, och dessa just de allra allvarligaste, där *ingen rätt finnes* eller kan finnas.

Låtom oss taga ett konkret exempel: Rysslands och Japans konkurrens om Port Arthur. Här finnes ingen rätt å någondera sidan, endast lust till nästans hus; ty platsen var Kinas egendom. Huru skulle då en skiljedomstol döma? Naturligtvis till förmån för *status quo*. Det finnes i den elementära frågan om staternas gränser ingen annan rätt än status quo. Den ögonblicksfotografi af politisk maktbalans, som uppenbarar sig i samtidens politiska karta, skall alltså tillerkännas evighetsvärde. Detta är den ensidiga rättens synpunkt i historien. Den fördömer Gustaf Vasas befrielsekrig lika väl som en Tamerlans eröfringskrig; ty Sverige hörde i rättsliga former samman med Danmark. Den dömer folken till evig overksamhet innanför tvångströjan af politiska gränser som utstakats för evigheten.

Ett annat exempel: Englands och Tysklands närvarande konkurrens. Detta är en djup krigsorsak, framkallad af folkens egna behof bortom alla personliga till-

fälligheter. Huru afdöma en sådan tvist? Här finnes ingen rätt och ingen orätt å någondera sidan. Tvisten ligger »jenseits». En skiljedom kan endast klippa af utvecklingen på en viss punkt och sterilisera den.

Men tror man att folken skola stanna sina känslor och sträfvanden inför en sådan dom? Icke så länge de känna lifvets kraft i sig. Naturligtvis äro krig alltid möjliga att undvika genom ena partens eftergift. Krig undveks på den skandinaviska halfön 1905 genom Sveriges eftergifvande af unionen; och kommer Norge en gång och återfordrar Bohuslän med åberopande af 1500-talets folkrätt, så kan krig naturligtvis undvikas *genom att Sverige ger Norge Bohuslän.* Men hvar man torde inse, att sådan eftergifvenhet icke alltid är tillfinnandes. Då blir krig till sist enda lösningen.

Vill man utrota krigen, så finnes således ingen säkrare metod än att utrota utvecklingsdriften. Och som denna är ett med mänskligheten, så får man utrota mänskligheten. Lugnet i Schipkapasset utsträckt öfver jorden — det blir i sanning frid på jorden . . .

*

För att nu icke bli alltför mycket missförstådd — missförstådd blir man alltid då man icke tänker masstankar — tillägger jag några få ord för att utveckla en historikers syn på krigen.

Krigen ha i mellanstatliga förhållanden samma uppgift och ställning som revolutionerna (uppifrån eller nedifrån) i de inomstatliga. Den fredliga utvecklingen af status quo är i bägge fallen regel; men på grund af den mänskliga ofullkomligheten händer det understundom att formerna icke kunna nog smidigt anpassas efter utvecklingen, och när denna omotsvarighet afsatt en tillräcklig spänning utlöser sig denna i en explosion. Det är samma process som i naturen framkallar jordskalf, när de olika

jordlagren icke längre förmå uppehålla kontakten sins emellan under nivåförändringarnas stigande spänning.

Det tillkommer oss alla att genom samhällsvårdande arbete skjuta revolutionens eventualitet så långt i bakgrunden som möjligt. Men icke hjälper oss endast oförstånd af dess väsen eller förnekelse af dess nödvändighet, när spänningen en gång öfverskridit jämnviktsläget. En historia, som går ut på att visa alla revolutioners öfverflödighet, kan aldrig bli annat än en parodi på verkligheten.

Sammalunda med krigen. De äro lagbundna så väl som freden; det är två skilda redskap för utvecklingen, hvart och ett nödvändigt när dess förutsättningar föreligga. Det är sant, att mänskligheten häfder fläckas af oerhördt mycket blod gjutet i onödiga krig; men detta må ej skimra så rödt för vår syn, att vi förbise också de nödvändiga krigen.

I alla händelser skall ingen historieförfalskning hjälpa oss mot kriget, när dess stund är inne. Och den stunden kommer säkrast öfver dem, som förneka dess möjlighet.

Fredens fariséer.

6 dec. 1912.

»Ondt kalla människorna det», säger NIETZSCHE, »som gör dem själfva ondt.» Iakttagelsen kan synas banal, men är i själfva verket utomordentligt nyttig och lärorik. Den ger oss ett skarpt medel att pröfva ärligheten i bekännelser. Mången stortalig dygdepredikan blir i detta ljus reducerad till en själfvisk omsorg om eget skinn — ingenting mer och ingenting mindre.

Vi ha två typiska fall för ögonen i våra socialisters och våra liberalers ställning till frågan om världskriget.

*

Som bekant ha socialisterna nyligen hållit en extra kongress i Basel för att demonstrera mot krigsfaran. Hr Branting skrifver tre spalter i sin tidning om detta »lysande vittnesbörd om den europeiska arbetarklassens energiska och aktiva fredsvilja». »Må de som ha det trista modet därtill», utbrister han, »söka nedsätta och förringa innebörden af att Europas arbetare sändt sina ombud i massa för att enhälligt betyga att krig i Europa måste till hvarje pris förhindras!» Arbetarklassen har gjort sitt; den »står fri inför framtiden och inför historien»; räcker icke detta att mota krigets förbannelse — här får herr Brantings stämma ett graflikt patos — då skall »öfver de andra komma ansvaret och *domen!*»

Detta är icke första gången som socialdemokraterna demonstrera mot krig. Ser man närmare efter, så skall man finna att sådana demonstrationer från deras håll äro undantagslös regel. Hvarhälst ett krigsmoln skymtar vid en horisont, där äro socialisterna genast framme med en demonstration. Detta är lika säkert som amen i kyrkan. Det hindrar dem kanske icke att sedan slåss som hjältar i kriget på sitt lands sida; men demonstrera emot måste de.

Hvaraf kan nu denna stora ovilja emot kriget komma sig? Naturligtvis af rent humanitära orsaker, om man får tro dem själfva: af pur idealitet, af oegennyttig omsorg om civilisationen och mänskligheten bästa! Hur skulle det kunna vara något annat?

Det är emellertid misstänkt påfallande, att desamme, som så frenetiskt hata kriget, lika frenetiskt älska revolutioner inomlands. Hur var det Clemenceau sade: »socialisterna fördöma alla krig *utom inbördeskrig!*» Men revolution och inbördeskrig är väl icke precis bara idealitet och civilisation och mänsklighet det heller! Krigets »massmord» på utländingar fördömer man i högan sky, men »småmord» och »förlupna kulor» på landsmän det har man ingenting emot. Hur skola vi förstå denna gapande inkonsekvens?

Förklaringen är lika enkel som slående, om vi bara lägga fram den Nietzscheanska formeln. *Socialisterna kalla kriget ett ondt därför att kriget är till skada för den socialistiska agitationen.* Det är hela saken och hemligheten.

Sammanhanget är uppenbart. Kriget är ett bad till ny födelse för *nationalismen.* Ingenting lär oss så handgripligt att vi äro en nation för oss själfva, hörande samman i ett gemensamt fosterland, som kriget. Men detta är döden för socialismen. Den lefver och har sin varelse i fosterlandslösheten, liksom fysiska sjukdomsfrön i dålig luft. Den tål icke vid nationalismens friska och

höga luft. Därför måste den hata allt som tjänar att vädra i nationens rum, och sålunda i främsta rummet kriget.

Hvad kriget eljest är, på godt och ondt, hör icke hit. Det har naturligtvis en mängd sidor förutom denna att stärka nationalitetskänslan. Men detta är nog för att förstå socialisternas ställning till kriget. Deras *intresse* är allt för uppenbart engageradt, för att fredssaken skulle kunna vinna på sådana vittnen. Vi se en stor idé missbrukad till intäkt för självvisk fördel, i ett partis intresse af självbevarelse.

Detta ha vi »det trista modet» att säga herr Branting och hans fariséer rent ut. De skulle icke kunna spela sådana herrar i landena, om folken ställdes på afgörande prof för *sin* självbevarelse. Däraf dessa tårar — dessa krokodiltårar öfver kriget!

*

Med våra liberala regeringsherrar förhåller det sig icke a priori på samma sätt; ty i liberalismens egen natur borde ju icke ligga, som i socialismens, att den blåses bort af ett nationellt krig. Om förhållandet i alla fall hos oss blifvit något liknande, så är det våra liberalers eget fel.

Man finner på denna sida icke samma form för krigsfruktan som hos Brantings omedelbara underlydande. Hvad man finner, är framför allt en ovilja att höra talas om världskriget. Det är som om detta ämne vore »tabu» eller — för att tala med liberalernas främmande mönster — något »shocking». Det sårar de finkänsliga öronen; därför — svampen på världskriget!

När denna irriterade stämning skall ta sig förståndsuttryck, så blir det därefter. Sålunda när prof. Edén nyligen förklarade varningsorden här hemma som ett farligt tal »därför att det kan stoppa den eniga beslutsamheten till neutralitetens värn»; denna häpnadsväckande

tankegång behöfver ingen annan kommentarie än prof. FAHLBECK's i det senaste häftet af Statsvetenskaplig Tidskrift: »ett logiskt som psykologiskt lika underligt resonemang». Men det blir icke mycket bättre när exc. Ehrensvärd själf, Sveriges utrikesminister i denna tid, uttalar sig; sålunda nu senast i Malmö, där han bröt stafven öfver det »ofta lösliga uppkonstruerandet af plötsliga anfallsplaner, som skola hota vårt folk», och likaså mot profetior om världskriget, såsom »tydligen beroende på förut bestämda åsikter och ej på en djupare och mera ogrumlad uppfattning af dagens händelser».

Exc. Ehrensvärd är själf son af den skånska bygden, om hvilken han i samma tal vittnar att den »skänker sina söner en vid och klar syn på tingen». Det var väl denna vida och klara syn, som för ett år sedan tillät honom att tiga och samtycka då regeringen strypte F-båten. Då man undrade huru utrikesministern kunde vara med om sådant midt i en europeisk kris, så erkände han faran, men trodde att hon icke var riktigt så stor som andra trodde; på denna grund hade han varit med om att — minska försvaret. Visserligen var det sant, att ledningarna på hustaken blifvit eldfarligare än förr, och att åskan gick oftare än förr, och att därtill mordbrännare ströko omkring just nu; men *alldeles säkert* var det ju icke att det skulle brinna nu, och därför måste det för »en djupare och mera ogrumlad uppfattning» vara skäl i att just nu inställa brandkårens utveckling . . .

Det är på grund af sådan logik och en sålunda vunnen auktoritet, som vår nuvarande utrikesminister stämplar det »som förut bestämda åsikter», då man med hänvisning till historiens och geografiens ovedersägliga logik uttalar farhågor för världskriget. Detta är, som synes, intet försök till bevisning på hans sida; det är något vida finare, det högsta i all liberal politik, nämligen s. k. »formuleringskonst». Hans exc. tror sig kunna aflägsna verkligheten medelst en förnäm handrörelse.

Han vill intala andra och kanske också sig själf, att faran icke finnes, om man bara icke talar om henne.

Detta är ju också en fredsvänlighet; ty större kärlek kan väl ingen ha till freden än att han icke ens vill höra talas om dess motsats. Tyvärr nödgas vi, med den Nietzscheanska formeln alltjämt för ögonen, i denna liberala ovilja mot krigsdebatten se något af samma ovilja hvarmed man hör ordet rep i viss mans hus. Det är ju nämligen så, att hela det program, på hvilket den liberala regeringen kommit till makten, är absolut *byggdt på den förutsättningen att det icke blir krig.* Den som afbryter utvecklingen af landets försvarsväsen i och för utredningar på obegränsad tid, han måste ju handla på god tro att landet har *tid att vänta.* Hurudant skall hans ansvar bli, om det visar sig att detta afbrott skedde midt i den farligaste kris, då tiden var så ond som möjligt, då kriget stod för dörren, då alla andra folk på denna grund skyndade att stärka sin rustning? Sådant får icke ens tänkas: det skulle ju rubba andras förtroende — och kanske t. o. m. självförtroendet.

Därför, fram med formuleringskonsten och svampen på världskriget! Inga missljud på balen! Själfva talet om världskriget är af ondo, ty det gör ondt i en »djupare och mera ogrumlad» blick på svensk liberal regeringspolitik.

Det är samme hr utrikesminister, som nyligen karaktäriserade vår storhetstid som »vår lyckas och vårt eländes lagerkrönta barkbrödstid». Vi förstå alltför väl, hvarför han föraktar storhetstiden och i stället föredrager vår egen utan både barkbröd och lagar. Människorna kalla det ondt som icke är bra för dem själfva — och i svenska storhetstider finnes ingen karriär för liberala koryféer af den art som nu lyckliggör landet . . .

Nationalism och socialism.

21, 23 och 28 dec. 1912.

I.

Tyvärr något sent har jag kommit att fästa uppmärksamheten vid en artikel i »Socialdemokraten», där herr Branting söker skudda af sig stämpeln »fredens farisé», som jag nyligen åsatt honom.

Herr Branting som polemiker påminner om Baghera, den svarta pantern i KIPLING'S »Djungelbok»: glänsande, smidig och med försvarliga klor. Ifrågavarande artikel är ett mästerprof på denna begåfning. Värdelös i sak, är den ett »document humain» för sin författare, ett värderikt bidrag till hans karaktäristik. Det är nämligen ofta så, att vi människor bikta oss själfva i våra åsikter. Åsikterna äro fönster, genom hvilka man kan blicka in i hjärtat på människan. Artikeln i fråga öppnar ett bredt fönster till studerande af den intressanta människan Hjalmar Branting och den sak som han ägnat sitt lif.

Herr Branting har själf sörjt för att ge tvistefrågan ett vidare perspektiv, i riktning mot rubriken härofvan. Och då han som representant för nationalismen utpekat »den Kjellénska unghögern», må det vara mig tillåtet att upptaga handsken.

Dessförinnan dock några ord i den ursprungliga frågan, innan herr Branting på sin flykt därifrån trasslat till den till oigenkännlighet. Jag hade framhållit det djupt egoistiska i socialismens fredskärlek, alldenstund socialismen för egen del måste frukta den nationella samling som ett

krig oundvikligen medför. Detta påstående är intet postulat, utan ett axiom. Blir Sverige anfallet med krig t. ex. af Ryssland, så måste motsatsen mellan *svensk arbetsgifvare och svensk arbetare* upphöra, eftersom de båda löpa samma risk; och på samma gång spricker tillika förbindelsen mellan *svensk arbetare och rysk arbetare,* eftersom de mötas i vapen. Detta vill säga, att socialismens bägge grundvalar sprängas af kriget. Kan man vara blind för detta resonemang?*) Är det nu underligt, att socialismen hatar kriget? Skall det vara en dygd att motarbeta en sak som länder en själf till uppenbar skada?

Härmed är socialismens högljudda fredspredikan reducerad från en ideal sträfvan till simpel omtanke om eget skinn. Det är en fariseism, gripen på bar gärning.

Men herr Branting vore icke den svarta panter han är, om han bekände. Hans kloka hufvud säger honom, att direkt förnekelse icke skulle hjälpa i så uppenbar sak. Därför kryper han baklänges till ett språng på sidan. Eftersom det var vi som ställde diagnosen »fredsfarisé», så måste ju vi vara *krigsvänner!* Därom handlar nu den sista artikeln helt och hållet. Utan att gitta svara i sitt eget mål, söker herr Branting försätta oss på de anklagades bänk, och han har många oartiga tillmälen därför att vi, enligt hans framställning, icke vilja bekänna kort.

Herr Branting misstager sig. Det är icke han som är kärande. Han är svarande. Hans metod att turnera om frågan på oss är en fint, ett trick för raderna för att distrahera uppmärksamheten från hans eget hopplöst förlorade mål. Detta blir hvarken bättre eller sämre af en bevisföring, som icke angår detsamma. Herr Branting blir icke mindre fredsfarisé, äfven om han skulle kunna bevisa oss vara krigsvänner. Det märket sitter kvar på

*) Behöfves något erfarenhetsbevis på detta axiom, så har världskriget gifvit det nu för alla krigförande stater; liksom därförut Italiens Tripolis-krig (tillägg vid utgifn.).

honom som en zebrarand — eller kanske vi skola säga en panterfläck — det går i alla händelser aldrig ur!

Vi torde således nu få betrakta den diskussionen som afslutad. I den nya fråga herr Branting framkastat, frågan om vår uppfattning af kriget, kunde vi nöja oss med att svara, att den saken angår icke herr Branting i detta sammanhang. Ty det sammanhang, herr Branting presumerar, existerar icke. Man kan mycket väl konstatera ett fenomens skadliga verkningar på en motpart, utan att därför vilja acceptera hela fenomenet. Till yttermera visso innehöll vår artikel om »fredens fariséer» en *bestämd reservation* emot en sådan accept. Kriget, sades det, har många andra sidor än denna att vara en skada för socialistisk agitation. Man frånsade sig således uttryckligen all afsikt att vilja lösa krigets hela problem med denna enda synpunkt. När herr Branting nu tillägger oss krigsvänlighet, därför att vi konstaterat en god sida hos kriget med öppen reservation för andra sidor hos detsamma — så är denna argumentering icke blott på sidan om hans egen sak och om logiken, utan äfven långt på andra sidan om ärligheten i publicistisk krigföring.

Men vi förstå så väl, hvarför herr Branting nödvändigt vill ha striden in på denna plattform. Där känner han sig nämligen på den fasta marken af en i breda lager utbredd folk- och tidsfördom. Det är mycket bekvämare att stämma en motståndare inför allmänna opinionens skrank än att svara med förnuftsskäl i egen sak. En »folkvilja», om än aldrig så liten, är en ypperlig sköld, när man icke har någon annan.

Det händer dock, att det som ser ut som fast mark i själfva verket är ett gungfly. Jag, som här personligen apostroferats, tvekar för min del icke ett ögonblick att följa min respekterade motståndare in på den plats och möta med de vapen, som han själf valt: kriget ett »ofattbart barbari», nationalismen som »primitiv kultur» gen emot socialismen.

II.

»För den moderna människan», dekreterar herr Branting, »är hela kriget ett nästan ofattbart barbari.»

Med förlof, hur vet herr B. det? Innehar han patentet på den moderna människan? Man blir dock icke modern endast genom att tjuta med ulfvarne eller bräka med fåren omkring sig! Ty — som herr B. nog torde medgifva — det kan hända att det, som är »sanning i Jena», endast är »dåligt skämt i Heidelberg». Hvem är nu den sant moderne, Jenabon eller Heidelbergaren: Hjalmar Branting i Sverige, som icke förmår afvinna kriget någon annan synpunkt än barbariets, eller de män i det samtida Tyskland eller Japan eller Bulgarien eller hvilket framtidsland som helst, hvilka i det samma se, under vissa omständigheter, ett nödvändigt instrument för fäderneslandets själfbevarelse och förkofran?

Jag misstänker, att den moderna människan, om därmed skall förstås tidehvarfvens högsta kulturprodukt, aldrig går i flock eller tänker hjordtankar. Och jag är alldeles säker på, att hon icke nöjer sig med slagord och allmänna fraser i allvarliga frågor. Hon går dem in på lifvet och söker förstå, innan hon fördömer eller förlåter.

Här skall göras ett försök att göra krigets — oförnekliga och af ingen bestridda — barbari fattbart för herr Branting, och skall jag därvid vädja till erfarenheter som hos honom kunna förutsättas särskildt lefvande.

*

För hvarje människa, modern eller icke, äro *revolutioner,* där folk af samma blod slakta hvarandra, ett oerhördt barbari. Lika barbariska, lika »namnlöst ohyggliga» äro ofta arbetareförföljelserna mot egna »strejkbrytande» kamrater, för att nu icke tala om sådana före-

teelser som dråpet i Kungsträdgården eller dådet i Malmö hamn. Men det finnes en ibland oss, som »halft skygg, halft hänförd sneglar» på revolutionen, och som aldrig saknas när det gäller att försvara gränderna hemska näfrätt eller öfverskyla anarkisters dåd. Denne är Hjalmar Branting.

Äfven den patentmoderna människan tyckes således icke ha något emot barbariet i och för sig. Skillnaden mellan honom och oss är nu närmast den, att hans barbari ingalunda är för oss ofattbart. Vi förstå mycket väl och kunna t. o. m. respektera hans sätt att se saken. Hemligheten är den, att det egna barbariet i hans ögon *öfverskyles af ändamålet*. Han är djupt känslig för detta ändamål, som är arbetareklassens solidaritet och makt; han ser där en hög idé, värd stora offer, och så bringar han revolutioners och skumma hetsjakters och »förlupna kulors» barbari som offer åt denne sin gud.

Så är det, och så skall det vara, och så kommer det att förblifva. Ett människolif är en dyrbar vara, men högre äro idéer; därför har det i alla tider ansetts som ett ädelt bruk af ett människolif att offra det för en helig sak. Att vara *trogen intill döden* är tecken icke på barbari, utan på den högsta kultur — för den som har en idé att vara trogen emot.

Herr Branting är trogen emot arbetarrörelsen; det är hans (subjektiva) storhet. Det ställer alla upprörande råheter, som åtfölja denna rörelse, i en försonande dager för honom. Han ser öfver dem; ty han har stadigt målet för sina ögon.

Men när herr Branting sedan riktar sina blickar på kriget mellan nationalstater, då ser han ingenting mer än det »namnlöst ohyggliga» i medlen. Han är nämligen blind och okänslig för det mål, som efter samma psykologiska lag försonar oss med de barbariska medlen. Vi kalla det *fosterlandet* — man kan ock säga nationalstaten eller det fäderneärfda samhället.

Det är nämligen endast sådana krig vi ha i tankarne, liksom herr Branting sympatiserar endast med de revolutioner som tjäna massans sak. Kriget till fosterlandets försvar eller nationell självhäfdelse öfverhufvud — det är det sammanhang, som kommer oss att öfverse med krigets människooffer: de göras för en sak, som är hög och helig för oss.

Förstår man nu herr Brantings orättrådighet i omdömet? När han bedömer kriget, då *lösgör han det från dess ändamål* och ser bara på de ohyggliga medlen, och så är han färdig med sin diagnos: barbari. När det gäller arbetarrevolutionen, då *ser han endast på ändamålet* och glömmer de blodiga medlen och fröjdas åt en seger för kulturen. I ena fallet blundar han med högra ögat, i andra fallet med det vänstra. I bägge fallen ser den moderna människan således bara med ett öga, liksom den gamle Polyfem.

Denne domare är jäfvig, vare sig han är i god tro, omedveten om sitt logiska taskspeleri, eller ej. Vi äro skyldige att tillägga, att vi presumera god tro. Herr Branting har icke öga för krigets berättigande, därför att han saknar öga för det som gör kriget berättigadt. Vi ha redan antydt det: fosterlandet, nationalstaten. Det står för honom icke som en hög och helig sak. När så är, då måste ju det föremål, som denna sak öfverskyggar, te sig i sin materiella ohygglighet allena. Herr Branting jäfvar *kriget*, därför att han *jäfvar nationalismen som helgar det*. Men han sneglar hänförd på revolutionen, d. v. s. *inbördeskriget*, därför att han *älskar socialismen som helgar det*.

Härmed har jag eliminerat bort frågan om de barbariska medlen och fört debatten in på dess kärna: nationalism eller socialism — *fäderneslandets majestät och fädernas kyrka* contra *arbetareklassens majestät och Marx' kyrka*. Det är detta det gäller. Visar sig nationalismen jämbördig som idé med socialismen, då äro vi lika goda

barbarer bägge två i fråga om de oundgängliga medlen för våra ideals befordran. Visar den sig öfverlägsen, då blir barbarmärket här förbehållet åt — den moderna människan.

III.

Herr Branting, som »vill se alla företeelser historiskt», finner att nationalismen »en gång betecknat ett framsteg», men numera intet annat är än »ett återfall till mera primitiva, passerade stadier, en anakronism i en tidsålder, som skapat och som utvecklar en *internationell* världskultur». Socialismen däremot enar massorna »öfver gränserna i gemensam kamp för en högre samhällsordning — — — vårt ideal ligger på mänsklighetens väg *framåt,* medan de andra på det förflutnas stigar jaga efter skuggbilder af hvad som varit och som gått för alltid». Summa summarum: »för oss är nationalismen något redan förflutet, för den Kjellénska unghögern är den ännu det ouppnådda idealet».

Stolta ord i sanning! Det låter som en påflig bannlysningsbulla. Lyckligtvis äro påfvarne i den moderna människans ögon icke ofelbara, huru högt de än må dundra å sin kyrkas vägnar. Och det saknas icke medel att uppdaga och uppenbara deras fel.

Låtom oss med en enkel interpolation ställa de Brantingska teserna i rätt belysning! Där talas abstrakt om nationalismen: låtom oss i stället sätta den konkreta bilden *Sverige,* som vår nationalism afser. Hvad få vi alltså veta? *Sverige* har en gång betydt ett framsteg, men är nu ett passeradt stadium, något redan förflutet, en skuggbild af hvad som varit och som för alltid försvunnit . . .

Här ges intet rum för missförstånd eller spegel-

fäkteri. Detta är herr Brantings verkliga mening, af hans egen bekännelse att döma — och får han makten, så skall det också bli verklighet.

Sverige, vårt fosterland, inbegreppet af vårt folks personlighet: ett redan passeradt stadium, en anakronism, en mumie, en död hök som icke är värd ens att kosta krut på! Hvem är denne, som djärfves tala så? I hvems namn dömer han?

Genom långa tidehvarf har den svenska nationen afsatt sig som en personlighet i världen bland andra, lager på lager, liksom själfva jorden under dess fötter. Då får *ett af dessa samhällslager* röst — det yngsta, det minst utvecklade, om också bredaste — och *revolterar mot sitt eget sammanhang* med de andra. Armen vill ha vitsord mot själfva kroppen, delen sätter sig till doms öfver det hela . . . I hvilket tecken? I den yttre styrkans, sammanhållningens, »solidaritetens» — icke med de andra, utan inom sig själf!

Så är det. Arbetareklassen sätter sitt speciella, nyfödda klassmedvetande upp mot det sekelgamla nationalmedvetandet om en högre enhet, i hvilken *alla* svenska klasser ingå. Det finnes blott en rätt i samhället, nämligen den sist ankomna klassens, och Hjalmar Branting är dess svenske profet!

För historikern är fenomenet mycket intressant och icke obekant. Han har sett denna företeelse förr, nämligen i samhällenas barndom. Han igenkänner typiskt den *klananda,* som sammankittade de äldsta mänskliga samfundsbildningarna, innan kulturen kom med sin stora arbetsfördelningslag och småningom på den grund skapade den nationella samhörigheten. Han har sedan återsett något däraf i Medeltidens *skråväsen,* med tillhörande tvång. Men vi behöfva förresten icke gå längre än till ett klassrum i ett lägre elementarläroverk för att ännu i dag i full blomstring återfinna detta slags solidaritet; där vet man icke heller något högre än *kamratskapet,* och man

betraktar och behandlar »skvaller» precis på samma sätt som organiserade arbetare betrakta »strejkbryteri».

Göres mera vittne behof? Det är klanandan från hedenhös, gående igen i skolpojkars moraliska begrepp, som lefver upp och gör sig bred i herr Brantings hela förkunnelse. I namn af stenålderns moral uttalar han förkastelsedomen öfver vår nationalism — och sedan talar *han* om anakronism och beskyller *oss* för »återfall i primitivare stadier»!

Låtom oss nu icke ett ögonblick vara blinda förnekare af det goda! Kamratskapet *är* ett godt, en härlig jordmån för mänsklig växt. Det är endast då man uppställer det som *högsta* eller enda ideal, som vi måste reagera. Det finnes dock högre och människovärdigare ideal än skolans — detta vare sagdt med all respekt för skolan!

Det är en anmärkning af rent psykologiskt slag, som tränger sig på när man med skyldig uppmärksamhet följer herr Brantings publicistiska bana. Han kan knappt skrifva en större artikel utan att sluta, liksom nu, med en högljudd försäkran om att socialismen sitter inne med framtiden. Det är den stående refrängen i hans visor. Hvarför detta ideliga upprepande? Är det medicinmannen, som vill hålla sina vildar i suggestion genom att åter och åter upprepa samma besvärjelseformel? Eller är det den bildade och högtbegåfvade mannen, som känner behof att öfvertyga sig själf, stilla hjärtats oro, öfverrösta ett hemligt tvifvel att han gått vilse i — barbarskogen?

*

Så mycket är klart: socialismen som kulturfenomen pekar tillbaka till tider då »barbariet blott var fosterländskt». Den vill börja från början igen den utveckling, vid hvars kulmen nationalismen insätter. Då fråga vi härnäst: huru är ett sådant självbedrägeri möjligt, som att denna oer-

hörda reaktion kan framställa sig själf som en progress? Svaret lyser igenom herr Brantings antydning om den »*internationella* världskulturen». I sin extensitet tycker den sig ha ett företräde framför nationalismens intensitet.

Må man rätt fixera skillnaden! En nation kan studeras liksom i en geologisk profil, med dess olika lager ofvanpå hvarandra. Socialismen griper fatt i ett af dessa lager, men följer det såsom det fortsätter utanför gränserna in i andra nationer. I stället för dessa väldiga personliga fakta, som genom årtusendens utveckling uppkommit som *arter af människosläktet, vertikalt genomskärande* densamma, sätter socialismen ett enda *horisontalt skikt,* sammanhängande öfver klyftorna mellan olika nationella arter, men isoleradt inom dem. Det är *den svenska filialen af den kosmopolitiska arbetareklassen,* som ställes upp med vitsord emot *Sverige.*

Härom är nu i och för sig intet att säga. Sådana korsningar i längd- och tvärriktning höra till historiens hemlighetsfulla teknik. Såsom historiker är jag också skyldig att peka på en möjlighet, som icke får alldeles afvisas. Socialismen *kan* ligga i en framtidslinje, nämligen som en rot till ett internationellt samhälle, hvilket då alldeles likt det nationella skulle börja ända nere på klanens primitiva utgångspunkt. Detta är det möjliga sanningsfröet i herr Brantings »kamp för en högre samhällsordning». Hans oerhörda misstag ligger i tron, att denna »högre» ordning måste *dräpa* den »lägre» nationella — liksom om staten måste dräpa kommunen eller kommunen familjen, eller ens den socialistiska landsorganisationen de lokala fackföreningarna!

Här ligger den verkliga skärningspunkten mellan åskådningarna. För ögonblicket måste jag nöja mig med att ställa påstående mot påstående, änskönt erfarenhet och eftertanke ge mig massor af bevis. Därför blott ännu några ord om huru nationalismen å sin sida ser dagens konflikt.

Socialismen i sin nuvarande form är en *skugga som kapitalismen kastar:* delar ledt med den och skall falla på samma dag. I blind förvillelse identifierar den nu kapitalismen med nationalismen och förhäfver sig därför äfven öfver den senare. Men därmed förgriper den sig på en öfvermakt, lika öfverlägsen densamma som öfverhufvud en konstant utvecklingsfaktor är förmer än en tillfällig tidsföreteelse. Ett ögonblick kan nationalismen måhända här och där bringas att vackla; därpå återtager dess ström sin djupa fåra, nu yttermera fördjupad genom inordnande af arbetarerörelsen, sedan denna fått sina berättigade fordringar attesterade. Men när arbetaremassorna sålunda vaknat från sin villfarelse och slutit sig samman hvar med sin nation, då har socialismen också förlorat sitt enda fäste i jorden, och dess morer kunna gå efter fullgjord tjänst.

»För den Kjellénska unghögern», säger herr Branting, »är nationalismen ännu det ouppnådda idealet.» Ja, det Sverige vi längta efter och arbeta på — ett Sverige, stort genom människors och partiers förstående af hvarandra, enigt genom klassernas underordnande under det öfverpersonliga hela, lyckligt i allas gemensamma trohet mot den jord som fostrat oss och fädrens aska gömmer — detta Sverige är ännu icke kommet. Det skall ej heller komma, förrän en del falska profeter afslöjats och afdunstat. Ett är säkert: endast på sin egen grund kan Sverige byggas ut till det lyckliga folkhem, som det är ämnadt att blifva. Endast i nationalismen finnes frälsning mot de tidens röster, som i den missförstådda internationalismens namn vilja locka breda folklager till otrohet mot sina providentiella lifsbetingelser — d. v. s. mot sin egen innersta personlighet.

Höger och vänster.

Politisk undersökning.

18, 27 och 31 dec. 1910.

I.

Sedan en följd af år hade utvecklingens lugn i Ungern varit störd genom framträdandet af en andra kammarmajoritet på separatistisk grund. Det var norska vänstern omplanterad i »puschtans» jord; efter en öppen kris 1905—06 hade Ungerns konung måst släppa den till regeringsmakten, visserligen med ett väsentligt kringskuret program. År 1909 artade det sig åter till akut kris: den »koalierade» vänstern öppnade nytt rabalder på nya punkter, ständigt lysten efter strid med unionsbrodern, ständigt sträfvande efter nya rättigheter mot honom eller minskad gemenskap med honom, för detta ändamål också ständigt spelande på »æresfölelsens» strängar.

Så ingick innevarande år. Då tillsatte konungen (för andra gången) en ministär utan kontakt med riksdagsmajoriteten, och denna ministär vädjade från rabaldermännen i parlamentet till folkets arbetande kärna i landet. Den utgaf parollen: må det bli slut med uppslitande strider, låtom oss afskrifva statsrättsfrågorna och vända uppmärksamheten till praktiska saker och materiella realiteter, låtom oss få arbetsro! På denna paroll kalkerades pro-

grammet för ett »*nationellt arbetsparti*»; och så var ordet hos valmännen.

Hvad hände? Det nationella arbetspartiet trädde fram ur valurnorna som öfvervåldigande majoritet. Regeringen, som började utan en enda svuren anhängare i andra kammaren, fann sig plötsligen stå på det bastantaste parlamentariska underlag. Landet hade gett besked, folksjälen hade svarat och gett ministerpresidenten rätt: vi äro trötta på reformer och förändringar och den eviga oron, vi vilja ha ro för hvardagens arbete — vi ha haft nog af stenar, gif oss nu bröd!

*

Denna — i vår svenska press skäligen litet uppmärksammade — händelse förtjänar verkligen att dröja vid en stund. Ty det är icke ofta som historien så klart och direkt utsäger vissa viktiga lärdomar.

Det ungerska folket har talat så som hvarje sundt folk talar, då det får säga sin innersta mening. Alla lifskraftiga folk bestå nämligen af en kärna, för hvilken politiken innerst är främmande, för att icke säga en styggelse. »Folk» är i grunden icke så intresserade af politik, som politikerna tro; de måste ryckas upp för att gå in i partifållorna; men deras egen längtan är att få vara i fred för sin privata gärning. De tillhöra ett stort neutralt parti, hvars program har en enda punkt som lyder: låt oss få vara i fred för politiken, så att hvar och en får sköta sitt! En sund och sann instinkt, bakom hvilken vi tycka oss förnimma lagen för all mänsklighet: du skall äta ditt bröd i ditt anletes svett . . .

Ossian-Nilsson skildrar i sin senaste bok hafvet som den stora reservoaren för all differentierad natur. Det är en sida af detta haf, på hvilken jag nu vill fästa uppmärksamheten: den egentliga folkstommen, för hvilken politiken kännes som ett störande element, därför att politiken

absorberar kraft från gärningen i det lilla i de tusen hemmen.

Behöfva vi närmare påvisa arten af denna kraftförlust? Lite hvar af oss har rik anledning att erfara den just i våra dagar. Vi lärare bevittna ett experimenterande på skolans område, som i och för sig gifvetvis icke är till fördel för undervisningen: examina ändras, metoderna ändras, hvad som var bra i går duger icke i dag, vi hinna knappt sätta oss in i ett system förrän vi redan stå midt inne i ett nytt. Ämbetsverkens dagliga arbete och ärendenas lugna gång förryckes ideligen redan genom tvånget att ge utlåtanden öfver nya reformförslag. Fabrikanten hålles i ständig kraftslitande spänning genom förändringar i den sociala lagstiftningen. Det är så, mer eller mindre, på alla områden. Man hinner icke som förr fördjupa sig, älska sig in i sin verksamhet, det är en allmän oro, hvaraf allt privat arbete måste lida.

Detta är nu en typisk företeelse i reformtider. Jag bodde en riksdagstid vid hufvudstadens Drottninggata; i långa tider en lugn och förnäm gata, en prydnad för staden, en pulsåder för trafiken, stod hon nu i sin nedre del under ombyggnad, och där var trafikhinder och damm och bråk och otrefnad utan ända. Husägare, hyresgäster, gatutrafikanter hade naturligtvis bara obehag af bygget så länge det varade; endast byggmästarne och deras arbetare kunde trifvas därmed — men hvem vill för deras skull rekommendera ett evigt byggande?

Det vill synas, som skulle denna hvardagliga erfarenhet kasta ett klart ljus öfver själfva begreppet reform; ty historiens stora reformperioder äro i grunden intet annat än dylika tillfällen af forceradt bygge, hvarmed man vill bereda folken bättre hus och hem. För det första: reformtiden är *icke det normala tillståndet,* utan undantaget, den har alltid en öfvergång. För det andra: reformerna äro *icke till för sin egen skull* eller nöjes skull, utan för lugnet efteråt. I sig själfva äro de för flertalet människor intet

godt, utan snarast ett obehag och ett ondt; men det leder ingen annan väg fram till det verkligt goda. De få alltså sitt värde och berättigande uteslutande af målet framför dem. Reformskedet är icke lifvet i paradis; det är snarare vistelsen i skärselden, som man hoppas skall föra till paradis. Vi träda därin i bestämd förhoppning att den skall gå öfver, så att vi åter kunna komma till ett jämviktstillstånd, som bjuder fred för vårt dagliga värf.

Detta är hvad man plägar kalla »allmänhetens» ståndpunkt, den opolitiska majoritetens, som jag härofvan talat om; men äfven den politiska stridens män kunna i stilla stunder förnimma ett genljud däraf i djupet af sina själar — ett säkert tecken till dess rötter i det allmänt mänskliga. I upprörda tider krymper denna allmänhet samman, ty den tvingas då att afdela större kontingenter åt de kämpande partihärarna; när lugnet återkommer, breder den ut sig igen på partimänniskornas bekostnad; men i det stora och hela frestas man att säga, att den förhåller sig till de utpräglade partilägren som kroppens bål med de lifsviktiga organen till dess par af armar och ben.

Men är det så, då är ock allmänhetens behof af arbetsro ett stort för att icke säga dominerande statsintresse. Därifrån gå reformerna ut, och dit vända de åter.

*

Ett missförstånd måste här från början förebyggas och en anmärkning understrykas. Arbetsro betyder icke undantag från statslifvet: det gamla liberala »laisser faire». Allmänheten ser gärna, att den får statens hjälp i sin näring. Den vill ha fred att arbeta: detta är icke detsamma som fred för all statens inblandning, men det är fred från det slags statsverksamhet som allt för mycket stör privatarbetet. Denna synpunkt skall hjälpa oss djupare in i problemet.

Ty hvilken är denna störande statsverksamhet? Man

torde snart finna, att den i normala tider är att träffa på den lagstiftande maktens område; närmare bestämdt den del, som gäller statslifvets organisation och yttre form. Här är den kritiska zonen, där krafven på reformer och arbetsro kunna skära hvarandra i konflikt.

Vi återkomma till bilden om bygget vid stadsgatan. Reformerna afse huset med väggar och tak och grund och inredning, men icke folkets sysselsättning och lif inne i huset: statens laga utstyrsel och förvaltningsformer, hela detta skal af rättsregler och institutioner, innanför hvilket det samhälleliga arbetet utföres, men icke detta arbete själft. Att anpassa detta skal efter denna kärna, det är reformernas mening och begränsning tillika. Ty endast en tidsenlig statlig organisation ger den enskilde tillbörligt hägn och ryggstöd i hans gärning. Å andra sidan, endast på grundvalen af enskild välgång kan staten vinna kraft för sina uppgifter i kultursystemet. Full *harmoni mellan statsskicket och det nationella arbetet,* så att bägge kunna blomma — det är idealet. Men så snart det ena blir ensidigt betonadt, då sker det på det andras bekostnad; ty de ligga i hvar sin vågskål på samma våg. För mycket uppgående i samhällsarbetet hämnar sig i en efterblifven stat, för mycket plåstrande med statens utstyrsel lägger hämsko på samhällsarbetet.

Vi ha fixerat de tvänne polerna i det politiska lifvet; vi skola nu lättare förstå pendelrörelsen dem emellan. Det kan ju synas, som borde statsmannens synpunkt i hvarje ögonblick vara riktad på deras jämvikt, så att folket skrider rakt fram på kompromissens väg, med ett lagom i bägge fallen. Sådana tider finnas också, men man skall snart observera att de äro tider af skäligt stillastående. Idealet lämpar sig icke till omedelbart realiserande på politikens mark. Utvecklingen får sin fart däraf, att hvardera idén i sänder lösgöres ur jämvikten och öfvervägande bestämmer riktningen. Gifvetvis finnes ingen tid så uteslutande beherskad af reformtanken, att det icke blir något

intresse öfver för det produktiva arbetet, och vice versa; vi tala öfver hufvud icke om dessa små reparationsgöromål och denna kamp för dagligt bröd som kännetecknа allt människolif. Men de stora ombyggnaderna tillhöra i historien vissa tider allena, omväxlande med andra tider af relativt lugn på ytan under stegrad verksamhet på djupet. I långa tider hade Drottninggatan legat i fred, innan nu byggnadsperioden kom; och efteråt kunna vi vänta en ny period af sådant stillestånd — medan arbetets puls slår starkare i de nya husen.

Sålunda har hvarje folks historia sina mer eller mindre utpräglade *produktionsperioder,* då accenten ligger på det nationella arbetet. I hägnet af bestående lagar och institutioner sköter hvar och en med lif och lust sin syssla — bonden sår och skördar, arbetaren handterar sina maskiner och handtverkaren sina redskap, köpmannen har brådt på sitt kontor och industrimannen i sin fabrik och statens tjänare på sitt ämbetsrum och forskaren i sitt bibliotek — den stora bikupan surrar af allas ostörda arbete, men utanpå märkes icke mycket förändring. Så går en tid, och så befinnes det att bikupans yttre måste ses om, den har tagit skada af tiden eller blifvit för trång, statsmannen förspörjer icke längre det förnöjda surr, hvarpå biskötaren igenkänner det harmoniska arbetets stämning då han lägger örat till väggen; då är förutsättningen inne för en *reformperiod,* hvardagsarbetet därinne störes nu medan man botar de yttre bristerna, ända tills allt är klart och lugnet kan åter inträda. Det ankommer här på statsmannens vaksamhet, om det kan stanna vid en genomgående reparation eller skall gå till ett rent ombyte af kupa under revolution — ju längre det nödiga reformarbetet uppskjutes, desto närmare kommer den senare risken.

Sådan är historiens typiska utvecklingsform, och mest utpräglad se vi den i det västerländska föregångslandet, England. Detta är just hemligheten i Englands berömda

författning, att den förmått organisera de bägge hufvudriktningarna i tvänne hufvudpartier, hvilka sedan tura om i ledningen liksom benen vid människans gång. I produktionsperioden sitter alltså det konservativa partiet eller *högern* vid styret, i reformperioden det liberala partiet eller *vänstern*. På grund af den allmänt-mänskliga ensidigheten, som icke förmår hålla intresset lika vaket i skilda riktningar på en gång, har hvartdera partiet öfvertagit en sida blott af idealet med relativ okänslighet för den andra; men genom denna deras växling komma bägge sidorna till betoning efter hvarandra, och folket får under utvecklingens gång successivt tillgodogöra sig idealet.

*

Vänsteragitationen i vårt land spelar ständigt på den melodien, att högern är reformfiende i mening af baksträfvare: motståndare till utvecklingen själf. Den ser alltså ingen annan motsats till reform än reaktion, och finner denna motsats karaktäristisk för skillnaden mellan de båda partierna.

Formellt sedt är det nu redan från början klart, att denna uppfattning identifierar högern med dess yttersta flygel allena. På alldeles samma sätt och med samma skäl skulle man kunna karaktärisera vänstern som yrkespolitikernas parti, de där röra upp reformfrågor i oändlighet, långt efter det folkets behof är tillfredsställdt, bara för att »omväxling förnöjer». Sådana finnas också, längst ute på vänstra flygeln; men det faller oss icke in att göra vänsterpartiet solidariskt med denna renodlade öfverdrift af vänsteridén. Den *evige judens* typ saknas icke i vänsterpolitiken och den *ståndaktige tennsoldatens* icke till höger; men bevisningen åligger den som påstår, att de äro representativa för sina respektive riktningar inom den aktuella politiken.

Då nu vänstern — utan bevisning — påstår detta

om högern, så hvilar dess uppfattning i bästa fall på en lika ren som enkel synvilla: den bekanta synvillan från ett snabbare järnvägståg som passerar ett långsammare. Det ser verkligen ut som om det andra tåget ginge tillbaka. I själfva verket går det icke baklänges, står icke ens stilla, utan går framåt äfven det; men det sker visserligen i ett annat tempo och, framför allt, på ett annat spår.

Vår föregående undersökning torde ha klarlagt linjerna. Om högern reagerar mot allt för mycket reformer, så är det icke därför att reformerna störa dess sömn, utan därför att de störa dess produktiva arbete. Dess tåg saknar icke sofvagnar, men det utgöres framför allt af godsvagnar; dess kupa är full af arbetsbin vid drönarnes sida — hvarvid man icke bör förbise att äfven vissa drönare ha sin uppgift i utvecklingen, nämligen att med kapital befrukta företagen.

Vänsterns synvilla kan närmare fixeras såsom en öfverspänning af begreppet reform. I dess terminologi tyckes reformen vara det i och för sig goda, utan afseende å kvantitet och kvalitet och folkets behof och tidens kraf. Med ett ord, den identifierar reform och framåtskridande. Gent emot denna naiva världsbild kunna vi nu ställa verklighetens värld, där reformerna (i vänstermening) sjunka ned till det ena af utvecklingens två hufvudverktyg, vid sidan af det produktiva arbetet, som är det andra. Reform är progressism på statslifvets yta, men relativt stillastående på djupet; produktion är relativt stillastående på ytan, men progressism på djupet. Hvarje bonde, som spränger bort en sten från sin åker eller tager upp en bit af sin enebacke under plogen, är en reformator lika väl som den liberale lagstiftaren, om vi nämligen med reformator förstå en framåtskridandets tjänare.

Att stämpla som tillbakagång ett system som lägger hufvudvikten på detta produktiva arbete, det är möjligt allenast där man från början afspärrat horisonten i ena hufvudriktningen. Endast den som begränsar historiens

debet och kredit till statsformens och rättsåskådningens konto, kan se artskillnaden mellan höger och vänster som en skillnad mellan reaktion och reform. *Sub evolutionis specie* visar sig en annan bild; då framstå höger- och vänsterprogrammen som tvänne faser i en och samma stora process af framåtskridande, ena gången öfvervägande på samhällsarbetets, andra gången öfvervägande på de statliga formernas plan.

Om alltså högern består äfven i utpräglade reformtider som ett parti i full lifskraft och handlingsduglighet, så är detta ingalunda en verkan af tröghetslagen allena. Högern består därför, att den representerar ett konstant element i själfva utvecklingen. Det var detta element som gjorde sig gällande vid de senaste ungerska valen. Högern är *det nationella arbetets parti.*

II.

En undersökning af de politiska principerna har ledt oss till det resultat, att utvecklingen skrider framåt utefter tvänne hufvudlinjer, den formella statsorganisationens och det nationella arbetets, och att med denna motsats sammanfaller en partimotsats mellan vänster och höger.

Enligt denna diagnos är äfven högern ett framstegsparti, och icke blott en väktare af kontinuiteten som dess motståndare påstå. Såsom partibildning kan högern icke vara identisk med den partilösa allmänheten, hvars enda önskan är att få vara i fred med sin hvardagsgärning; men högern erkänner denna önskan som ett stort statsintresse och tager i sitt program sikte därpå med vida större målmedvetenhet än vänstern.

Diagnosen afser icke en teoretiskt uttömmande lösning af partiproblemet; men den sida, hvartill den begränsar sig, är den utan jämförelse mest betydelsefulla för praktisk politik. Vi våga därför beteckna den som en praktisk

lösning: en tillräcklig ledning för dem, som ännu stå på vägskälet och icke bestämt sig för den ena eller andra vägen.

För deras räkning återstår emellertid ännu ett. Att den angifna principmotsatsen korresponderar med den faktiska partisplittringen i vårt land, är tillsvidare blott ett postulat. Vi äro skyldiga att styrka det genom särskild bevisning. Vi gå nu att uppfylla denna plikt på det enda möjliga sättet: genom att förete belägg ur den praktiska politiken.

Härvid måste från början göras en bestämd reservation. Praktisk politik rör sig icke med exklusiva motsatser. Vill man söka förstå något af den politiska omgifningen, så måste man söka komma underfund med partiernas allmänna *tendenser* och låta sig nöja därmed, utan att förvillas om man understundom finner dem så att säga jaga på hvarandras mark. Här är alltså frågan om regel och hufvudsak, och den upphäfves icke af undantag eller bisak. Vi vilja skissera vägar som *företrädesvis* beträdas af det ena eller andra partiet, och vi skola se dem utgå från de redan klargjorda principerna; men vi få icke betrakta vägarna som absolut fridlysta. Sådant är icke att vänta på allmänningen, där ett folks politiska lif rör sig.

*

Lite hvar torde ha observerat, att det i liberala kretsar anses som något speciellt »fint» att vara liberal. Man känner sig mera i kontakt med de allmänna tidsströmningarna, och ser förty med öfverlägsenhet ned på den kulturellt efterblifna högern! Sådan öfverlägsenhet imponerar alltid på de i tron svage. Säkert är, att denna naiva pretention varit liberalismen till nytta, i det den tillfört dess leder åtskilligt godt folk, som icke velat sitta där de bespottade sitta.

Men i denna fördom mot högern igenkänna vi måhända också ett äktsvenskt drag af byråkratiskt förakt för näringslifvet. Ty högern, det är *näringslifvets* politiska mobilisering, i dess trenne hufvuddelar: bönder, handtverkare, industriföretagare. I motsats däremot skall man finna vänstern företrädesvis rekryterad från de s. k. *liberala yrkena,* på basen af det egentliga småfolket; icke olik Englands armé, som består af samhällets högsta klass i befälet och dess lägsta i lederna, med föga organisk förmedling emellan.

I själfva verket är det i ögonen fallande, hvilken stor roll litterata män spela inom den politiska vänstern. Iakttagelsen är förut gjord i England: dess närvarande liberala ministär vimlar af personer som gjort sig namn i litteraturen, medan i den föregående konservativa regeringen endast chefen själf (Balfour) lär ha hört till denna kategori. Hvilka voro då de ledande personligheterna i vår vänsterministär af 1905? En advokat som statsminister, en landssekreterare som civilminister, en folkskollärare som ecklesiastikminister, en graduerad tidningsman i konsultativ ställning. Hvilka voro de ledande i den påföljande högerministären? En bruksdisponent som statsminister, en fabrikör som finansminister, en bonde som jordbruksminister — det är icke regeringens fel att icke bonden sitter där ännu. Tillägga vi, att den svenska liberalismens främste i förfluten tid varit tvenne jurister (Richert och Louis de Geer) samt en akademiskt bildad publicist (S. A. Hedin), så torde förhållandet icke längre kunna uppfattas som tillfälligt.

Vi igenkänna det för öfrigt som typiskt vid riksdagsmannaval. Vänsterns småfolk låta sig gärna representeras af skollärare, tidningsmän o. d., medan högerbönderna välja bland sina egne och storstadshögern med förkärlek framför kandidater ur näringarnas och de produktiva yrkenas leder. Dessa olika tendenser kunna lätt afläsas ur de respektive partiernas program och press vid val-

tillfällena. Att högern icke alltid lyckas i sin afsikt, är en annan sak, som följer ur samma förutsättningar: näringslifvets män ha svårare än andra att lämna sin hvardagsgärning för riksdagsmannaskapets skull. Just därför att högern föredrager representanter för det nationella arbetet, har den regelbundet att dragas med större kandidatnöd än vänstern — där ingen sådan nöd någonsin förmärkts.

Vi fästa nu alldeles särskild uppmärksamhet vid ett af de litterata elementen på vänstersidan: det *juridiska*. Inom ett parti, hvars organiska kurva afspeglar sig i namnen Richert—de Geer—Staaff, har man anledning att beteckna detta element som banérförande. Hvaraf kommer sig detta? Helt naturligt af liberalismens påpekade förkärlek för formfrågor och lagstiftning. Det är ett direkt personligt belägg till denna vår tes. Om vänsterreformerna framför allt beträffa statens rättsliga skal, då är det klart att juristerna framför andra skola trifvas i dessa reformperioder — liksom byggmästarne äro de enda som riktigt trifvas i byggnadsperioder, och till en god del af samma skäl: de lefva och hafva sin varelse därutinnan.

Behöfva vi styrka med sakexempel vänsterns intresse för lagfrågor? Dess program är alltid fullt med förslag till författnings- och lagändringar. Äfven sedan vi efter en mansålders strid genomfört 1909 års lösning af rösträttsfrågan, med ty åtföljande omhvälfningar i statsskicket, unnar vänstern sig och folket ingen ro; liberalismen är genast färdig med nya vidtutseende grundlagsförslag, kvinnlig rösträtt, referendum, och socialismen vill fortsätta tills hela statsskicket ligger öfver ända.

Saken är nämligen den, att vänstern icke skyr den politiska striden, utan älskar och söker den. Man kan icke misstaga sig på dess smak för speciellt *konstitutionella konflikter*. Den har bestämt liberalismens hela historia hos oss under mer än tvenne mansåldrar. Vi igenkände det senast år 1909, då vänstern i vår Andra kammare kastade sig öfver Riksdagsordningens § 46 med en alldeles på-

fallande glädje, som ett »gefundenes Fressen» — låt vara att personliga anledningar den gången bidrogo att stimulera sinnena.*) Äfven här äro vi i tillfälle att styrka iakttagelsen med ett stort och färskt exempel från föregångslandet: sågo vi icke samma historia i England på nyåret, då vänstern tog till valprogram den konstitutionella frågan om öfverhusets rättsliga ställning, medan högern koncentrerade sitt intresse på en praktisk fråga, tullfrågan!

Högerns praktiska män ha icke mycket sinne för formella hårklyfverier, och de ställa lifvets kraf framför den allra vackraste pappersrätt. De gå därför hälst ur vägen för konstitutionella konflikter; de veta att sådana ha en särskild förmåga att uppröra sinnena och störa samhällsfreden. De ha också ögat öppet för att lagstiftningen i allmänhet binder nationell kraft, som eljest kunde komma det produktiva arbetet till godo. Efter 1909 vilja de alltså hos oss bespara folket nya, uppslitande grundlagstvister och i stället återgå till hvardagsordningen. Detta icke så att förstå, som om högern skulle anse grundlagen i dess nuvarande alla detaljer som »tabu»; smärre ändringar kunna alltför väl tänkas äfven från högerhåll, alldeles särskildt i riktningar där erfarenheten ger vid handen att det nya systemet bör utbyggas. Men de stora statsrättsliga tvistefrågorna anser vår höger, i fullkomlig likhet med det »nationella arbetspartiet» i Ungern, nu böra afskrifvas från föredragningslistan.

Gifvetvis kan icke heller ett högerprogram alldeles sakna reformpunkter på den allmänna lagstiftningens område. Men när högern intresserar sig för en lagreform, så skall man regelbundet finna att det är af rent praktiska hänsyn till arbetsron i landet. Klarast framträder detta sammanhang i dagens viktigaste lagfråga, om arbetsaftalet. Ingen främmande schablon, ingen doktrinär åskådning,

*) Numera föreligger ett rent klassiskt exempel i »den konstitutionella konflikten», efter konungens borggårdstal febr. 1914 (tillägg vid utgifn.).

men i stället en svidande nationell erfarenhet talar här högt om behofvet af lagstiftning, så att icke själfva arbetsmarknaden längre skall få ligga i ett laglöshetstillstånd inne i vårt kultursamhälle som en vildmark midt i bygden och byn. Det var alltså en handling i äkta högeranda, då vår nuvarande regering upplöste en kommitté som uppenbarligen förhalade frågan — och det är af stor diagnostisk betydelse att finna vänsterns intresse för lagstiftning *svika* just på denna punkt!

Som resultat af dessa observationer på den praktiska politikens skådebana kunna vi alltså uppföra på högerns konto ett mindre lifligt intresse för lagstiftning som icke direkt betingas af praktisk erfarenhet, men på vänsterns räkning ett slags kärlek till lagstiftningen, som det synes, för dess egen skull. Kanske kunde vi tillägga: högern intresserar sig mera för *förvaltningen*, vänstern mera för *författningen*. Det faller i ögonen huru organiskt dessa olika bestämningar härflyta ur vår grundtes, enligt hvilken det förra partiet är det nationella arbetets och det senare de tidsenliga formernas. Praktiken besannar teorien.

Men vi kunna gå ännu ett steg. Där man har sin glädje i lagstiftningen som sådan, där kan själfva *respekten för lag* i längden icke hållas uppe på högsta planet. En öfversvämning af lagar får samma nödvändiga effekt som för stark sedelutgifning från en bank: kursen sjunker. Vi ha sett det i andra länder, där en radikal vänster suttit länge vid makten. Vi börja också skymta tecken till samma utveckling här hemma. Rekommenderade icke vänsterns statsminister år 1906 öppet, under protest från högerhåll, den s. k. Norrlandslagen som en *försökslagstiftning?* Visar sig experimentet misslyckadt, antydde han, så är det icke värre än att vi slopa det! Att själfva lagens auktoritet och den lagstiftande maktens, d. v. s. statens, anseende måste lida, där dess stora apparat allt för lättvindigt sättes i rörelse — det tycktes icke ha kommit honom i tankarne.

Den parlamentariska episoden om »gula faran» vitt-

nar på annat sätt om samma sak, bristande aktning för lagen, på samma håll. Den senaste tiden har bidragit med ett synnerligen belysande vittnesbörd i den saken. I en artikel om konungens benådningsrätt hade en högertidning med statsrättslig bevisning ådagalagt, att denna rätt icke kan utöfvas i rent dispenssyfte; så länge gällande lag stadgar dödsstraff, måste detta tillämpas då alla indicier föreligga. Häremot invände liberalismens ledande organ bokstafligen, att konungen »handlar orätt om han icke tar hänsyn till en förändrad rättsuppfattning». Hvad innebär nu denna tankegång annat, än att en rättsuppfattning *som har lags helgd* skall vika för en motsatt som ännu icke lyckats få sådan? Det ärade tidningsorganet tyckes icke ha förstått, att det den gången röjde en djupt förborgad hemlighet: liberalismens faderskap — låt vara i oäkta säng — till den nuvarande *anarkismen!*

Sådan sidvördnad för gällande lag förekommer knappast på högersidan. Där ger man icke sin egen partiåskådning vitsord mot Sveriges rikes lag. Där håller man lagen i helgd och ära, så länge den står skrifven. Äfven på denna punkt kunna vi alltså konstatera en motsats, till graden och tendensen om också icke till arten, mellan vänster och höger.

*

Vår axplockning på den praktiska politikens fält torde ha gifvit rikliga bidrag till förståelse af partimotsatsen i samma riktning som den teoretiska undersökningen. I ett stycke är den emellertid ännu alltför ofullständig för att grunda ett rättfärdigt omdöme. Vi ha betonat vänsterns intresse för *tidsenlig* lagstiftning; men huru uppfattar den tidsenligheten? Svaret på den frågan skola vi söka i en ny artikel — och det skall då visa sig, att dess förkärlek för formfrågorna icke är så platonisk som det i förstone synes, utan gömmer ett mycket realt och målmedvetet program af ingripande betydelse.

III.

Vänstern är företrädesvis bärare af den allmänna tidsandan, liksom högern af den speciella nationalandan. Nu är tidsandan demokratisk. Följaktligen blir vänstern i främsta rummet demokratiens tjänare. Detta är ledmotivet för dess lagstiftningsifver och innehållet i dess former: att förbättra småfolkets ställning.

Vi ha förliknat det liberala partiet vid en engelsk armé, med ledningen ur högsta och menige trupper ur lägsta samhällsklasserna, men skäligen ringa rekrytering ur medelklassen. Vi förstå nu det liberala programmet: befälet sörjer för Tommy Atkins. Detta har icke kunnat afhålla honom att i stor utsträckning marschera in i det socialistiska lägret. Men andan är densamma där, för så vidt som Tommy Atkins där vill sörja för sig själf.

Öfversatt i gängse slagord är detta den *sociala rättvisans* politik, hvarvid rättvisan på vänstersätt fattas som formell jämlikhet allena, alltså jämlikhet mellan och inom samhällsklasserna i fråga om den materiella kulturens förmåner. Praktiskt yttrar sig denna politik som speciell omsorg om *produktionens fördelning* mellan samhällsarbetarne: egendomens utjämning, så att de små skola få en tillbörlig del — helst så att begreppen liten och stor försvinna.

Hvad den liberala vänstern beträffar, så kan man säga, att den nu, genom att omfatta detta program, gör bot för gamla synder mot småfolket. Ty den moderna kapitalismen är en organisk frukt på gammalliberalismens träd, uppvuxet i den fria konkurrensens luft, där den starke kunde efter behag förtrycka den svage utan hinder från staten, hvars inblandning i kampen principiellt afvisades. Den gången tjänade vänstern som ingen annan *produktionens kupering*. Vi ha icke hört vår egen libe-

ralism ta öppet afsked af själfva principen; men i praktiken vill den nu med all ifver skydda de svage, medels ett »socialreformatoriskt» program till deras förmån. Den produktion, som den själf bidragit att föra i höjden, vill den nu *nivellera,* genom utdelning på allt folket.

Socialismen — själf i grunden, från en sida sedt, intet annat än den skugga som kapitalismen kastat (se ofvan s. 56) — har här en mera rak och klar väg. Den leder till ett samhälle med stationär befolkning (däraf dess intresse för »preventivismen»), inrangerad samt och synnerligen som lika aflönade »funktionärer» i ett enda stort ämbetsverk.

Gent emot dylika åskådningar och sträfvanden står högern med en annan tankegång. Hvad hjälper det med att bara flytta om håfvorna i skåpet — det kan hända att vi till sist bli fattiga skåpråttor allihop på den metoden! Låt oss därför lägga hufvudvikten på att skaffa mera i skåpet, så att det räcker åt oss alla och blir öfver till framtiden!

Detta program är det ekonomiska framstegets, syftande åt *produktionens ökning.* Under denna sträfvan kan högern icke på hvarje särskild punkt vaka öfver nivellementet. Den betraktar det icke ens som en olycka, om produktionen skjuter upp i höjder med dalar emellan. Den vet att detta är en ren nödvändighet, om öfverhufvud någon utveckling skall ske. Vi ha att välja: antingen ingen produktionsökning alls eller ock en sådan med stora ledande företag. Detta är tidens lösen: det finnes ingen möjlighet att reda sig i världskonkurrensen annat än med kapitaliserad kraft. Men visserligen må vi se till, att proportionerna icke förskjutas öfver en viss gräns. Högern kan således sägas ha upptagit liberalismens gamla program om produktionens kupering — visserligen i en ny anda af tillit till statshjälp — gent emot dess nyare om dess nivellering. De bägge partierna företräda här naturens bägge grundkrafter, den »endogena» och »exogena», genom hvilkas brytning och samverkan all utveckling sker.

Klarare än någonsin se vi på denna punkt deras djupa berättigande, hvar i sin ensidighet, som hvarandras komplement; men det faller dock i ögonen, att det här är högern som går i spetsen med det specifika framstegsprogrammet.

Vi kunna framhålla motsatsen från en annan sida så: vänstern vill företrädesvis utveckla slumrande resurser hos *folket*, högern hos *landet*. Äfven häri röjer sig den förras sociala och den senares ekonomiska patos. Högern vill utveckla landet som sådant, näringslifvet själft utan afseende på den arbetsgifvande eller arbetstagande parten: till sist skola de bägge få gemensamt gagn däraf. Högern kan icke tänka bara och direkt på Tommy Atkins, den tänker främst på segern och eröfringen; men eröfringens frukter skola komma också Tommy till godo, alltså tjänar äfven högern hans intresse och demokratiens sak, indirekt och i andra hand, men kanske i längden säkrare. Å andra sidan skall icke förnekas att Tommy kämpar kraftigare, om han känner mera af befälets direkta omsorger; där ligger det progressistiska elementet i vänsterprogrammet.

Klarast bryta sig de bägge programmen på arbetsmarknadens område, där vänstern gör sig till målsman för krafven på högre löner, medan högern måste se till att själfva företagets bärkraft icke lider på denna stegrade utdelning. Men motsatsen igenkännes i hela läggningen af partiernas politik. När alltså vänstern bjuder fabriksinspektioner och arbetareförsäkring, bjuder högern transoceana sjöfartsförbindelser och kraftstationer. Vänstern vill försäkra de arbetslöse under kraftens dagar och de åldersvage sedan; högern vill bereda nya arbetstillfällen, så att ingen arbetslöshet uppstår.

På denna punkt måste emellertid alldeles särskildt varnas emot att uppfatta partimotsatsen som exklusiv. Partierna kunna icke vara alldeles blinda för det berättigade i hvarandras patos, i synnerhet då de stå under regeringsansvar. Genom att t. ex. i lagstiftningen införa och ut-

veckla den progressiva beskattningens princip, liksom genom mångfaldigt ådagalagdt intresse för ålderdomspensioneringen, har högern visat sig allvarligt behjärta den sociala rättvisans kraf och de svages nöd. Genom att t. ex. införa Inlandsbanetanken i vår praktiska politik har vänstern visat omsorg om ekonomiska framsteg, genom sin ifver för vanhäfdlagstiftningen har den gjort en direkt insats på det nationella arbetets område. Men det är hufvudintresset det kommer an på. Hvar och en, som med allvar och ingående blick betraktar vårt politiska partilif, måste komma till det resultat att högern lägger accenten, om också gifvetvis icke uteslutande vikt, på de ekonomiska, vänstern på de sociala krafven — och som skolexempel härpå finna vi högern nu gå i spetsen för yrkandet på ett särskildt departement för handel och industri, medan vänstern vill ha ett dylikt för sociala ärenden.

Äfven vägarne äro olika. Sitt allmänna patos likmätigt, såsom vi ofvan fixerat detsamma, vill vänstern gagna sin sak genom lagstiftning och åter lagstiftning: positiva och negativa föreskrifter ända till radikala tvångs- och förbudslagar. Högern litar mindre på lagbud och assuranser än på den kraft och omtanke som kommer af självförsörjning i förening med en sund, på självbehersknning siktande upplysning. Häri ligga bl. a. de bägge programlinjerna i nykterhetsfrågan klart inneslutna.

Vi kunna nu också se, huru det i verkligheten förhåller sig med högerns bristande sparsamhet i statsregleringen, enligt motståndarnes ideligen upprepade beskyllning. Det kunde vara nog med påpekande af att det finnes två slags sparsamhet, att minska utgifterna och att öka inkomsterna, och att högern arbetar företrädesvis på den senare vägen. Men orättfärdigheten i vänsterns anklagelse sitter djupare. Saken är den, att hvartdera partiet *ger ut på sin egen linje* och *sparar på motpartiets*. Vänstern finner högern slösaktig därför att den rikligt tillgodoser nationella arbeten; men hvem är det som alltid röstar för de högre

löneanslagen till små statstjänare, och hvem drifver så hårdt på alla millionanslag till arbetareförsäkringen? Går icke detta också ut öfver statens medel? Högern kunde således ha fullkomligt samma skäl att rikta förebråelsen för slösaktighet mot vänstern. Förklaringen är, att vänstern ser den goda frukten af sina statsanslag, nämligen en direkt förbättrad ställning för massor af små valmän. Den är icke lika skarpsynt eller känslig för frukterna af högerns budgetpolitik, nämligen ökning af arbetstillfällena, möjlighet till nya nationella företag. Detta gäller äfven om de mest omtvistade anslagen, de som afse fädernes-landets försvar: penningarna stanna till stor del inom landet och tjäna att uppfriska näringarna, komma således både arbetare och arbetsgifvare till godo, på samma gång de förbättra rikets ställning i världen. Ansvaret för sådana utgifter — intill en viss gräns — bär högern lätt, både för sitt specifika partiintresses och det allmänna fosterländska riksintressets skull.

Äfven i sina anspråk på statskassan följa de bägge partierna således i sin praktiska politik de här uppdragna teoretiska linjerna: vänstern de tidsenliga demokratiska formernas, högern det nationella arbetets.

*

Denna undersökning har utgått ifrån namnet på Ungerns närvarande regeringsparti: det »nationella arbets-partiet». Talar ryktet sanning, så är det den nuvarande tyske rikskanslerens mening att utfärda en liknande paroll för de stundande riksdagsvalen i Tyskland: »samling kring det nationella arbetet». Ingen som följt med ut-vecklingen af Englands politiska lif kan misstaga sig på att dess konservativa parti, med sitt stora tullprogram, följer samma lösen. Då vi nu funnit Sveriges höger-parti i både teori och praktik vara speciell bärare af det nationella arbetets intresse i vårt land, så framstår det

följaktligen icke som något slags friskalare på politikens område, utan som ett led i en universell »stridande kyrka» i samtiden.

Gifvetvis är denna diagnos icke fullständig. Den medtager öfverhufvud icke högerns bokstafligt *konservativa* uppgift gent emot de samtida tidsrörelser, som vilja gå sin upproriska gång öfver tidsåldrarnes erfarenhet. Den uppgiften vore värd sitt eget kapitel och en särskild undersökning. Den moderna högern har ett Janusansikte: det ena vändt mot den gamla goda tiden, det andra emot en god framtid. Vår närvarande undersökning har från början till slutet begränsat sig till det senare: högerns — af motpartierna så hett bestridda — roll som positiv utvecklingsfaktor och framåtskridandets tjänare.

Efter förmåga har jag härvid hållit mig till »hvad där är sant om», som det hette på vårt gamla lagspråk; d. v. s. till vittnets uppgift och icke till advokatens eller domarens. Jag har sökt efter enheten och sammanhanget i spridda politiska yttringar, liksom naturvetenskapsmannen söker släktdrag i arternas mångfald. Utan tvifvel skall mången tycka, att dragen kunde vara annorlunda schatterade. Men jag vågar tro, att man dock skall finna bilden — impressionistisk som den är och måste vara — gjord efter verkligheten.

II.

ALLMÄN FÖRFATTNINGSPOLITIK.

»Kejsar Roosevelt.»

Anmärkningar om Förenta Staternas författningsproblem.

23 nov. 1907.

Det stundar till presidentval i Nordamerikas stora Union. Och den afgörande frågan är, om nuvarande president skall antaga kandidaturen eller ej.

Tager man de i pressen utsläppta ryktena på allvar, så står mr Roosevelt sedan länge och plockar en prästkrage på unga flickors sed: skall jag — skall jag icke — vill folket ha mig — ja, nej, ja, nej! Först på sistone skulle han nu ha stannat vid ett ja. Enligt vår mening har denna sak länge varit afgjord, af krafter som äro starkare än både han och folket.

Naturligtvis är det tänkbart, att han träder tillbaka vid detta tillfälle, om icke för annat så för att visa sin omistlighet. Det säges ju ock, att trustmagnaterna lyckats »rubba hans popularitet» genom att störta världen i närvarande penningekris. Men äfven i så fall skola de, om icke alla tecken bedraga, än en gång få se honom åter. Ty Roosevelts statschefskap bäres upp af en starkare grund än de tillfälliga stämningarnas. Han och ingen annan är den, som i närvarande tid tillfredsställer det amerikanska folkets behof af en personlighet i sin spets — ett behof, som redan synes vuxit till den styrka att det måste tillgodoses.

Detta behof korresponderar med den tendens till stärkande af stats- och centralmakten, som man redan länge påpekat inom Unionen. En så intim kännare som BRYCE finner 1903 bestämda tecken till, att unionsregeringen stadigt växer på delstaternas och exekutivmakten på riksdagarnas bekostnad. I ett arbete om »Stormakterna» 1905 har jag starkt framhållit detta. Socialt och moraliskt, om också icke juridiskt, sjunker delstaten långsamt och säkert i betydelse gent emot helstatens auktoritet och majestät. Detta är en utveckling utan författningsändring: en långsam, men djupgående process till omflyttning af tyngdpunkten från periferien mot centrum.

För denna utveckling framstår Theodore Roosevelt i våra dagar som den medvetne målsmannen, liksom han med hela sitt väsen täcker sitt folks ideal af en personlighet. Han är mannen, inkarnationen af en hel folkande, i starkt och svagt, på godt och ondt. Och han vet och ser sin väg.

I första årgången af den ypperliga publikation, som sedan år 1906 utgifves af E. VON HALLE under namnet »Die Weltwirtschaft», omnämner en amerikansk författare EMERY på tal om sitt hemland den strömkantring i allmänna meningen, som förspordes under året 1905 och tog sig uttryck i kraf på kontroll öfver de stora bolagen. Vi öfversätta här författarens efterföljande anmärkningar.

»Den mest framträdande personligheten i denna moraliska folkrörelse var naturligtvis presidenten Roosevelt. Hans politik betyder ett viktigt framsteg i unionens politiska och ekonomiska historia. Å ena sidan är han i det hela blifven reformtankarnas målsman och genom sin ställning den inflytelserikaste förespråkaren för bestämda åtgärder i riktning mot strängare kontroll. Därtill har han med kraft gått problemerna in på lifvet utan mycken hänsyn till vår regerings traditioner, i enstaka fall väl också *utan mycken hänsyn till de begränsningar som författningen lagt på hans ämbetsställning.* Resultatet har blifvit en

betydande makttillväxt för exekutivmakten i statspolitikens frågor. För ett par år sedan hette det allmänt, att landets politik företecknades af en liten ledaregrupp i kongressen och speciellt i senaten; nu ha vi vant oss vid, att *statspolitiken bestämmes af presidenten* och får sitt kraftiga stöd af ett antal parlamentariker som man nästan kan kalla hans adjutanter. En annan förändring i den af Roosevelt ledda allmänna meningen visar sig i fordran på stärkande af förbundsregeringens inflytande öfverallt där författningsmässiga möjligheter finnas, ja t. o. m. i *rop på författningsändring* för att höja dess makt.»

Förf. tillägger dessa båda, redan af Bryce framhållna, tendenser den »mest afgörande betydelse» i det amerikanska statslifvets utveckling.

*

För oss i Europa är denna utveckling svår att fatta, därför att den går diametralt emot vår egen erfarenhet. Vi befinna oss på den *nedgående* vågen. Från autokrati ha våra stater glidit öfver till konstitutionalism, och nu glida de från konstitutionalism ned till parlamentarism. Detta är en allmän företeelse, hvars inre sammanhang icke kunnat undgå oss, så tröga vi än äro att igenkänna och erkänna en lagbundenhet i historien. På sina håll se vi t. o. m. afgjordt republikanska tendenser, för hvilka äfven parlamentarismens kungadöme (England) eller t. o. m. presidentdöme (Frankrike) är en styggelse. Så skönja vi afsats efter afsats ned till den rena basnivån, demokratien. Vi synas gå dit med samma nödvändighet, som våra länder under den fysiska förvittringens makt närma sig det tillstånd af utjämning mellan höjd och djup, som man betecknat med ordet »peneplain» — nästan slätt.

Men den moderna geografien lär tillika, att äfven ett sådant tillstånd är öfvergående, om det öfver hufvud kan uppnås. Det existerar en annan kraftkälla än förvitt-

ringens, nämligen den underjordiska eldens, hvars uppgift är att kupera marken. De båda krafterna finnas alltid tillstädes, men synas aflösa hvarandra i ledningen, så att det blir ett växelspel mellan nivellering och kupering, och detta i både tid och rum.

Hypnotiserade af vår egen tids demokratiska anda, ha vi européer börjat glömma, att det äfven i människans värld finnes en annan kraftkälla än massinstinkten, en vulkanisk kraft, som sträfvar att uppbygga i st. f. att utsläta. Denna kraft är *personligheten*. Den är för tillfället undertryckt i de parlamentariska länderna, under den politiska jämlikhetens förvittrande makt. Men den finnes där alltfort -- försåvidt de ännu äro mäktiga af en utveckling — och den bidar blott sin tid.

Demokratien är sålunda endast vår europeiska tids patos. Den är icke historiens sista ord. Historien känner öfver hufvud intet sista ord. Hon känner blott en ständig vandring af folken *upp* och *ned* — mellan personlighetens och massans envälde, med längre eller kortare uppehåll på vägen emellan dem, och med skarpare eller svagare afbrott i vågrörelsen under inflytelsen af hvarandra korsande krafter.

Då vi här säga upp och ned, så inlägga vi i dessa ord ingen betydelse af godt eller ondt. Bittra erfarenheter ha lärt oss att icke söka idealet vare sig högst uppe på autokratiens höjd eller längst nere i demokratiens slätt, utan i de mellanliggande typer af maktfördelning, som gifva både personligheten och massan dess rätt. Uttrycket »upp och ned» åsyftar endast att klargöra rörelsens art, under fullföljande af den parallell med naturens utveckling, som ensam förmår kasta vederbörligt ljus öfver historiens stora hushållningsplan.

Vid sidan af den nedgående utvecklingslinjen, från autokrati genom konstitutionalism till mångvälde, finnes alltså en *uppstigande* linje, från mångvälde tillbaka till autokrati. Är nu detta en tom konstruktion och ett naket

postulat blott? Kunna vi icke se exempel därpå i vår egen europeiska historia under förflutna tider?

Det stora exemplet för alla tider är det gamla romarväldet. Vi se också där, huru öfvergången förmedlas genom mellanformerna *principat* och *cäsarism,* innan den diokletianska absolutismen (på byråkratisk grund) stod färdig utan alla skymmande slöjor. Vi återfinna samma utveckling, mer eller mindre typisk, mer eller mindre fullbordad, i skilda tider och stater: i det svenska *riksföreståndarskapet* på 1400-talet med utveckling till Gustaf Vasas cäsarism, liksom senare i det *gustavianska kungadömet* af 1772 emellan frihetstidens demokrati och 1789 års öfverdrifna konungamakt — i det engelska *protektoratet* under Cromwell, som i 1653 års författning har principats natur för att 1657 öfvergå i ren cäsarism — i det holländska *ståthållardömet,* åtminstone efter 1747, som öfvergång från republiken till det starka konungadömet 1815 — i Frankrikes *konsularförfattning* 1799 före det första och *presidentförfattning* 1848 före det andra kejsardömet.

Detta är endast mera framträdande exempel, bekanta för hvarje historiskt bildad man. De torde vara nog för att ådagalägga att det, som vi kallat en »uppstigande författningsutveckling», icke är Europas eller ens vår egen svenska historia obekant. Bornhak har ock (1896) upptagit cäsarismen, under namnet »det demokratiska tyrannis», bland typiska statsformer. Men äfven han har förbisett den intressantaste af dessa uppstigande typer, cäsarismens förberedelse och det första steget i uppförsbacken — kejsar Augustus' och Gustaf III:s, Sturarnes och Oraniernas statsform, Cromwells och Napoleonernas första stadium — dyarkien mot republikansk bakgrund, för hvilken typ vi lämpligen kunna upptaga den romerska benämningen *principat.*

I sin 1904 utgifna bok om parlamentarismen har Fahlbeck placerat Sveriges och Förenta Staternas nuva-

rande statsformer i samma typ, som han kallar den »dualistiska parlamentarismen». Med sin vanliga geniala blick har han uppdagat det gemensamma dyarkiska draget hos dem och lagt accenten därpå. Fortsätter man denna reflexion och tillägger man den genetiska synpunkt, som allt för länge saknats i statsvetenskapen, så torde man emellertid finna, att denna gemensamhet är endast formell och tillfällig. Sveriges författning är dualistisk i nedstigande riktning, mot bakgrunden af absolutism och på vägen till demokrati; Amerikas presidentförfattning är dualistisk på den uppstigande linjen från demokrati mot cäsarism. Detta vill i vår terminologi säga, att Sveriges statsskick ännu är *konstitutionellt,* medan Amerikas börjar närma sig ett typiskt *principat.*

Vi skola endast nämna tvenne fall utanför Europa, där Förenta Staternas utveckling synes ha en tydlig motsvarighet. Det ena är Transvaals, där presidenten Krüger genom ständiga omval var statschef från 1883 till republikens undergång. Det andra är grannstaten Mexikos, där presidenten Porfirio Diaz på samma sätt regerat sedan 1884 samt förut 1877—80 — under mellantiden 1880—84 fungerade en af hans vänner, så att författningen kunde ändras därhän att den tillät omval! I dessa båda fall kan man vara tveksam, om icke regentens auktoritet närmat sig den gräns där dualismen med den demokratiska församlingen är öfvervunnen och cäsarismens nya enhet begynner.

*

I detta historiska och statsvetenskapliga ljus torde Förenta Staternas nuvarande författningsutveckling te sig mindre öfverraskande än det i förstone synes. Dess omedelbart på folkviljan stödde president är typologiskt i släkt med de förste romerske kejsarne, med den svenske riksföreståndaren och holländske ståthållaren, med Frank-

rikes förste konsul 1799 och president 1848. Om intet störande inträffar, skall han i normal utveckling småningom — efter tio år eller hundra — förvandlas till denne »kejsare af Amerika», om hvilken man redan hör talas, ehuru ännu endast på lek.

Mången skall kanske säga, att den demokratiska andan i den stora Unionen från början utesluter dylika utsikter. Men man skall icke tro för mycket på denna anda; åtskilligt har förändrats sedan TOCQUEVILLE's tid, och kännare veta att den amerikanska friheten redan i mångt och mycket är ett sken. Däremot verka här alldeles särskilda omständigheter till förmån för en cäsaristisk utveckling. I det anförda arbetet om stormakterna har jag för två år sedan framhållit en: den imperialistiska politiken, som kräfver en fast och stark hand. Sedan dess hafva tvänne andra yppat sig: trusternas sociala fara och Kaliforniens särpolitik i den japanska skolfrågan. Karl XI:s envälde i Sverige framkallades af en social nöd, som säkerligen var mindre än den nuvarande unionens; i kampen mot jättar kräfves en Tor. Och det är dock icke rimligt, att en delstat inom den stora unionen som Kalifornien skall äga laglig rätt att kasta hela unionen i ett utsiktslöst krig.

Från alla sidor tränges den stora unionen alltså till en mera monarkisk lösning af sin författningsfråga. Hvad som ännu skiljer presidenten från en verklig monark — ensamrätt öfver utrikespolitik och ämbetsutnämning, garanterad oansvarighet och absolut veto — det är ofantligt mycket på papperet, men lär följa af sig självt om han endast får lifstidsfunktion genom ständiga omval. I alla händelser skulle en sådan funktion i och för sig vara nog för att karaktärisera författningen som ett typiskt principat — i analogi med »kejsar» Augustus' stat, där princeps också delade makten med en senat.

Nu är att märka, att unionsförfattningen redan nu tillåter ständiga omval af president. Begränsningen till ett omval, d. v. s. två fyraårsperioder, hvilar på tradition

(efter Washingtons »farväl-adress» 1796), och en tradition är kanske lättare att bryta än en grundlag att ändra.

Redan för 30 år sedan var det också på tal att bryta traditionen, till förmån för presidenten Grant. Situationen kunde då, efter ett krig, på ytan synas gynnsammare; men ingen af de djupare anledningar, som nu föreligga, fanns då, och mannen i fråga var i grund och botten en obetydlig man gent emot den eminente statsman och *karl* som den stora unionen nu äger i Theodore Roosevelt. Härtill kommer, att Roosevelt i verkligheten icke varit vald till president mera än en gång, hvadan hans omval nu formellt icke skulle såra traditionen; sin första funktionstid satt han som bekant såsom suppleant till den mördade Mc Kinley.

Om Roosevelts fortsatta bana som statschef alltså synes ovanligt jämn, så lär dock ingen kunna misstaga sig på, att hans omval nu skulle innesluta en författningsfråga bredvid personfrågan. Det skulle kunna betyda inseglet på en författningsändring, som ligger grundad såväl i allmänna utvecklingslagar som i särskilda amerikanska förhållanden. Det blefve törhända det afgörande momentet i en förvandlingsprocess, som likt alla historiens lagbundna rörelser måste ses ur ett längre perspektiv än dagshändelsernas, men på hvars hufvudriktning vi knappast längre kunna misstaga oss.

Statsformernas förvandlingar.

6 och 8 juni 1912.

I.

Om det är sant att världshafvets egenskaper äro tillstädes i en enda saltvattendroppe, då bör det i och för sig icke vara oberättigadt eller utsiktslöst att söka lifvets lagar under jämförelse mellan de största och de minsta lifsformer.

Från skolan minnas vi alla det hemlighetsfulla sammanhanget i *insekternas förvandlingar*. För första gången skymtade vi kanske där naturens lagbundna ordning i utvecklingens mystiska form. Men denna företeelse syntes oss måhända isolerad, och det dröjde länge innan vi kunde antaga det betraktelsesätt enligt hvilket en utveckling, under skiftande former, är allestädes närvarande i naturen och lifvet.

Skulle man försöka pejla de grumliga föreställningar om statslifvet, som ingå i vissa populära uppfattningar, så skulle man i vår tid utan tvifvel finna en motsvarighet till detta intryck från insektlifvet. Man skulle finna en föreställning om *statsformernas förvandlingar* i följande serie: monarki — konstitutionalism — republik. Monarkien är larven, den primitiva jordkrypande formen; konstitutionalismen är förpuppningens stadium; men republiken är den slutliga förlossningen och utvecklingens fullbordan, då folkviljans fjäril är mogen till flykt på egna vingar!

I sin fulla naivitet har denna åskådning nyligen framträdt hos oss i borgmästare Lindhagen's riksbekanta motion om afskaffande af konungamakten med konungens eget benägna biträde. För motionären är det ett axiom, att den ärftliga regeringsmakten »stänger vägen för människornas frigörelse» och alltså måste bort så snart människornas ögon öppnats; det är bara en fråga om upplysning, när tidpunkten är inne — att han redan nu upptagit frågan, beror helt enkelt på hans försprång i upplysning framför den öfriga mänskligheten i vårt arma land!

Men om också denne motionär kommit före andra och valt en egendomlig form: i sin öfvertygelse står han förvisso redan icke allena. Bakom honom står för det första i själfva saken hela det socialdemokratiska partiet, med sin senast 1911 fastslagna programpunkt om »författningsrevision, som genomför ett republikanskt och demokratiskt styrelsesätt». Att det icke heller saknas sympatier inom det liberala lägret, visar redaktör Hellberg's platoniska kärleksförklaring till republiken i reservation vid det utskottsbetänkande, som afstyrkte Lindhagens motion. Det är föröfrigt välbekant, att den gamla liberalismen hade stark känsla af republikens dragningskraft — hörde det icke rent af till god ton bland dess koryféer att kokettera med republikanska tänkesätt, äfven när de icke ville röra ett finger för att förverkliga idealet!

I detta hänseende synes den nuvarande herr statsministern ha afsvurit den gammalliberala tron, som eljest så pregnant stämplar hans statsmannafysionomi. Under debatten om kvinnlig rösträtt afgaf han i Första kammaren ett märkligt vittnesbörd därom. Som exempel på tidsriktningar som förlorat kurs anförde han just republikanismen, och han hänvisade till historien för 50—60 år sedan, då denna strömning var starkare än nu. Han angaf också strömkantringens orsak: tidsutvecklingen har funnit en annan väg till folkstyrelsens förverkligande än

den republikanska, nämligen det *parlamentariska* kungadömets.

Denna anmärkning har icke blifvit så uppmärksammad som den förtjänar. Herr statsministern har härmed behjärtat och gett uttryck åt en vetenskaplig sanning af betydande räckvidd och rent praktiskt intresse. Det är fullkomligt riktigt, att republiken hade mera vind i Europa efter medlet af 1800-talet än vid århundradets slut; spridda genombrott med återfall (i Italien 1849, Ungern s. å., Spanien 1873) vittna äfven i yttre måtto därom. Förklaringen till bakslaget är likaledes riktigt angifven, låt vara att äfven andra anledningar spelat med.

Men om så förhåller sig, då måste ju slutledet i den populära uppfattningen af statsformernas förvandlingar underkastas en allvarlig korrektur. Icke republiken, icke kungadömets afskaffande, betecknar seriens fullbordan; det kan lika gärna, och har i praxis öfvervägande visat sig, vara ett parlamentariskt system, med bibehållande af herr Lindhagens förhatliga »ärftliga regeringsmakt». Herr statsministerns påpekande kastar i själfva verket ett blixtljus öfver det djupt ohistoriska i socialismen's författningspolitiska program, då det siktar på republik såsom den enda för folkfriheten möjliga tillvarelseformen.

Vi skola tillägga ännu en anmärkning i detta stycke. Som bekant har vårt socialistiska parti på sitt politiska program icke blott republiken utan äfven *enkammarsystemet*, d. v. s. Första kammarens afskaffande. Skillnaden mellan herrar Branting och Lindhagen är här endast taktisk, icke principiell. Den förre vill af praktiska skäl tillsvidare begränsa reformarbetet till den sistnämnda linjen, liksom han öfver hufvud finner klokheten fordra att gå stegvis fram; men han är fullt ense med sin vedersakare beträffande idealet. Senast den 1 maj i år stod han på Ladugårdsgärdet och viftade med *både* enkammarsystem *och* republik — Första kammarens och konungens grafsättning tillika — inför sina troende skaror.

Om vi nu betrakta enkammarsystemet som pricken på i i parlamentarismens system, som ju vanligen uppfattas som Andrakammarväldet, så innebär detta socialismens ideal alltså ett samtidigt realiserande af *bägge* de utsikter, mellan hvilka Europa stått i valet på senare tid. Två voro metoderna att inkassera folkviljan i författningen: den *parlamentariska*, enligt hvilken öfverhuset bröts men kungadömet stod kvar, och den *republikanska*, enligt hvilken kungadömet slopades men öfverhuset stod kvar — i själfva verket känner samtiden knappast några starkare öfverhus än i de typiska republikerna Frankrike och Förenta Staterna. Dessa bägge metoder voro alternativa; de gå ut från ett gemensamt vägskäl som tvänne olika vägar. Våra socialistiska vidfamnar har det varit förbehållet att fresta dem båda på samma gång och att tänka sig dem sammanfallande i målet, efter illustra förebilder i Grekland och Schweiziska småkantoner . . .

Efter dessa kritiska anmärkningar skall jag i en följande artikel söka påvisa det verkliga och större sammanhanget i statsformernas utveckling.

II.

Så obenägen än våra dagars historisk-politiska vetenskap i allmänhet är att antaga en lagbundenhet i utvecklingen, så har den dock icke i längden kunnat blunda för det stora sammanhang, som genomgått författningsutvecklingen i den gamla världen under senaste århundraden.

Sålunda säger HATSCHEK i sin »Recht der modernen Monarchie» 1909, att monarkiens nuvarande former — den själfherskande, den konstitutionella och den parlamentariska — stå i det förhållande till hvarandra, att de alla framställa »stadier i en och samma utveckling». Och i inledningen »an den deutschen Leser» till den tyska

öfversättningen af sin kommentar till Sveriges regeringsform framhåller FAHLBECK 1911 samma process, visserligen med den anmärkningsvärda varianten att han finner det tredje utvecklingsledet radiera i trenne riktningar, hvaraf den engelska parlamentarismen är en blott; de bägge andra äro svensk (dualistisk) parlamentarism och republik. Sätta vi den generella bestämningen *demokrati* i stället för de speciella formerna, blir öfverensstämmelsen mellan bägge systemen fullständig. Serien blir då: monarki — konstitutionalism — demokrati. Utvecklingen går med nödvändighet från en herskarvilja till en folkvilja, med en dualistisk öfvergångsform som lika nödvändigt mellanled.

Det behöfves ju icke heller mera än en enkel notering af fakta för att konstatera denna lagbundenhet.

Som ett obönhörligt öde kom den absoluta monarkien öfver Europas folk under 1500- och 1600-talen. Till England och Sverige kom den i det hela sist och försvann tidigast (resp. åren 1689 och 1719). För det kontinentala Europa blef franska revolutionen uvertyren till en utveckling, som undan för undan satte konstitutionella författningar i enväldets ställe. Processen började i Frankrike (mera stadigt 1814), fortsatte i Sydtyskland (Bayern och Baden 1818, Würtemberg 1819) och på Pyrenéerhalfön (Portugal 1826, Spanien stadigt 1834), fick ny fart genom februarirevolutionen (Sardinien—Italien 1848, Danmark 1849, Preussen 1850), trängde småningom längre österut (Österrike 1867, Turkiet på papperet 1876), vann en triumf längst ute i orienten med Japans öfvergång 1889 och fullbordade sitt segerlopp i en ny stegring vid 1900-talets begynnelse, då de återstående staterna i den närmare orienten undanrycktes absolutismen (Ryssland, Montenegro och Persien 1906, Turkiet i verkligheten 1908). Under tiden antogo äfven nybildade stater, som utsöndrats ur gamla envälden, konstitutionella former (Norge 1814, Belgien 1831, Grekland stadigt 1844, Rumänien 1866, Ungern 1867, Ser-

bien 1869, Bulgarien 1878). Detta är en typisk världserөfrarebana för en idé. Statsformens *första förvandling* från enväldet är ett historiskt fullbordadt faktum.

Innan ännu alla länder nått in i detta led af processen, hade emellertid ett nytt typiskt led börjat afsätta sig i utvecklingen hos vissa af dem. Processen fortsätter från konstitutionell dualism till mer eller mindre stadig och enhetlig parlamentarism. I en artikelserie sistlidne september månad (nedan sid. 105 ff.) har jag samlat de mest framträdande data på denna nya väg. De äro helt naturligt mera sväfvande än på den förra, då det här ju icke gäller lagstiftning utan praxis; man skönjer dock med tämlig klarhet serien England 1834, Belgien 1847, Grekland 1864, Italien och Spanien 1876, Norge 1884, Danmark 1901, hvarvid årtalen beteckna den tidpunkt från hvilken parlamentets vilja eller allmänna val i regeln bestämt ministeriernas sammansättning. Om samma tendens vittnar från rent rättshistorisk synpunkt den allmänna rösträttens genombrott i det ena landet efter det andra, hvars tidpunkt ju kan bestämdt fixeras (senast Spanien 1890, Belgien 1893, Norge 1898, Österrike 1907, Sverige 1909); i sig självt ett socialt faktum, reflekteras det naturligt in i politiken. Äfven om Englands parlamentarism utan allmän rösträtt och Tysklands antiparlamentarism med densamma visa att regeln icke är undantagslös, kunna vi icke misstaga oss på att detta är en korresponderande företeelse, och vi se dess makt i gestalten af brännande rösträttsfrågor öfverallt där segern ännu icke är vunnen (särskildt i Preussen och Ungern).

Inför dessa fakta måste vi konstatera, att statsformen är stadd i en *andra förvandling*, som sträfvar att öfvervinna dualismen mellan konung och riksdag till förmån för en praktiskt dominerande riksdag. Denna förvandling har ännu icke inträdt öfverallt, men har samma uppenbara karaktär af ett *öde* ofvanför de enskilda viljorna. Vi se vinden stadigt blåsa i samma riktning, som en passad,

oberoende af landgränser. Vi kunna också uttrycka det så, att folken stå under en politisk tyngdlag, som stadigt drager dem ned från monarkiens och feodalismens gamla höjder till demokratiens slätt.

Enskilda anomalier förändra intet af detta allmänna intryck, lika litet som slutaktens uteblifvande hittills på vissa håll. Anomalierna framstå egentligen på så sätt, att ett led i utvecklingen öfverhoppats; såsom då Rumänien och Ungern omedelbart gingo att fylla sina konstitutionella former med parlamentariskt innehåll, eller då senast Kina med öfverspringande af hela det konstitutionella ledet omedelbart störtade sig i republiken. Huruvida republiken öfverhufvud skall uppfattas som ett ytterligare led i processen, dit staternas väg går genom en tredje förvandling, må här lämnas åsido; det är nog, att vi se *folkstyrelsens* idé gå framåt under makten af en allmän utvecklingslag.

Så tillvida bekräftar vetenskapen den populära föreställningen, att äfven statsformerna stå under förvandlingens lag, och att denna lag gradvis leder folken in i demokratien.

*

Inför denna syn kan man ju förstå en Lindhagens teoretiska och praktiska princip, att man »alltid står till svars med ett steg åt vänster». Denna ståndpunkt innebär en känsla af — och således äfven ett vittnesbörd om — dagens politiska gravitation åt vänster. Skola vi då anse detta som utvecklingens sista ord, så att statsformen står vid målet när den hunnit demokratiens stadium, liksom insekten är färdig när den fått vingar?

Här är en annan och större jämförelse på sin plats, en jämförelse med den »döda» naturen. En blick i jordens egen bok skall lära oss att bättre förstå historiens.

Hvar och en vet och ser, att den fasta marken oaf-

låtligen påverkas af en process, som arbetar på att jämna höjder och dalar. Vi kalla densamma för *nivelleringen*, och vi beteckna dess mål som en »peneplain», en »nästanslätt»; när ett landskap hunnit bearbetas ända därhän, då har det jämnats ned nära hafvets »basnivå». Det är en sådan process, vi nu bevittnat och bevittna i historien: en nednivellering från forna höjder till demokratiens peneplain och den eviga jämlikhetens basnivå.

Men denna process verkar icke ensam i naturen. Vid dess sida se vi en annan, lika evig, lika nödvändig, om också icke alltid och allestädes närvarande som den förra. Det är *kuperingen*, som arbetar på att upphäfva slätten i nya berg och dalar: genom sekulära höjningar och sänkningar ej mindre än genom vulkaniska utbrott och jordskalf. Dess mål är en yta där jämnheten är rent försvunnen i tvära nivåskillnader.

En närmare inblick i naturens hushållning synes nu ge vid handen, att dessa båda kraftkomplexer aflösa hvarandra i tid och rum, på så sätt nämligen att den ständigt arbetande nivelleringsprocessen periodiskt och lokalt tryckes ned och skjutes i bakgrunden af en dominerande kuperingsprocess. Skulle utvecklingen på någon punkt verkligen hinna ned till peneplain, så stå alltså de kuperande krafterna redo att från denna basnivå begynna ett nytt arbete. Härmed faller ljuset klart öfver utvecklingens typ. Nivelleringen är dess ena fas allena, där kuperingen är den andra. Icke nedstigandet till slätt, icke uppstigandet till berg, utan bägges successiva förening till en *cykel* — sådan är den geografiska förvandlingens lag.

Skulle det nu verkligen vara annorlunda i staternas värld? Vi se närmast omkring oss en skenbart allt dominerande demokratiseringsprocess, och det ligger då nära att identifiera utvecklingen själf med denna ensidiga rörelse; men skulle verkligen *personlighetens* idé för all framtid vara bannlyst från folken till förmån för den enrådande *massans*?

Redan denna tanke borde varna oss att inrikta perspektivet så ensidigt åt ett håll. Men vi behöfva icke sväfva ut i nakna spekulationer: vi kunna se den motsatta kraften i arbete just i samtiden, om vi blott spänna blicken utanför vår europeiska horisont. »Långt i väster, bortom hafvet, där solen går ned för oss, där går hon upp för en lyckligare värld.» Amerika har varit nere i demokratiens »peneplain», och hvarje kännare vet att dess statsform nu står under trycket af en förvandling till exekutivmaktens stärkande. Just i närvarande ögonblick har denna nya utveckling fått en dramatisk tillspetsning i Roosevelt's seger öfver Taft, trots, eller kanske rättare därför, att den förre ställde sig på en lägre basnivå: ett typiskt exempel på personlighetens organiska framspringande ur massan. Detta pekar mot statsformens återgång i monarkisk riktning, när tiden är mogen.

Det är väl icke heller något tvifvel om att vi skola få bevittna samma utveckling, förr eller senare, i republikens andra samtida härd, Frankrike, sedan demokratiens oförmåga att förena sin frihet med tillbörligt värn om ordningen där blifvit uppenbar. Vi ha sett det förr på denna frihetens helgade mark, i Napoleonernas dagar. Och vi se detsamma rundt om i historien, om vi blott skärpa blicken därför: i de italienska republikerna under renässansen, i England under Cromwell, i det holländska ståthållaredömet, i det svenska riksföreståndareskapet och än en gång i vårt gustavianska kungadöme. I det gamla Rom ha vi slutligen statsformernas förvandlingshistoria hel: från gammal monarki ned till republik, men därifrån åter upp till principat och kejsardöme. Men detta är just *samma schema som de moderna geograferna kalla en cykel.* Alltså, på det enda håll där vi kunna öfverblicka en västerländsk kulturepok såsom afslutad, där se vi statsformens förvandling i form af ett *kretslopp till och från demokrati,* med monarki i bägge polerna.

Detta är den jämförande vetenskapens utsago i målet,

med naturen som andra vederbörande vittne jämte historien. Det senaste århundradets vänstervind blir från denna synpunkt degraderad från *passad* till *monsun:* från stadig varaktighet till periodiskt skifte med motvinden. Det ständiga stegandet i cirkel åt vänster skall naturnödvändigt bära åt höger till sist — på samma sätt som världsomseglaren, som gått ut åt väster, i tidens fullbordan kommer tillbaka från öster.

*

Så ter sig frågan om statsformernas förvandlingar »sub specie evolutionis». Det kan synas ofruktbart att spänna blicken så vidt öfver det närvarande. Sådana utsikter tjäna dock att härda motståndskraften hos dem, som se det närvarandes farliga ensidighet. Äfven demokratien är en genomgångsform och ingen ändstation. Öfver det fatum, som bär dit, står ett större fatum, som bär därifrån — ingen vet om i en närmare eller fjärmare framtid.

Republikens landvinningar.

7 okt. 1910.

»Huset Braganza har upphört att regera» — för alltid. Sagan är slut, icke blott för en konung, men för en dynasti. Och icke blott för en dynasti, utan för en författningsinstitution. Det är mera än en krona, det är en flagga, som fallit. Kungsflaggan är struken på Lissabons slott. Den monarkiska idén har kapitulerat. Republiken har gjort en ny landvinning. Ett nära 800-årigt kungarike har glidit in i den motsatta statsidéns herravälde.

En restauration ligger ju alltid inom möjligheternas område, af »europeisk nödvändighet» om icke nationell. Oafsedt att denna möjlighet här synes liten, står dock alltid kvar det väsentliga: kungadömet har definitivt förlorat förtroendet hos ännu ett kulturfolk. Det är likt en bank som mist all kredit hos detta folk. Det har vägts på vågen och befunnits för lätt. Och så har banken blifvit stängd och institutionen kasserad, genom en akt af laglöst våld.

Vid mottagandet af ett dylikt bud känna vi väl icke längre den rysning af fasa, som måste ha genombäfvat mänskligheten vid midten af 1600-talet, då det förspordes att engelsmännen burit hand på Herrans smorde, och likaså vid slutet af 1700-talet, då detsamma inberättades från Frankrike. Vi ha blifvit härdade mot sådana öfver-

raskningar genom upprepade erfarenheter; vi ha också fått ögonen i allmänhet mera öppna för de historiska idéernas relativitet. Icke desto mindre måste dagens budskap från Portugal göra ett djupt intryck långt utanför landets gränser, vida djupare än dagshändelserna i allmänhet, om än på större och blodigare scener. Mänskligheten kan icke gå sorglös och likgiltig förbi, när idéer dö.

I hvilket djupare sammanhang skola vi se detta dödsbud om kungatankens jordande hos Portugals folk? Det kan bero på egendomligheter hos detta kungadöme, det kan också bero på egenskaper hos folket, att de icke längre passade samman. Vi lämna detta för dagen därhän för ett allmännare, rent historiskt spörsmål. Den republikanska idén har inregistrerat en ny framgång på den monarkiska idéns bekostnad: hur står då balansen mellan dem? Hvilka äro i närvarande stund republikens landvinningar på den politiska kartan, huru ha de gjorts, och hvad kan yttermera i denna riktning skönjas?

Vi förutskicka en anmärkning angående själfva begreppen *republik* och *monarki*. Denna motsats inom statsläran härstammar från renässansens tid (Macchiavelli) och sammanfaller med motsatsen mellan folk- och furstesuveränitet. Vår tid har icke hunnit öfver denna elementära motsats, men den har i både teori och praktik vetat att finna öfvergångsformer mellan de rena extremerna, dualistiska statsformer vid sidan af furstens eller folkets envälde. Främst bland dessa öfvergångsformer står den *konstitutionella* staten, med sina dubbla organ för tvänne offentliga viljor. Vi behöfva således icke fatta den monarkiska idén som ensam och absolut; den lefver numera typiskt i ett slags äktenskap med själfstyrelseidén, inför staten häfdad af riksdagen. Först när detta samlif blifvit så olyckligt att skilsmässa inträder, i det den monarkiska idén förlorar både maktområde och organ — först då säga vi att republiken gjort en landvinning.

*

Vid nyare tidens ingång för fyra sekler sedan representerades republiken af en del, mer eller mindre demokratiska, statsbildningar i norra Italien, bland hvilka endast Venedig kom att spela en större och långvarigare roll, samt af det Schweiziska edsförbundet. Fram emot 1500-talets slut framträder en tredje representant: republiken Förenta Nederländerna. Dessa tre äro den republikanska idéns så att säga ordinarie bärare under hela tidehvarfvet fram till franska revolutionen. Då försvunno de två: Venedig i främmande våld, Nederland åter i kungadöme — monarkien gjorde där, för hundra år sedan, en landvinning.

Till republikerna räknade man under 1700-talet officiellt och med skäl valmonarkien Polen; den rönte ungefär samtidigt Venedigs öde. Det fattades icke heller stämmor på 1700-talet, som räknade Sverige och England bland världsdelens republikanska stater. Vår frihetstida författning — ett slags föregångare till samtidens parlamentarism —, var också i verkligheten en republik, som den kungliga gallionbilden endast svagt maskerade; men det visade sig, att kungadömet hade kraft till en reaktion i Gustaf III:s hand. Så tillvida gjorde republiken mot slutet af 1700-talet ännu en förlust.

Under detta tidehvarf bevittna vi äfven ett första akut och revolutionärt genombrott af republikanismen, med omedelbart åtföljande monarkisk reaktion. Det är Englands tillstånd åren 1649—1660, då landet officiellt hette republik. Före århundradets slut försonades motsatserna i konstitutionalismens form, som gent emot tidens absolutism kunde förefalla republikanskt färgad, men ännu icke var det.

Före franska revolutionen har republiken sålunda ingen vind i seglen. Men här finna vi en vändpunkt i idéernas kamp. Republiken inregistrerar nu tvänne stora segrar, den ena på amerikansk, den andra på europeisk scen.

Den engelska »independentismens» statsuppfattning,

som skapade det republikanska experimentet i moderlandet vid midten af 1600-talet, fick sitt stora tillfälle $^{3}/_{4}$ sekel senare, då de amerikanska kolonierna sade och gjorde sig fria. Det var samma situation som 200 år förut framfört republiken Nederland; man satte självstyrelseprincipen i luckan efter den gamla öfverheten. Förenta Staternas exempel efterföljdes af det latinska Amerika, i den mån det kom efter på frihetens väg. Endast Brasilien försökte sig ett par mansåldrar på konstitutionella former, men kapitulerade för republiken år 1889. Sedan dess bekänner sig hela Amerika (utanför kvarvarande europeiska kolonier) till denna statsuppfattning. Republiken har eröfrat en hemisfär för sig allena, den västra hemisfären.

Under tiden, icke utan direkta inflytelser från Amerika, har republiken också vunnit det europeiska föregångslandet Frankrike på sin sida. Det skedde i tre eller fyra mäktiga anlopp; hvardera efterföljdes af en reaktion, men för hvarje gång föllo några stenar ur monarkiens borg, och till sist förmådde reaktionen icke tränga igenom. Detta är historien om den första (1792—1804), andra (1848—1852) och tredje franska republiken; den senare (efter 1870) har öfverlefvat sin mest kritiska period och synes nu tryggare än någonsin. Europa har fått sin andra republikanska stat, vid sidan af Schweiz — vi räkna då icke mikrokosmer som Andorra och S. Marino.

För öfrigt har den republikanska idén uppenbarat sig här och där i Europa under 1800-talet, men endast sporadiskt och efemärt. Lätt förgångna voro de filialer, som den första franska republiken anlade i Italien vid förra sekelskiftet; likaså den andra republikens efterverkningar därsammastädes vid seklets midt (Rom och Toscana 1849). Enbart kuriositetsintresse äga Wienerkongressens liknande experiment: Krakau, som 1846 ingick i Österrike, och Joniska öarna, som 1864 öfverlätos åt Grekland. Tvänne stora länder utom Frankrike ha officiellt

bekänt republiken, men för ett ögonblick allena: Ungern några månader af 1849 samt Spanien 1873—74. Längre har det tills dato icke hunnit. I all synnerhet har den germanska världen visat sig immun, för att icke tala om den slaviska. Icke ens i revolutionsåret 1848, då hela Tyskland stod i låga, ville Preussens nationalparlament gå längre än att »med konungen» stifta grundlag; och den tronafsägelse, som då skedde i Österrike, blef ett reguljärt tronskifte för reaktionära ändamål.

Utanför Europa hade republiken i 1800-talets andra hälft två fall i Sydafrikas burerstater: de äro nu försvunna i det britiska världsväldet. En föga lysande representant lefver kvar sedan 1800-talets midt i Liberia. Därmed är räkningen slut. Asien är alldeles obesmittadt. Det är monarkiens världsdelsäte, liksom Amerika numera är republikens. Mellan dem ligger Europa, med sin äfven i rättsformerna förmedlande konstitutionalism.

Sålunda anpassa sig de statsrättsliga förhållandena efter geografiska väderstreck. Det är ingen tillfällighet, att den absoluta monarkien i Europa dröjt längst i öster (Ryssland, Turkiet), och att republiken framträdt just i väster (Frankrike, Portugal): det är Asiens och Amerikas motsatta poler som utöfva sin dragningskraft.

*

Härmed är dagens händelse i Portugal inställd under ett allmännare historiskt och geografiskt perspektiv, som torde ägna sig att minska öfverraskningen.

Vi tillägga ett par anmärkningar, för att komma verkligheten under ytan något närmare. Det är sant att republikens öppna landvinningar i vår världsdel tills dato äro få, men det kan icke nekas att dess idé vunnit betydande mark *innanför* den monarkiska formen. Med andra ord: den monarkiska etiketten har på sina håll öfverlefvat principen. Detta är fallet i den parlamenta-

riska monarkiens länder, för så vidt som dualismen där är öfvervunnen och folksuveräniteten faktiskt genomförd. Förhållandet beslöjas något där kronan behållit ett betydande affektionsvärde och ett stort socialt inflytande, såsom i England. Där så icke är fallet, där skulle man kunna tala om en republikansk landvinning redan innan kungaflaggan firats ned från masten; så i frihetstidens Sverige, så för närvarande i Grekland och Norge (efter 1905), hvilka stater också nu synas närmast att följa Portugals exempel och bli republikens öppna byten. *) Spanien förhåller sig något annorlunda, men kan på andra grunder beräknas gå samma öde emot.

Å andra sidan kunna republikanska former maskera den monarkiska idéen, antingen i dualism vid självstyrelseprincipens sida (principatsförfattning) eller i ensam seger (cäsarism). Hvilken stat gör det mera monarkiska intrycket, Förenta Staterna under president Roosevelt eller Norge under konung Håkon? I själfva verket börjar Amerika redan visa bestämda tecken till återgång till principat eller t. o. m. cäsarism (Mexiko under Diaz). Är monarkiens kurs fallande i Europa, så är den stigande bortom Atlanten, trots former och fördomar.

Sålunda vandra idéerna öfver jorden i ett evigt kretslopp. Lyckligtvis behöfver icke hvarje stat följa med i hvarje fas af utvecklingen. Historiens nät har grofva masker. Men man måste förstå att urskilja dem, om man vill undgå dem. Mest herre öfver sina öden är det folk, som bäst förstår världen — och sig själft.

---

*) Sedan Balkankrigen 1912—1913 spridt glansen af segrande fältherre öfver Greklands nuvarande konung, lär monarkien där åter stå fast (anm. vid utgifningen).

Parlamentarismen.

Konturer till en karta.

9, 13, 16, 22 och 23 sept. 1911

I.

Aldrig har ordet *parlamentarism* haft sådan kurs i vår offentliga diskussion som under årets valstrid. Man kan t. o. m. säga, att hufvudparten af striden rört sig kring detta ord. Och därpå är icke att undra, då ju det talföraste oppositionspartiet satt ordet främst på sitt program. Liksom svenskarne fordomdags gingo i strid på främmande botten med lösen »Gud med oss», så har den svenska vänstern nu i sin politiska inbördesstrid hissat lösen »folket med oss», och denna lösen har kristalliserat sig i slagordet parlamentarism.

Nu är det icke sagdt eller ens sannolikt, att stridens verkliga mening kan utrönas genom mätning af talets eller trycksvärtans strömmar. Mången gång tjänar sådant taktiska ändamål att afleda uppmärksamheten från ömtåligare ting. Men så mycket torde dock sommarens myckna diskussion få anses betyda, att allmänhetens intresse mera än förr blifvit vaket för de främmande saker som torde gömma sig i det främmande ordet parlamentarism.

Frågar man sig då, i hvilken mån diskussionen kan anses ha klargjort dessa saker, så skall man nästan med

öfverraskning finna huru klent detta utbyte i verkligheten varit. Det har så godt som stannat vid allmänna påståenden eller bestridanden. För den ena sidan har parlamentarismen utmålats som något stort, förnämt, tidsenligt, en sann mätare på kulturutvecklingen, så att det är en skam att icke äga det — från andra sidan har svarats, att detta omdöme hvilar på öfverdrift eller öfvertro, och att det handlar om något som öfverhufvud icke passar oss här i Sverige.

Det vare långt ifrån mig att nu vilja fortsätta denna ordstrid eller uppträda som något slags stridsdomare; det skulle för öfrigt vara skäligen lönlöst, då partimotsättningen här som så ofta beror mindre på klart genomtänkta uppfattningar än på hvad Geijer kallade »sinnelaget». Men det finnes sidor af ämnet, som ägna sig för sakliga iakttagelser och efterforskningar, hvilka hittills bra litet kommit till synes. En sådan är den nära liggande angående parlamentarismens verkliga utbredning i samtiden. Hvar finnes den, och i hvilka former? Är den en allestädes närvarande realitet i de »stora kulturländerna», och uppträder den som en Augsburgisk bekännelse i en en gång för alla fastslagen form?

Det synes, som borde svar på sådana frågor icke sakna intresse just nu för en svensk allmänhet. Det skulle åtminstone ge någon fast mark att stå på under den agitatoriska bollkastningen. I alla händelser böra både anhängare och motståndare kunna ha nytta af att erfara något om systemets tillämpning i världen utanför.

Det må tillgifvas mig, om jag under försöket att fylla denna lucka i diskussionen nu icke kommer med mera än några »konturer». Uppgiften i hela sin vidd är horisontlös stor, då det gäller ingenting mindre än hjärtpunkten i de moderna staternas styrelseprinciper. Den vetenskapliga litteratur, som direkt behandlar ämnet, är å andra sidan påfallande mager. Man är i det hela hänvisad att själf ur de olika staternas politiska praxis under

senare tider plocka ut hithörande notiser och sammanställa dem under en och annan synvinkel.

Vid denna efterforskning måste begreppet parlamentarism till en början tagas i mycket vid mening. Vi notera alltså mera påfallande drag, där riksdagars majoritetsmening visat sig betydelsefull för ministärers öde eller ministerutnämningen visat hänsyn till samma mening, lämnande åt undersökningen själf att ange systemets varianter och ämnets trängre begränsning. Stat efter stat skall sålunda granskas med afseende å förhållandet mellan riksdag och regering, och på slutresultatet må i hvarje särskildt fall ankomma om det finnes skäl att åsätta en »parlamentarisk» diagnos eller ej.

*

Börja vi alltså mönstringen från höger, så behöfva vi icke spilla många ord på *Ryssland*. Dess riksdagsskick är endast fem år gammalt, och under denna korta erfarenhet ha konflikter mellan tron och parlament visat sig farligast för det senare. Om England är parlamentarismens förlofvade land, så är Ryssland ännu alltjämt att betrakta som den motsatta polen.

Men äfven *Tyskland* måste karaktäriseras som immunt för parlamentarismen. Allt sedan författningskrisen i Preussen 1862—66 ådagalade kronans öfvermakt öfver den unga riksdagen, har regeringsbildningen i detta land försiggått fullt oberoende af riksdagens önskningar. Detta är för öfrigt självklart redan af den anledning, att ministerpresidiet i Preussen regelbundet sammanfallit med Rikets; äfven undantagen (Roon—Bismarck 1873 samt Eulenburg—Caprivi 1892—94) dikterades af helt andra hänsyn än parlamentariska. Preussens historia är således i sanning dess konungars; nu kanske än mera än förr, då ju dess uppgift är att bilda Rikets fasta, enhetliga kärna. Men äfven Riket rör sig ingalunda i parlamentariska banor.

Rikskanslererna måste gifvetvis arbeta samman med riksdagarna, och vi se dem bygga »block» och »karteller» af de parlamentariska partierna eller kanske äfven för en tid sluta sig nära något visst af dem (Bismarck och de nationalliberale på 1870-talet), men de komma och de gå efter kejsarens behag utan afseende på riksdagens. Själfva partisplittringen, som icke vet af någon dualism i stora rikspartier, predisponerar till ett sådant system, om det icke redan låge i folkets monarkiska anda.

Att undersöka förhållandet i de smärre tyska staterna skulle föra alldeles för långt. Gifvetvis är det icke svårt att finna enstaka exempel på regeringsskiften, där hänsyn tagits till representationen. Men de rubba icke det stora allmänna resultatet, att *hela den tyska statvärlden regeras efter oparlamentariska principer.*

Flytta vi nu betraktelsen öfver till *Österrike*, skall diagnosen icke utfalla annorlunda. Det sant parlamentariska spelet rör sig ju med brickor, som flyttas fram och åter i alternering med hvarandra; det motsatta regeringssystemet behåller en bricka på brädet tills hon är utsliten. Det är alltså icke sannolikt, att en tysk rikskansler återvänder. Kronan förbrukar sina tjänare på en gång och tager sedan nya, medan parlamentet gärna ser sina gunstlingar om och om igen i sin tur; detta senare är den typiska »rotationen» mellan t. ex. en Gladstone och en Salisbury. Så tillvida skall man kanske vilja tolka det som ett steg emot parlamentarism, att den österrikiska kronan nu (juni 1911) för tredje gången flyttat fram samma bricka, ministerpresidenten Gautsch (första gången 1897—8, andra gången 1904—06). Men en sådan slutsats är alldeles förfelad: ty för det första är detta det enda exemplet på sådan återvändo i en historia med väl ett tjog regeringsskiften, för det andra ses ingen alternerande motbricka — och kan icke ses, då ju hvarje partiunderlag för en sådan alternering saknas. Ett parlament, som är upplöst i inbördes stridande natio-

naliteter, kan icke tänkas som skådebana för parlamentariskt spel, alla andra förhållanden frånsedda. När vi därför läsa, att Gautsch i sin andra ministeriella inkarnation sökte »parlamentarisera» sitt kabinett, eller att med Beck 1906 en »parlamentarisk» ministär kom till, så ha orden här en helt annan mening: de stå som motsats mot en personligt oparlamentarisk rådgifvareförsamling, ett kabinett af ämbetsmän eller andra herrar utan säte i riksdagen, och »parlamentariseringen» afser känning med olika fraktioner i riksdagsarbetet, men ingalunda något erkännande af riksdagsmajoritetens hägemoni i staten.

Ryssland, Tyskland och Österrike — »trekejsarsystemet» i vår politiska uppställning — hafva således tills dato bevarat sig fullkomligt rena från den västerländska parlamentarismen. Det är en statgrupp, som står alldeles fjärran från det idealet, och tyckes stå sig bra ändå!

Härnäst skola vi betrakta Ungern och några romanska stater.

II.

I *Ungern* befinna vi oss, efter allmänt antagande, första gången på parlamentarisk mark. Förutsättningarne inom statsskicket äro också icke olika Englands: vi se en författning som lefver mera på gamla sedvanor och lösa aktstycken från olika tider än på kodifierad grundlag, vi se därinom särskildt ett öfverhus i stark social afskildhet, om också icke afstängdt från rättsligt inflytande på finanserna. Vi finna därtill stora majoritetspartier i underhuset: »Deakpartiet» 1867—75, det »liberala partiet» 1875—1905, »koalitionspartiet» 1904—1910, och efter 1910 »det nationella arbetspartiet». Det är därför ingen öfverraskning, att vi också finna ministerierna i full öfverensstämmelse med dessa herskande partier, eller just hvad

man plägar anse som det karaktäristiska för ett parlamentariskt system.

Det faller i ögonen, att de angifna partierna *efterträdt* hvarandra, medan det engelska systemet har tvänne stora motsatser *samtidigt* representerade och alternerande vid regeringsmakten. Men äfven denna strängare form synes nu på väg att arbeta sig fram i Ungern, för så vidt som koalitionspartiet hade till kärna de »oafhängige» från 1848 medan det nationella arbetspartiet inrymmer de »författningstrogne» från 1867; det är norsk vänster och höger under unionens senare dagar. I namnen Wekerle (ministerpresident 1906—1910) och Khuen (efter 1910) ha dessa motsatser fått sina personliga uttryck, och det frapperar äfven att bägge haft föregående inkarnationer vid styret, Wekerle 1892—94 och Khuen 1894 samt 1903.

Att emellertid kronan i Ungern icke är en tom skylt, det visade sig 1905 vid »koalitionens» stora valseger, som krossade liberalismen. Valen förmådde sopa bort den föregående ministären, men de förmådde icke instituera den nya mot kejsarens vilja. Kejsaren tillsatte en byråkratisk kampministär Fejervary, som behöll sig kvar hösten, vintern och våren 1905—06, trots bägge husens protester, skatte- och rekrytvägran. Det blef i fortsättningen ett våldsregemente med afsättning af ämbetsmän, indrifning af skatter, slutligen sprängning af riksdagssammanträdena medelst militär och upplösning af riksdagen utan laga anordning af nyval. Krisen slutade icke förr än det vid valen segrande partiet, efter mer än ett år, accepterade kejsarens villkor för regeringsbildningen.

Då dessa villkor slätt uppfylldes, tillsatte kejsaren på nyåret 1910 ministären Khuen som en ny kampministär. Men nu inträffade det egendomliga, att ministären själf stampade fram ur jorden ett parti, som vid valen på sommaren nådde en glänsande majoritet i underhuset. Sålunda öfvergick kampministären direkt och naturligt till parlamentarisk.

Detta är en form, som vi äfven eljest skola finna ganska typisk för Ungern, att nämligen valen ge den sittande regeringen rätt. Det är regeringen som skapar »folkviljan», ej tvärtom. Man skulle kunna kalla det för en negativ eller *passiv parlamentarism* och karaktärisera den så, att parlamentet förmår afsätta, men ej tillsätta ministerierna. I själfva verket är denna parlamentarism ett sken, såsom ju också prejudikaterna 1905 och 1910 direkt visa.

*

Vi flytta uppmärksamheten öfver till *Italien*.

Kasuistiken öfver regeringsskiftena upptager 20 fall enbart efter vänsterns genombrott år 1876 efter den gamla norditalienska högerns (»consorteria») fall. Redan tidigt finna vi nu en personlig rotation Depretis—Cairoli (1876 – 1887), som dock svängde blott mellan fraktioner inom samma vänster; den efterträddes af den skarpare rotationen Crispi—Rudini (1887—1898), som var mera ren vänster-höger; och detsamma torde kunna sägas om den mindre utpräglade rotationen Giolitti—Sonnino i våra dagar (sedan 1903).

Depretis I 1876—78	Rudini II 1896—98
Cairoli I mars—december 78	— — — — — — —
Depretis II 1878—79	Giolitti II 1903–05
Cairoli II 1879—81	Fortis 1905—06
Depretis III 1881—87	Sonnino I januari—maj 06
Crispi I 1887—91	Giolitti III 1906—09
Rudini I 1891—92	Sonnino II 1909—10
Giolitti I 1892—93	Luzzati 1910—11
Crispi II 1893—96	Giolitti IV mars 1911.

Här se vi således parlamentarismens ytliga skådespel ganska väl utprägladt, och vi behöfva ej heller tvifla på att de olika ministerpresidenterna städse haft fast botten i en underhusmajoritet; när den förlorats, ha de endast haft att resignera. Så till vida är parlamentarismen obestridd

tradition i det moderna Italien, och denna stat plägar ock anföras bland systemets typiska representanter.

Vid närmare påseende visar sig emellertid denna parlamentarism liksom den ungerska vara af den passiva typen. Det är fast erfarenhet i Italien att en upplösning af deputeradekammaren alltid »lyckas»; den regering, som anordnar de nya valen, vinner majoritet. Följaktligen är konungen i viss mån fri att välja sin ministär. Det finns t. o. m. ett prejudikat på att konungen afskedat en ministär som haft parlamentsmajoritet (Zanardelli 1903).

Dessa svagheter i den parlamentariska typen härröra därifrån, att det nödiga underlaget i tvänne stora rikspartier fullkomligt saknas. Pendeln svänger mellan nyanser och icke mellan principer. Bristen på stora motsatser gör i själfva verket det politiska lifvet till en valplats för personliga dueller; scenen beherskas af parlamentariska kondottierer, som visa sig än i den ena än i den andra rollen i växlande inbördes förbindelser. Så till vida är konungen bunden äfven i sitt personval: icke vid en enda person — oppositionens ledare i den äkta parlamentariska typen — men vid en grupp af personer, hvar med sin svit bakom. Redan Depretis började detta system af personliga kombinationer, den s. k. »transformismen», och denna afart af typen kan ännu anses karaktäristisk för den italienska parlamentarismen. I rak motsats mot den äkta (engelska) typen betjänar den sig regelbundet af koalitionskabinett i st. f. rena partiministärer.

*

Spanien, de moderna partinamnens fädernesland (»liberales» på 1812 års, »moderados» på 1820 års cortes), företer en parlamentarisk bild, som vid första påseendet synes täfla med Englands såväl i långvarighet som i regelbunden parti- och personutprägling. Om vi

beteckna dess »moderados» som höger, dess »liberales» eller »progressistas» (»liberal union» på 1850-talet) som vänster — och för öfrigt eliminera bort smärre störningar — så rullar hjulet sedan $^3/_4$ århundrade, i tvänne stora cyklar afbrutna af den revolutionära brytningstiden 1868—75. Den äldre cykeln hade följande hvarf:

höger	1834—36	*vänster*	1858—64
vänster	1836—43	höger	1864—65
höger	1843—54	*vänster*	1865—66
vänster	1854—56	höger	1866—68
höger	1856—58		

Bakom denna partiväxling skönja vi äfven den personliga rotationen Espartero + O Donnel — Narvaez i 28 års omlopp.

Espartero I	1840—43	Narvaez III	1856—57
Narvaez I	1844—46	O Donnel II	1858—64
Narvaez II	1847—51	Narvaez IV	1864—65
— — — — — —		O Donnel III	1865—66
Espartero II	1854—56	Narvaez V	1866—68.
O Donnel I	1856		

Här tyckas således både förutsättningar och teknik förhanden; och om det är sant att parlamentarismen trifves särskildt väl under kvinnoregering, så var Spanien under detta tidehvarf äfven därutinnan England likt. Icke desto mindre skall en noggrannare iakttagelse finna den äldre spanska parlamentarismen vara ett barn af en helt annan anda. Den skär för djupt in i statsskicket. Dess strömkantringar betecknas allt för ofta af revolutioner och nya författningar. Dess ministerpresidenter äro allt för öppna diktatorer, segrande generaler i fält. Därför beherska de ock valen: vi se åter den passiva formen allena.

Sedan 1876 ha förhållandena lugnat sig, vi se icke mer något författningsskifte, ej heller finna vi den militära diktatorstypen i spetsen för kabinetten. Något af den äkta parlamentariska andan synes alltså ha kommit öfver landet (tidvis åter understödt af kvinnoregemente: 1885—

1902). Och hjulet rullar mycket vackert, om också den stigande oron förmärkes i allt kortare hvarf framåt våra samtida dagar. Vi framhålla vänsterministärerna med kursiv:

Canovas 1875—81	Silvela 1902—03
Sagasta 1881—84	Villaverde juli—dec. 1903
Canovas 1884—85	Maura 1903—04
Sagasta 1885—90	Azcarraga dec. 1904—jan. 1905
Canovas 1890—92	Villaverde jan.—juni 1905
Sagasta 1892—95	*Montero Rios* juni—dec. 1905
Canovas 1895—97	*Moret* 1905—06
Azcarraga 1897	*Dominguez* juli—nov. 1906
Sagasta 1897—99	*Armijo* 1906—jan. 1907
Silvela 1899—1900	Maura 1907—09
Azcarraga 1900—01	*Moret* 1909—10
Sagasta 1901—1902	*Canalejas* febr. 1910.

Det kan efter detta icke vara något tvifvel om, att Spanien bör räknas bland stater med parlamentarisk styrelseform. Men en undersökning af valen till andra kammaren lämnar icke heller något tvifvel om, att den passiva formen alltjämt är rådande. Det lär icke finnas exempel på att en ministär förgäfves upplöst cortes: valmännen gravitera, mer eller mindre frivilligt, åt den sittande regeringen. Ett sådant system ger folket illusionen att vara »herre i sitt hus» — men också icke mera än illusionen.

III.

Vi fortsätta mönstringen med själfva *England,* parlamentarismens moder- och mönsterland, och kunna fatta oss summariskt om dess välbekanta förhållanden. Om vi med Todd i hans klassiska arbete om parlamentarismen sätta systemets begynnelse till kabinettet North's generalfall år 1782, så blir partischemat följande:

vänster 1782—83
höger 1783—1806
vänster 1806—07
höger 1807—27
(koalition 1827—28)
höger 1828—30
vänster 1830—34
höger 1834—35
vänster 1835—41
höger 1841—46
vänster 1846—52
(koalition 1852—55)
vänster 1855—58
höger 1858—59
vänster 1859—66
höger 1866—68
vänster 1868—74
höger 1874—80
vänster 1880—85
höger 1885—86
vänster febr.—juli 1886
höger 1886—92
vänster 1892—95
höger 1895—1905
vänster sedan 1905.

Mer än ett halfsekel har således spelet varat utan hvarje koalition, ehuru pendeln tydligen var obestämd på midten af 1880-talet. Af de 30 åren därförut föllo fullt 20 på vänstern, så att perioden 1855 till 1885 framträder som vänsterfärgad i en större cykel; medan perioden 1885—1905 hade 17 högerår och föga mer än 3 vänsterår, alltså allmän högerfärg. Huruvida en ny, bredare vänsterperiod inträdde med partiskiftet 1905, kan endast framtiden konstatera.

Personväxlingen — som naturligtvis är mera beroende af tillfälligheter än partirotationen — börjar först efter 1834 års reform framträda och visar följande hvarf:

Melbourne I juli—nov. 1834
Peel I 1834—35
Melbourne II 1835—41
Peel II 1841—46
Russell I 1846—52
Derby I febr.—dec. 1852
(Aberdeen 1852—55)
Palmerston I 1855—58
Derby II 1858—59
Palmerston II 1859—65
Russell II 1865—66
Derby III 1866—68
Disraeli I mars—dec. 1868
Gladstone I 1868—74
Disraeli II 1874—80
Gladstone II 1880—85
Salisbury I 1885—86
Gladstone III febr.—juli 1886
Salisbury II 1886—92
Gladstone IV 1892—94
Rosebery 1894—95
Salisbury III 1895—1902
Balfour 1902—05
Campbell 1905—08
Asquith sedan 1908.

Här finnes sålunda den fasta partidualismen, och här finnes äfvenledes de bestämda namnen, äfven om partierna understundom måste liksom trefva efter sin rätte ledare. Denne ledare är sedan i verkligheten herre; han går före sitt parti, icke efter. Allt är fullt organiseradt, så att maskineriet kan fungera glatt och smidigt.

Undersöka vi nu till sist valen, så är hvarje tanke på gravitation från den sittande regeringen utesluten. För första gången se vi en äkta, positiv eller *aktiv parlamentarism*, där folket i val verkligen spelar rollen af objektiv strids- och skiljedomare. Det är folket som håller vågen, icke regeringen själf. Detta ger den engelska parlamentarismen dess inre kärna, medan de hittills granskade statsskicken haft allena det yttre skalet. —

På Englands sida i systemet stå dess stora självstyrande kolonier, *Kanada*, *Australien*, *Nya Zeeland* och *Syd-Afrika*, i den mån de få tänkas som oberoende stater. På samma sida träffa vi numera, efter 1909, äfven *Turkiet*. Här finnes föga erfarenhet att hänvisa till, men det finnes i stället skrifven lag. Den nya författningens § 38 ger nämligen underhusets misstroendevotum laga verkan, så att en minister som däraf drabbas måste afgå; är det storvisiren, så drar han hela ministären med sig i fallet. Paragraf 35 sekunderar genom att ge samma kraft åt ett upprepadt nej från underhuset; den nye ministern kan upplösa huset, men är sedan lagligen bunden vid valmännens utslag. Det bör tilläggas, att deputeradekammaren i denna författning har företräde framför senaten icke blott, som vanligt, på budgetens utan äfven på grundlagstiftningens område.

Mot denna lagtext stå emellertid alla gamla traditioner i detta rike, liksom realiteten af en styrande kamarilla bakom parlamentet. Turkiet förhåller sig alldeles motsatt andra stater, där monarkien finnes på papperet och parlamentarismen i verkligheten. Vi våga icke ställa diagnosen på annat än skenbar parlamentarism.

*

Den grupp af stater, som nu undersökts, ha alla tillhört *pärskammarsystemet*, d. v. s. deras första kammare ha varit högaristokratiska församlingar, helt eller halft tillsatta af konungen själf. Denna öfverhusets isolering och ty åtföljande politiska svaghet har gifvetvis varit gynnsam för utvecklingen af parlamentarismen, försåvidt man därmed förstår icke blott riksdagens faktiska öfvermakt öfver kronan, utan äfven andra kammarens hägemoni öfver den första.

Rent politiskt sedt, kunde man därför vänta att det rena *enkammarsystemet*, där den folkvalda kammaren är befriad från all konkurrens från sidan, skulle än mera presumera för samma utveckling. Att så icke alltid blifvit fallet, visar klart inflytandet af andra faktorer än statens rättsliga struktur. Den småtyska statvärlden, där vi äfven kunna inräkna Luxemburg, är lika immun mot parlamentarismen som medelstaterna och storstaten inom denna församling. Först på senare tider har utvecklingen synts bära dithän i Peters *Serbien* och Ferdinands *Bulgarien;* men i det förra fallet kan det bero på tillfälligheter, och i det senare är det endast en slöja framför en målmedveten furstevilja, som i hvarje fall nedtrycker folkviljan till den passiva rollen. Endast två stater med enkammarsystem bekänna sig rent till den parlamentariska typen: de ligga i världsdelens bägge ändar — Grekland och Norge.

Greklands utveckling har i detta hänseende rätt mycket intresse. Det parlamentariska systemet blef icke fastslaget förrän genom 1863 års grundlagsrevision, hvarigenom första kammaren bortföll. Konung Georg tillämpade det från början, dock icke alldeles utan eget ingripande; sålunda afskedade han Delyannis både 1892 och 1897, förra gången t. o. m. trots kammarens förtroendevotum. När därför denne statsman 1902 nästa gång kom i tur, förmådde han konungen att i trontalet *uttryckligen erkänna* kammarmajoritetens rätt till ministerposterna: ett prejudikat, som kommer den turkiska grundlagens stadganden nära,

och måste anses betinga diagnosen aktiv parlamentarism.

Hvad Grekland däremot saknar lika mycket som Italien, är fasta partier. Dess parlamentarism roterar mellan personer (med sina följen, »komma»), icke mellan principer. Den långvariga och typiska cykeln Trikupis—Delyannis kan måhända på svenska betecknas som mössor —hattar efter frihetstidens terminologi; men linjerna äro alltför obestämda, gränserna flyta. Vi kunna således icke meddela mer än personliga cyklar. Listan ser ut så här, efter 1882:

Trikupis I	1882—85	Zaimis II	1901—02
Delyannis I	1885—86	Delyannis IV	1902—03
Trikupis II	1886—90	Theotokis II	juni—juli 1903
Delyannis II	1890—92	Rallis II	juli—dec. 1903
— — — — — — — — —		Theotokis III	1903—04
Trikupis III och IV	1892—95	Rallis III	juli—dec. 1904
Delyannis III	1895—97	Delyannis V	1904—05
Rallis I	april—sept. 1897	Rallis IV	juni—dec. 1905
Zaimis I	1897—99	Theotokis IV	1905—09
Theotokis I	1899—1901	— — — — — — — — —	

Norges författning gynnar parlamentarismen äfven på rättslig väg genom att tillhandahålla konungen endast suspensivt veto. Sedan konkurrensen från en första kammare försvunnit, är således konkurrensen äfven med kronan i grunden bruten. Det dröjde dock länge, innan dessa rättstankar kunde göra sig gällande. Efter lång kris segrade stortinget 1884, och konungen måste installera en parlamentarisk vänsterregering; höger och vänster framstå som fasta partier, vi se nu ock en personlig rotation Stang—Steen (Stang 1889—91, 1893—95, Steen 1891—93, 1898—1902). Men ännu skar det ihop i konflikter (juni 1892, april 1893), på grund af konungens ställning som unionskonung; och 1895—98 samt 1903—05 ha vi utpräglade koalitioner (Hagerup). Först med unionens bortfallande 1905 är parlamentarismen i

sin mest aktiva form tryggad i Norge. Men på samma gång har visserligen partidualismen mist sin skärpa. Och af Englands kabinettsstyrelse finnes intet spår; all makt är samlad i stortingets sal, enligt Johan Sverdrup's lösen.

*

Norges författning står på öfvergången till den rena republiken, som icke längre har ens konunganamnet. Parlamentarismen, som till sitt väsen är ett politiskt system utanför statsrättsliga konstruktioner, kan naturligtvis tänkas äfven inom republikens ram. Törhända skall man i förstone t. o. m. anse de begreppen sammanfalla: när kronan är borta, är ju striden slut och saken klar. Men i verkligheten uppsticka nya konkurrenter mot det suveräna underhuset: dels en presidentmakt, som i U. S. A. är reellare än den parlamentariska konungamakten trots dennas arfsrätt, dels en omedelbar folkmakt, som i Schweiz framträder bakom och ofvanför sitt representativa organ. Dessutom kan ju förstakammarkonkurrensen stå kvar och få ökad betydelse i republiken.

I själfva verket ha vi också endast ett fåtal republiker att anteckna på vår lista: enligt Hatschek af de amerikanska *Haiti* (särskildt sedan krisen 1897), *S. Domingo, Chile* och *Venezuela*, hvilken sistnämnda stat delar med det nya Turkiet egendomligheten att ha gett det parlamentariska misstroendevotum en laga kraft (art. 34 i 1904 års författning) — af de europeiska *Frankrike* och efter 1911 säkerligen också *Portugal*, som redan före regementsförändringen försökt sig i parlamentariska former.

Det stora exemplet är således Frankrike. Efter 1877 (»seize mai») har ingen president försökt regera mot kammarens majoritetsparti. Däremot visade sig senaten 1896 nog stark att störta en ministär (Bourgeois), som hade kammarens förtroende. Föröfrigt visar det parlamentariska spelet närmelsevis samma drag som Italiens och

Greklands, men med ännu mindre stabilitet. Af inemot 50 ministärer, som den tredje republiken förbrukat, har ingen hållit sig ens i 3 fulla år och endast 5 i öfver 2 (Ferry 1883—85, Méline 1896—98, Waldeck 1899—1902, Combes 1902—05, Clémenceau 1906—09). Ledarne komma och gå eller dyka upp och ned, men ingen mer än 4 gånger (Freycinet; Dupuy 3). Klara personliga cyklar saknas, och af partirotation förmärkes så godt som intet. Under sådana förhållanden kan det vara öfverflödigt att här meddela listan på ministerierna.

I jämförelse med Englands är detta en oorganiserad, man frestas att säga anarkisk, parlamentarism. Men försåvidt det centrala i diagnosen är underhusets hägemoni i statslifvet, så kan det ju icke vara tvifvelaktigt att Frankrike hör med i systemet, och det i dess mest aktiva form.

IV.

Det återstår oss nu allenast en grupp af stater ogranskad, nämligen monarkier med skrifven författning och *tvänne folkvalda kammare*. Här, där både krona och första kammare stå upprätt på laga basis, bör ju parlamentarismen ha svårast att innästla sig. Vi ha sparat denna grupp till sist äfven därför, att vi därinom träffa vår egen stat. Gruppen har dessutom endast 4 medlemmar: Belgien, Holland, Danmark och Rumänien.

Belgien startar sin historia 1831 med fri författning men utan parlamentarismens fana; dess förste konung undvek principiellt att bilda partiministerier, och partierna hade icke heller ännu antagit sin fasta dualistiska form. Sedan 1847 har man emellertid accepterat systemet med homogena ministärer ur kammarens majoritetsparti. Nu

är ock partiväsendet fast i sin djupa motsats: katolikerna, stödda på den flämiska landsbygden, och liberalerna, stödda på de vallonska industridistrikten. Den personliga rotationen har icke blifvit utvecklad, endast gammalliberalerna Rogier (1847—52, 1857—67) och Frère Orban (1867—70, 1878—84) synas mer än en gång på scenen, utan gifna vederparter; men partiväxlingen är desto klarare efter följande schema:

liberaler	1847—55	klerikaler	1870—78
klerikaler	1855—57	*liberaler*	1878—84
liberaler	1857—70	klerikaler sedan 1884	

Det sista utslaget har således dröjt mycket länge, öfver $^1/_4$ sekel, men bedraga icke alla tecken så är strömkantringen just nu förestående igen.

Det är också allmänt bruk att beteckna Belgiens styrelseskick som parlamentariskt. Fahlbeck — hvars arbete »Sveriges författning och den moderna parlamentarismen» 1904 är så godt som det enda i vår litteratur som berör ämnet — är dock tveksam om diagnosen, i betraktande af den belgiske konungens verkliga makt (för att icke tala om den moderna proportionalismen vid valen efter 1899). För såvidt systemets yttre drag återfinnas, medtaga vi här denna stat i vår samling, och om någon passiv form — ministärens herravälde öfver valen — kan här knappast vara tal. Men gifvetvis blir vår diagnos mera formell än reell.

Än tveksammare måste systematikern ställa sig inför *Hollands* statsskick, där dock andra kammarens ovanliga företräde framför den första — icke blott i finanserna, utan äfven på lagstiftningens område — synes stimulerande för en parlamentarisk utveckling (tillika med senare tiders kvinnoregering). Då denna författning eljest står Sveriges närmast (särskildt genom första kammarens utgående ur landstingens val och genom konungens talmans-

utnämning) och således bör intressera oss speciellt, skola här några omdömen från kompetentaste håll citeras.

"Ministrarnes ansvar inför konungen", säger SEIGNOBOS 1907 (Histoire politique de l'Europe contemporaine, edit. 2), "tillämpas här icke lika strängt som i Belgien. Konungen behåller praktiskt en del af den personliga makten. Det har t. o. m. lyckats honom att taga sin ministär ur minoriteten, om majoriteten är svag och splittrad. Men för en klar majoritet har han alltid vikit. Praxis har mer och mer närmat sig den parlamentariska regimen." I den nyaste framställningen af Hollands statsrätt, VAN HAMEL 1910, låter det än mera reserveradt: "det finnes lika många exempel på kamrar, som villigt låtit sig ledas af ministrarne, som på kabinett, hvilka gett sig till freds med kamrarnes önskningar. I allmänhet kan man säga, att ministrarne stå tämligen självständiga gent emot kamrarne. Visserligen utnämnas de i anslutning till parlamentets, och särskildt andra kammarens, flertal, men de äro icke att betrakta som egentliga organ eller talmän för detta flertal. — På senare tider har det blifvit tradition att ministrarne till större delen framgå ur parlamentet, men med detsamma uppge sina platser där."

En därvid starkt bidragande faktor är den synnerligen vaga och variabla partiutbildningen, enligt det tyska systemet. Särskildt fäster det uppmärksamheten, att denna oro synes växa framemot samtiden. För de första 30 åren efter författningen kunna vi framställa en tämligen klar partirotation:

vänster	1849—53	*vänster*	1868—74
höger	1853—62	höger	1874—77
vänster	1862—66	*vänster*	1877—79
höger	1866—68		

Det är den tid, då Thorbecke — författningens fader — framstod som liberalismens ledare (I 1849—53, II 1862—66, III 1871—72), och Heemskerk (1874—77) som konservatismens. 1879 bildades emellertid en färglös ministär, och i sitt andra kabinett 1883—88 rönte Heemskerk mycket motstånd från höger. Efter en mera utpräglad höger 1888—91 och vänster 1891—94 kom en koalition 1894—97; likaledes efter vänstern 1897—1901 och högern 1901—05 en koalition 1905—08,

tills en klarare höger framträdde med Heemskerk d. y., som ännu sitter vid ledningen.

Denna öfversikt bestyrker knappast Seignobos' intryck, att författningen stadigt närmar sig parlamentarism. Svag partirotation samt alldeles felande personrotation ge Hollands statslif ett föga parlamentariskt yttre, och ett närmare studium bekräftar icke bilden af ett folk som är obestridd »herre i sitt hus». Vi kunna således på sin höjd inrangera denna stat bland de halfparlamentariska.

Om *Danmarks* ställning till författningsspörsmålet kunna vi fatta oss kort. Dess grundlag är klart konstitutionell, om också landstingets ställning i finansfrågor är särskildt svag; och den stora krisen 1885—94 förmådde ej förändra denna författningens karaktär. Först år 1901 lät konungen folketingsvalens utfall bestämma regeringsbildningen; och denna regel har sedan följts, såsom i juli 1909, då ministären Neergaard's öde afgjordes af valen, och i juli 1910, då det gällde ministären Zahle. Inför den något naiva uppfattning, som identifierar parlamentarismens genombrott med vänsterns, får prejudikatet 1901 betydelsen af en författningsepok, hvarigenom Danmark öfvergick från konstitutionell till parlamentarisk stat. Af parti- eller personväxling ha vi emellertid ännu intet sett, och en reaktion mot systemet är väl icke otänkbar ännu, om personliga förutsättningar inträda. Vi beteckna alltså äfven Danmarks statsskick som halfparlamentariskt blott. —

Längst i öster finna vi slutligen en skenbart rent parlamentarisk stat i *Rumänien*. Af romanskt blod men med tysk dynasti, fick det 1866 en konstitutionell författning med två valda kamrar, bägge genom klassval på rikedomens grund, dock så att senaten gifvetvis blir den exklusiva rikedomens kammare, hvadan den som vanligt står tillbaka vid behandlingen af finanserna. Förhållandena vid statens bildande framkallade en klar motsats mellan tyskvänlig vänster och ryssvänlig höger, hvilken senare dock småningom föryngrats (»junimister» och sedan 1908

»takister» eller ren unghöger). Mellan dessa riktningar se vi nu en typisk pendling efter följande schema:

höger	1866	höger	1889—95
vänster	1867—68	*vänster*	1895—99
höger	1868—70	höger	1899—1901
vänster	1870—71	*vänster*	1901—04
höger	1871—76	höger	1905—07
vänster	1876—88	*vänster*	1907—10
koalition	1888—89	höger	1910—

Inom denna ram finna vi också cyklar af personlig namnrotation: först Catargiu-Bratianu i nära 30 år (Catargiu 1866, 1871—76, 1889, 1891—95, Bratianu 1867—68, 1876—81, 1881—88), därefter Cantacuzeno-Carp-Sturdza (Cantacuzeno 1899—1900, 1905—07, Carp 1900—01 samt efter 1910; Sturdza 1895—06, 1897—09, 1901—04, 1907—09). Det hela har ju ett fullkomligt engelskt utseende, och det kan icke råda någon tvekan om diagnosen.

Men lika otvifvelaktigt är, att vi ännu en gång skönja den passiva typen blott. Den sittande ministären är säker på valens lyckliga utgång. En fläkt af den Hohenzollernska andan har också med konungen kommit på tronen. Undantag från strikt fungerande af det parlamentariska maskineriet saknas icke. I samma mån den nya dynastien känt sig fast i sadeln, i samma mån har det visat sig, att kronan i denna stat ingalunda är en »quantité négligeable», och att parlamentarismen alltså i grunden äfven här är en form utan fast innehåll.

V.

Det har icke ingått i planen för dessa anteckningar att närmare undersöka utvecklingen i *Sverige*. Vi vilja endast inställa vår egen stat på dess plats i systemet, och för det ändamålet torde två anmärkningar vara nog: Sverige är den enda stat, som *rättsligt* fastslagit bägge kamrarnes likaberättigande, och som *politiskt* velat upprätthålla den genom en valreform (1909), då första kammaren kunde väntas i praktiken bli svagare. Begränsa vi undersökningen till underhusparlamentarismen, så möta här bestämda och direkta hinder i vår författning, och den saknar tillika verkligt stöd i traditioner och praxis. Så till vida finnes intet tvifvel om diagnosen: Sverige är — likt Tyskland, Österrike och Ryssland — tills dato en oparlamentarisk stat *).

*

Härmed må dessa anteckningar sluta. Det är klart att de icke kunna ge mera än några riktlinjer. En djupare vetenskaplig behandling skulle kräfva speciell undersökning af hvarje regeringsskifte i hvarje land, i dess förhållande till partiställningen, till underhusets uppträdande och (eventuellt) till allmänna valresultat. Den skulle sedan urskilja olika slag af inflytelse från parlamentet, olika grader af känslighet hos kronan, olika metoder för den enas inverkan på den andra. Den skulle framför allt söka uppdraga en gräns mellan konstitutionell och parlamentarisk hänsyn till underhuset — den skulle afskilja sådana händelser som t. ex. Bülow's fall på grund af

---

* En annan sak är, att riksdagens samlade mening (utrönt genom den gemensamma voteringens institut) får anses normalt afgörande för regeringens politik. Så till vida regeras Sverige parlamentariskt, såsom 1911 års ministerskifte senast visade. Men februarikrisen 1914 är ett färskt bevis, att äfven denna "riksdagsparlamentarism" icke förmått "degenerera" vår författningsenliga konungamakt (anm. vid utgifningen).

partiförhållandena i tyska riksdagen 1909 och Bienerth's tillbakaträdande på grund af de kristligt-sociales nederlag vid de österrikiska valen 1911 från händelser af verklig parlamentarisk nödvändighet. Först en undersökning af så omfattande slag skulle sprida full klarhet öfver det stora ämnet.

Vi ha här ställt oss ett vida anspråkslösare mål. Vi ha endast velat utföra grofarbetet för en klassifikation af de samtida staterna ur ifrågavarande synpunkt. För det ändamålet torde våra synpunkter räcka till. Resultatet framstår i följande skema:

1) *Parlamentarisk* typ: England, Grekland, Norge — Kanada, Australien, Sydafrika — Frankrike, Portugal, Venezuela, Chile, Haiti, San Domingo.

2) *Öfvergångstyp:* »passiv parlamentarism», Rumänien, Bulgarien, Ungern, Italien, Spanien — icke klart bestämd, Serbien, Turkiet, Belgien, Holland, Danmark.

3) *Oparlamentariska* typer: konstitutionalism, Sverige, Tyskland och den tyska statvärlden, Österrike, Ryssland — principatregering, U. S. A. och den amerikanska statvärlden (med ofvan nämnda undantag) — omedelbar demokratism, den schweiziska statvärlden.

Inlägga vi nu dessa resultat på en karta öfver Europa, så få de förökadt intresse. Parlamentarismen visar sig som periferiskt fenomen med kärna i väster, betäckande världsdelens rikt fördelade ytterrand, medan »bålen» i det hela är oberörd. Vi se ock, huru öfvergångstypen i det hela skjuter emellan de rena typerna som en äfven geografisk öfvergångsgördel.

Sveriges hittillsvarande immunitet mot parlamentarismen visar sig nu korrespondera med dess läge. Det tillhör Centraleuropa, hvars banérförande makt är Tyskland. Kampen för parlamentarism är en kamp att draga det öfver till Västeuropa, hvars banérförande makt är England. Författningsalternativet är en reflex af det utrikespolitiska alternativet, bägge djupt grundade i landets läge. Tyskland eller England: det är frågan, inåt som utåt.

Måhända skall denna synpunkt nu ägna sig att något rubba deras fördom, som tro sig här stå inför ett val mellan ondt och godt, lågt och högt, svart och hvitt. Hade vi färger till förfogande, så kunde den engelska typens länder lämpligen betecknas med rödt, den tyska typens med blått, öfvergångsgördelns följaktligen med violett. Då skulle man finna, att i själfva frihetslandet allra längst i väster — där blånar det igen på den röda grunden. Kanske är det således icke skrifvet i stjärnorna, att kulturen och framtiden måste stå i det röda tecknet. Rödt är morgonens färg, men äfven aftonens; endast dagen är blå.

Statmoral och privatmoral.

Studie i politik.

27 och 28 okt. 1911.

Allmänheten i skilda länder har i dessa dagar fått ett billigt tillfälle att uttala moraliska förkastelsedomar öfver en stat. Står icke Italien med sitt öfverfall på Turkiet afklädt i sin nakna roflystnad som en äkta Rinaldo Rinaldini eller Fra Diavolo? Här ges ingen pardon, allmänheten dömer utan vad, och så har man fått se en syn som säkert förefaller mången mycket uppbygglig: en af världens stormakter, som får springa gatlopp inför världens »allmänna mening».

Det faller ju ock i ögonen, att brottet mot nionde budet denna gång är flagrantare än vanligt. Men om man ser bort ifrån den ovanligt brutala formen och tänker på saken — och det är väl ändå där, som själfva brottet sitter — så lär man icke kunna kalla den värre än hvad som sker snart sagdt alla dagar inom den s. k. storpolitiken. Eller har England klarare papper i Egypten eller Syd-Afrika eller Persien, Frankrike i Marocko, Ryssland i Persien, hela Europa i Kina, än Italien nu söker skaffa sig i Tripolis? Säkert är att ingen af de andra stormakterna kan här kasta första stenen, ty ingen är utan synd. Allmänheten har i själfva verket så rika tillfällen till moraliska indignationsstormar af detta slag, att

den borde bli fundersam huruvida den verkligen anlagt den rätta synen på saken.

Det heter sedan THORILD's dagar, att man skall döma allt *efter sin grad och sin art.* Detta är tidens lösen t. o. m. gent emot privata brottslingar: det är ingen gräns för förståelse och förlåtelse. Måhända kunde en stormakt rättvisligen göra anspråk på samma billighet som den uslaste skurk på gatan: att bli bedömd efter *sin grad och art.* Är det verkligen så säkert, att staternas handlingar i den stora kampen för tillvaron och de enskildes handlingar inom ett rättssamhälle böra eller ens kunna bedömas under en och samma synvinkel?

De flesta ägna kanske icke en tanke härpå, hysa i alla händelser icke ett tvifvel härom: att moralen är en och allmänheten dess profet, det synes dem som ett rent och klart axiom. Men också fördomar äro axiomer. Ingen sanning kommer därför till här på jorden annat än i kamp med axiomer. För den sakens skull behöfva vi således icke tveka att gå frågan närmare in på lifvet.

I.

Först några anmärkningar med afseende på den privatmoraliska ståndpunktens konsekvenser. En sådan betraktelse af historien slutar ofelbart inför ett rent kaos. Spelet blir meningslöst, världen en enda stor röfvarekula. Är det då verkligen rimligt att begagna en så drakonisk måttstock att icke blott 7 och 70 utan kanske 9 och 90 falla till föga? Är det icke vid sådant förhållande mera sannolikt, att felet sitter i måttstocken?

Vi öfverflytta uppmärksamheten på allmänheten själf, som dömer. I grunden se vi skilda allmänheter, en i hvart land. Deras dom kan sammanfalla, när det gäller *andra;* de tåla också lätt kritiker, så snart det gäller någon annan; men det blir en helt annan sak, när det gäller eget land. Absolut samma handling är för dem

ett axiomatiskt brott, när den begås af en annan, och en axiomatisk rätt, när den begås af dem själfva. Behöfves exempel? Vi ha redan antydt några. Italiens fredsvänner ge just nu ett lysande sådant. Bevisen ligga för resten i nationernas dagliga tal om hvarandra. Engelsmannen fördömer med öfvertygelsens djupaste bröstton den »tyske mickel», mot hvars bakvägar och brutalitet hans egen renhet skiner så klart. Från motsatta sidan ljuder svaret i ett tusenstämmigt rop om det »trolösa Albion», som hindrar den tyska rättfärdigheten att lysa öfver jorden. Amerikanaren ser föraktfullt ned på dem bägge och finner världen öfver hufvud ganska mörk med ett undantag: Amerika. Ryssen trycker och förtrycker med allra bästa samvete alla folk, som komma inom hans räckhåll, men är ytterst känslig för det orätta i turkens liknande handlingssätt. Och så vidare. Det är icke värdt att tala om någon konsekvens eller söka något förnuft i denna värld af blinda domar och fördomar. Och likväl skall den kalle iakttagaren icke begagna orden fariseism och hyckleri: det är ingen förställning, det är fullkomlig omedvetenhet — folken äro så skapade, att de icke kunna döma sig själfva efter samma lag som andra!

Hvarför? Därför, att när det gäller dem själfva, då kommer *intresset* med i spelet. Därigenom blir saken en annan — för dem. Det är min kärlek och mitt begär, som gör min flicka vacker i mina ögon, om hon också är ful som stryk i andras och i verkligheten. Alltså, vi svenskar ha lätt att fördöma Italiens väg till Tripolis, ty vi ha ingen lust till Tripolis. Men vi borde dock förstå, att Italien måste se annorlunda på sin flicka och handla därefter. Åtminstone borde den »fria kärlekens» moderna apostlar icke förfasa sig i sedlig harm häröfver!

När man länge betraktat historiens skådespel, då inser man, att folken icke kunna anses som personligheter i den höga meningen att deras handlingar äro helt

eller ens öfvervägande förnuftsbestämda. De äro ursprungligen organismer i biologisk mening, »jenseits von Vernunft und Unvernunft». Det enda fasta hos dem är intressena, fördomarna och drifterna: driften till självbevarelse och växt, viljan till lifvet och viljan till makt. Ingalunda skola vi förneka tillvaron af altruistiska böjelser vid sidan; men de göra sig regelbundet gällande endast där de icke klart strida mot de egoistiska. Folken som sådana äro i grunden rena naturväsen, som vilja icke rätt och moral, utan *sig* och *sitt*.

Detta vill säga, att *folken ur personlighetssynpunkt äro lägre och ofullkomligare väsen än de individer hvaraf de bestå*. Denna stora sanning är ett rent korollarium af lagen om innehåll och omfång: folket har större personligt omfång än den enskilde, följaktligen måste det ha mindre personligt innehåll. Den flyktigaste eftertanke är ju också tillräcklig för att bestyrka, att ett folk icke kan vara så personligt utveckladt och differentieradt som en individ: det äger ju endast de egenskaper som för en massa individer äro gemensamma och typiska. Individen har sitt folks egenskaper och *därutöfver* sina egna. Alltså, ett folk står på ett lägre personlighetsplan; det är som regel ur stånd att höja sig till den förnuftsbestämdhet, som är möjlig och tillbörlig för individen.

Men till folket sådant det är måste dess *stat* taga afgörande hänsyn. Detta är just innebörden i nutidens *nationella* politik. Folken vilja äfven utåt göra sig gällande med sina intressen och drifter. Statens högre förnuft kan icke umbära detta sinnliga underlag, men ej heller tygla det öfver en viss gräns. Därtill är staten bunden vid en annan slags naturnödvändighet, nämligen sitt rike. Liksom individen är ett med sin själ och sin kropp, alltså är staten ett med sin nationalitet och sitt land — blott i ännu mycket starkare beroende, i samma mån som statfolket är en primitivare uppenbarelse af personlighet.

Skola icke nu fjällen falla från ögonen? Historien visar att alla folk utan undantag stappla och famla på moralens väg, som barn med sina första steg. Eftertanken säger, att de *måste* så göra, därför att de icke kunna vara fria och förnuftiga i samma grad som individerna; de äro mindre utvecklade som personligheter, de stå mera diktatoriskt under nödvändighetens lag. Det är därför orimligt att döma folk och människor efter samma sedliga måttstock. Axiomet är en fullständig villa. Det förutsätter hos folket samma grad och art som hos individen, och upplöser sig till intet med denna förutsättning.

Det är allas vår plikt att sträfva till att i vårt eget folk ingjuta det högsta möjliga mått som vi enskilde kunna nå i rättsmedvetande och moraliskt ansvar. Icke vill jag på den plikten afpruta en bokstaf. Men det skulle vara mera fruktbärande, om vi under tiden hölle inne med hårda och blinda domar, lika förnuftslösa som lönlösa, därför att de icke låta staterna vederfaras rättvisa efter *deras* förutsättningar, *deras* grad och art. Vi borde åtminstone söka förstå, innan vi döma. Då skulle vi kanske upphöra att förnedra individen till den »fria kärlekens» låga moralplan, ovärdigt en högre personlighet; men då skulle vi också upphöra att af staten begära den abstrakta rättrådighetens höga moralståndpunkt, ouppnåelig för en lägre personlighet. Vi skulle, med ett ord, upphöra att ställa moralbegreppen fullständigt på hufvudet.

Måste vi då afstå från *all* moralisk värdesättning af staternas handlingar? Gifvetvis icke. Äfven staternas historia har sin, låt vara primitiva, moral, som vi understundom klart kunna skönja. Men för att lära känna densamma höfves det att träda till historiens studium utan fördomsfullt anspråk att sitta inne med domarekompetensen på förhand. Ur historien själf skola historiens principer läsas ut. Det är en vansklig uppgift, men också tacksam, ty endast på den vägen kan det falla något ljus öfver kaos, så att det synes en mening i

spelet och skymtar ett hopp för mänskligheten framtid utanför drömmarnes region.

Det är ett hittills föga beaktadt studiefält, då det ju är vida bekvämare att kritisera på fri hand. Jag skall i morgon fresta en utflykt ditin — med Italiens Tripolispolitik som undervisningsobjekt och åskådningsmaterial.

II.

Det första vi finna i historiens moralkodex är *vanhäfd* som ett starkt accentueradt *brott*.

Om nästans hus är genom eget förvållande förfallet, då förlåter historien grannens lust därtill, nota bene om grannen garanterar huset ett bättre skick. En stat, som låter sitt land ligga för fäfot, förlorar rätten därtill i historiens ögon. Detta är ju i grund och botten Raskolnikov's problem i Dostojevsky's berömda roman, endast uppflyttadt på staternas samhälleliga plan: problemet om den större begåfningens rätt att exploatera den lägre för sina högre ändamål. Hvad än skiljedomstolen i Haag må säga, inför historiens domstol får Raskolnikov ännu alltjämt rätt — han må heta England i Egypten eller Österrike i Bosnien eller Japan i Korea eller t. o. m. Ryssland i Persien.

Här framstår det som en moralisk plikt för en stat att väl vårda sitt anförtrodda land och folk. Detta är sanningen i den ofta framhållna betydelsen af »kulturförsvaret». Man må blott observera, att garantien är negativ, icke positiv. Det är *icke* sagdt, att man får rätt i historien ens med land och folk i ypperlig häfd, om nämligen de yttre tekniska försvarsmedlen försummas; men det är säkert, att man i längden får orätt *utan* denna goda häfd.

Lägga vi nu denna synpunkt på dagens mål, så frukta vi att Turkiets sak redan från början är förlorad. Ty större vanhäfd än i Tripolitanien lär man få leta efter.

Kännare ha kallat den turkiska förvaltningen där för en ren komedi, i dess ohöljda utpressningslust och förakt för samhällsutveckling öfverhufvud. Det är för resten så i alla Turkiets hus, i hufvudbyggningen ej mindre än i utgårdarne. Det ligger i Islams eget väsen: »där plogfåran går fram, går skammen bredvid», heter det i en sura i koranen. Denna utvecklingsfiendtlighet straffar historien som synd. Det är ingen tillfällighet blott, att det turkiska väldet likt det kinesiska i senare tid blifvit en åtel där örnarne församlas — det är ett utslag af statmoral.

Men om Turkiet således har en dålig sak, så är det icke alldeles säkert att just Italien har sin fullmakt i ordning som exekutor. Det beror först på, i hvilken grad Italien själft kan anses gå fritt för samma anmärkning hemma. Det finnes förhållanden t. ex. i Sardinien och Sicilien, som man här anmärkt på; icke utan skäl har man framhållit att Italien borde ha sopat bättre rent utanför egna dörrar, innan det gick att straffa andra för vanhäfd. Relativt och i stort sedt kan det dock icke vara något tvifvel om, att Italien står vida öfver Turkiet i alla materiella kulturhänseenden. Dess statsmän äro starkt medvetna om sina plikter i detta stycke, och framstegen äro omisskänneliga. Så till vida må Italiens sak i målet anses för den bättre.

Men härmed är målet ännu icke afgjordt. Historien fordrar dock något mera för fullmakten att tillgodogöra sig andras vanhäfdade land än bara en högre kulturgrad. Kulturen själf synes icke skapa en rätt, förrän den dirigeras af ett subjektivt *lifsbehof*. Till den allmänna kompetensen måste komma ett speciellt motiv, och detta kan endast deriveras fram ur lifsnödvändigheter.

Dessa kunna vara af olika slag. En sådan är välbekant för historien och kan anses erkänd som laga inför dess domstol; det är den som Gortschakoff i en depesch till England 1864 uttryckte så, att ett rike med

halfvilda grannar är nödsakadt att utbreda sig öfver dem för att så hålla dem i tukt. Därmed ville han rättfärdiga Rysslands expansionspolitik i Central-Asien, och han kunde som bestyrkande exempel hänvisa till Englands analoga politik i Indien. Här framstår statens moraliska plikt att *skaffa sina undersåtar största möjliga trygghet* och försvar. En sådan paragraf saknas icke i historiens moralkodex. Men i det föreliggande målet är den visserligen icke tillämplig; ty ingen har kunnat påstå, att någon fara hotade Italien från Tripolis.

I sammanhang härmed kunna vi framhålla ett slags *förstfödslorätt till en motkust*, som i annans land kunde hota statens säkerhet. Denna geopolitiska rätt hade Italien till Tunis, och dess ställning har verkligen blifvit afsevärdt försvagad då Frankrike hemförde bytet i stället. Men mot Tripolis kan knappast någon sådan rätt göras gällande.

Men det finnes en annan, positiv och än mera påtaglig lifsnödvändighet för en stat, nämligen att *sörja för de sinas uppehälle*. I själfva verket är detta den första bokstafven i statmoralen: att skaffa bröd åt landets barn. Här se vi också klarast den punkt, där statmoralen stundom måste divergera från privatmoralen. Om ett land icke längre räcker till de sinas uppehälle, då står staten under den tvingande nödvändigheten att skaffa nytt land åt dem. Dess ansvar emot den abstrakta rätten blir lätt emot detta. Ty hvem skulle eljest sörja för de öfvertaliges behof, om icke deras egen stat? Statssystemet har inga anstalter för fattigvård åt folken. Hvad skulle omdömet bli om en stormakt som med armarne i kors såge de sina massvis svälta ihjäl eller emigrera, utan att sträfva efter ett nytt rum åt dem? Här måste, när intet annat hjälper, lifvets kraf få vitsord mot den formella folkrätten med dess gamla riksgränser. När en öfverbefolkad kulturstat sålunda utvidgar sig på utvecklingssvaga grannars bekostnad, då finner historien allt i

sin ordning, då blundar rättvisans gudinna med båda ögonen. Först om öfvergreppet mot folkrätten *saknar* denna karaktär af naturlig växt utöfver ett för trångt rum — först då underkännes expansionskrafvet till alla delar, och statmoralen sammanfaller med privatmoralen.

I själfva verket beröra vi här själfva centrum i det moderna stormaktsproblemet. Det är intet annat än ett befolkningsproblem. När äfven en eljest vaken och insiktsfull betraktare som CARLGREN (i sina »Världspolitiska ströftåg» 1907) med full röst instämmer i fördömelsen öfver de moderna stormakternas »rofpolitik», så borde han ha ägnat någon uppmärksamhet åt det klara faktum, att de icke alltid ha frihet i valet: de röra sig helt enkelt under den politiska nödvändighetens lag, som bjuder dem att skaffa existensmöjligheter åt sin öfvertaliga befolkning.

Så litet denna förklaring nu må gälla inför privatmoralens opröfvade dygdesynpunkt, detta är dock något helt annat än legalisering af makt och våld som sådana. Denna moral legaliserar icke eröfringslustan i sig själf; den fördömer henne då tvingande behof icke föreligga. Därför fick Japan rätt emot Ryssland genom senaste krig, ty Rysslands expansion var icke som Japans ett folkbehof — och därför skall väl historien ock i sinom tid ge det öfverbefolkade Tyskland rätt emot Frankrike, som har nog för sin stagnerande folkstock och behöfver intet och icke desto mindre drifver expansionspolitik i största skala.

Hur förhåller sig då målet »Italien contra Turkiet» från denna sida sedt? Här finnes mindre tvifvel på Italiens historiska rätt. Turkiet har mer än tillräckligt land för sitt folk, men icke så Italien. Det förra har 12 hektar åt hvart och ett af landets barn; det senare (om man frånser från de obeboeliga tropiska kolonierna) icke ens ett. Italien söker således i Tripolis bokstafligen »bröd i öknen» åt sina barn, sedan brödet hemma blifvit allt-

för knappt och magert. Detta är dess bästa rättstitel till nästans hus: lifvets egen rätt, mot hvilken folkrättens band till sist bli bräckliga som spindelväf.

Det är blott den haken vid förklaringen, att Tripolis har så lite bröd att ge. Här finnes rum för den misstanken, att Tripolis-affären motiverats snarare af ren ärelystnad än af materiella behof. Skulle så förhålla sig, då sjunka Italiens moraliska chanser; ty den tomma fåfängans tillfredsställelse räknar visserligen icke heller historien till sina moraliska motiv.

Vi ha talat om staters ansvar för de sinas säkerhet och självbevarelse. Men staten har numera också ett annat ansvar, nämligen inför *statssystemet*. Och det är kanske till sist här som den moraliska skon klämmer allra hårdast, sedt från historiens synpunkt. Detta är tanken i Waldeck-Rousseau's bekanta ord, att »Europa icke älskar förändringar». Statssystemet vill ha ordning liksom samhällena, och har ingen nåd för fridstörare eller respekt för några »medfödda rättigheter» hos ledamöterna att komma oro åstad. Så långt åtminstone har moralen utvecklats. Men visserligen gäller denna garanti endast så länge statssystemet befinner sig i jämvikt.

Att Italien är medvetet om detta ansvar i sin sak, därom vittnar eklatant dess cirkulärnot till sina representanter på Balkanhalfön att vaka öfver lugnet där. Icke desto mindre har det fått höra allvarsamma maningar att bättre betänka »Europas intressen» och sina »plikter mot de andra stormakterna». Det är den enda moraliska synpunkt, som diplomaterna här gjort gällande. Lyckas Italien att hemföra sitt byte utan skakningar i Europas jämvikt, då lär alltså dess synd mot folkrätten snart vara lika förlåten som alla andras. Hvarom icke, torde det få erfara att äfven för staterna finnes en moral hvars bud man icke ostraffadt kränker — låt vara att den, sedd från individens synpunkt, företer upprörande vida maskor.

*

Så långt, och knappast längre, har historien hittills i praktiken kunnat föra staterna in på moralens smala väg. Den politiska nödvändigheten framstår som ett moraliskt imperativ — det är ungefär allt. Och hvad är då nödvändighet? Ett intresse, när det vuxit till en viss höjd. Ett sådant intresse framstår som en rätt. När man klart insett detta, så förstår man hvarför världen är så *hård* — så mycket hårdare än den fridsamma beskedligheten vet...

Förvisso, staten behöfver stödet af en mera moralisk »allmän mening», då dess eget folksamvete tydligen icke är nog känsligt för det rätta i egen sak. Och vi alla borde omhulda en sådan allmänmening, ty den är de smås bästa beskärm och skydd gent emot de stores politiska nödvändigheter. Men då böra vi ock beflita oss om, att den privata moralen verkligen ställes på ett högre plan än staternas. En domare bör vara ojäfvig själf. Är det månne alltid så? Är det säkert, att våra privata domar äro kemiskt rena från intressesubstanser?

Lagen om innehåll och omfång gäller äfven i trängre skala. Det finnes en *partimoral*, som är föga bättre än folkmoralen — af samma orsak: ansvaret, fördeladt på många, blir mindre på hvar och en. Skola vi påminna om den »nya moral», med hvilken våra socialister efter storstrejken ville försvara aftalsbrott lika nakna som Italiens mot Turkiet i dagens fråga?

Vi ha sökt döma i detta mål efter parternas egen grad och art, och vi ha funnit Italiens sak icke allt för vacker ens efter statmoralens regler. Men då vi nu finna världens socialister allra främst på den moraliska krigsstigen mot Italien, så tyckas de behäftade med dubbelt jäf: å ena sidan döma de efter privatmoralens kodex, som här icke är tillämplig — å andra sidan sitter en väl så grof bjälke i deras egna ögon som någonsin i Italiens!

Undrar man sedan på, att sådana domar icke imponera på stormakterna? Undrar man på, att Italien icke fäster afseende vid moralkakor från folk, hvilka beteckna reaktionen mot deras egna synder som »moralpjoller» (se »Socialdemokraten» för den 26 dennes)! Om statmoralen står lågt, så beror det icke minst därpå att privatmoralen i många fall icke kommit längre än till partimoral — och där partisinnet går in, där går sannerligen den objektiva rättskänslan ut.

III.

SPECIELLA PROBLEM FRÅN UTLANDET

»Fruktbärande samverkan» i Frankrike.

24 aug. 1912.

Med »fruktbärande samverkan» förstår man nu hos oss, enligt det bekanta slagordet, detsamma som med ett allbekant främmande ord benämnes »entente cordiale»: en vänskaplig kooperation mellan tvänne självständiga parter mot gemensamma politiska mål. Sveriges politiska kurs bestämmes för närvarande af en sådan samverkan mellan liberaler och socialister; herr Jacob Larson's person i regeringen och attentatet mot F-båten äro de klaraste historiska bevisen därpå. Det bör då äga ett icke ringa intresse för oss att något närmare betrakta ett land, som sedan länge styrt denna kurs. Det skall bland annat lära oss hvilka frukter denna samverkan kan afkasta — och det är ju på frukterna man lär känna trädet.

*

1870-talet var i fransk inrikespolitik en kamp mot den öppna monarkiska reaktionen, som gifvetvis hade svårt att finna sig i att vara med en enda rösts öfvervikt struken ur författningen. När detta tryck aflastats genom Mac Mahon's afgång ur presidentstolen 1879, började den republikanska majoriteten sönderfalla i fraktioner. Inför faran af högerns framgång vid 1885 års val formu-

lerades en ny »republikansk koncentrationspolitik» med front mot höger allena; och i detta tecken lyckades republiken afvärja den boulangistiska faran 1889, sedan ett förutgående försök till »försoningspolitik» medelst rättning höger (Rouvier 1887) misslyckats.

Hittills har spelet alltså gått med tvänne hufvudbrickor allena: höger och vänster, den monarkiska reaktionens »irreconcilables» och den republikanska statsformens trogne. I 1890-talets begynnelse, samtidigt med att högerns klerikala elementer »ralliera» sig med republiken, framstår en tredje spelbricka i socialismen. Dess söndrade grupper sluta sig samman inför valen 1893 i en »revolutionär agitationsliga för införande af den sociala republiken»; missnöjda radikaler förstärka de doktrinära socialisternas leder, och antagligen hade det också sin verkan att partiet i sitt agrariska program 1892 undantog smågårdar från sin fordran på egendomens afskaffning.

Nu syntes förutsättningarna ligga klara för en verklig koncentrationspolitik med tvänne fronter, en ren centerpolitik i »kungsådran» mellan den svarta stranden till höger och den röda stranden till vänster. Att detta icke länge blef fallet, får sin förklaring ur det franska samhällets karaktär vid 1800-talets utgång.

Den stora revolutionens idéer synas nu, efter ett sekel, fullständigt beherska en majoritet af folket. Demokratiseringsprocessen har skridit fram till en rent stingslig individualism, som icke vill bära något slags bojor och band. För denna individualism är *kyrkan* en icke mindre förhatlig fiende än tronen, alldeles frånsedt det stöd hon alltid ger tronen. Gambetta hade kastat handsken mot henne med sitt dundrande fältrop 1877 att »klerikalismen är fienden», Ferry hade slungat »marsdekreten» mot henne 1880, men dessa strider tycktes endast ha förstärkt hennes inflytande. Ännu på 1890-talet framstod kyrkan som en verklig fara, genom sitt underminerande arbete i »kongregationernas» uppfostrings- och barmhär-

tighetsverksamhet ej mindre än genom sina försänkningar i S. Cyrs berömda skola, hvarur den ärorika arméns officerare utgingo. Blind för allt annat, slöt alltså nu den republikanska majoriteten upp emot kyrkan. Frankrikes »kulturkamp» begynner.

*

Redan vid midten af 1890-talet se vi det franska statsskeppet öfverge koncentrationens raka medelväg för att göra ett slag åt vänster (Bourgeois). Denna förtidiga manöver fick sin omedelbara efterföljd i ett bakslag åt höger (Méline), så att ministerskiftet 1896 mer än något annat i tredje republikens historia närmar sig typen af ett verkligt parlamentariskt partiskifte. »Mélinismens» nya upplaga af försoningspolitiken bragte de radikales bekymmer till kokpunkten, och den kris, som nu började skaka Frankrike, syntes utvisa att handlingens tid var kommen — vi befinna oss i århundradets sista år, i Dreyfusaffärens dagar.

Det var i denna situation, som de radikala gingo att genom en ny rättning vänster etablera sin fruktbärande samverkan med socialisterna. Året är 1899, tecknet är en socialist i regeringen: Millerand, densamme som nu 1912 lik en fullblodsmilitarist och krigsentusiast organiserar Frankrikes armé! Men vid sekelskiftet tviflade ingen på hans tvättäkta socialism, ej heller på hvad hans intagande i Waldeck-Rousseau's ministär betydde. Det var signalen till ett krig på knifven med kyrkan och hela hennes anhang, ända bort till den helige fadern på Petri stol.

Det är icke vår afsikt att nu följa den franska kulturkampen i alla dess skiften, från Waldeck-Rousseau's programtal i oktober 1900 och »föreningslag» mot kongregationerna i mars 1901 ända till skilsmässan mellan kyrka och stat i dec. 1905, med därefter följande »likvidationer»

och efterräkningar af olika slag. Oss intresserar här endast karaktären af segrarnes allians och meningen i »striden med dess yra».

Till en början bör noga behållas i minne, att socialistalliansen i Frankrike är vida mera naturlig än annorstädes i politiskt afseende: socialisterna ha ju där sitt *republikanska* ideal redan förverkligadt, denna författningsklyfta gapar alltså icke mellan dem och borgerlig vänster. Det gick också så långt under alliansens sötebrödsdagar, att en social-radikal kongress (i Toulouse 1904) förgäfves sökte lösa problemet om hvar gränsen verkligen går mellan radikalism och socialism. Det bör då också förvåna mindre, om vi nu få se socialistchefen Jaurès — förresten vald till talman i deputeradekammaren 1902 — i ställningen af regeringsadvokat och hans tidning »Humanité» nästan som officiellt organ. När regeringen kommer i trångmål (t. ex. i nov. 1904), då är det han, som i kammaren framträder som räddaren. Det är ett trofast samarbete, i nöd och lust; och skulle regeringens borgerliga instinkter någon gång ta öfverhand, så att Jaurès får ge den en skrapa, så dröjer det icke länge förrän man får se honom arm i arm med statsministern igen.

Det var under sådana omständigheter, på våren 1905, som jag i första upplagan af mitt arbete »Stormakterna» skref att »Frankrike synes nu vara längre kommet än något annat land på väg mot den socialistiska staten». Ett år efteråt, vid ett ministerskifte som satte en regeringsportfölj i hand på en ny socialist (Briand) och snart på ännu en (Viviani), skref Jaurès i Humanité: »Vi skynda i snabbt tempo mot den sociala republiken.» Valen till deputeradekammaren i maj 1906 tycktes bekräfta detta: fraktionerna till höger förlorade öfver 50 platser, hvilka kommo det radikal-sociala »blocket» till godo.

Det skulle emellertid icke dröja längre än till juni 1906, förrän den nya ministärens ledande man Clémenceau gjorde ett slags halt och front mot Jaurès — under den

devisen att »det är människan, och icke samhällsformen, som skall reformeras» — och sedan dess skola vi i åratal finna dessa två i ordduellen ej mindre regelbundna och skarpa än dem som samtidigt utkämpades i Berlin mellan rikskansleren v. Bülow och Bebel. Monsieur Jaurès fick vänja sina öron vid så otrefliga sanningar som att »gatan tillhör icke bara socialisterna» (jan. 1907), »man bör icke göra arbetarne till slafvar men icke heller till tyranner» (11 mars 1907), »socialisterna ogilla alla krig utom inbördeskrig» (12 juli 1909). Ställningen synes alltså nu förändrad, statsskeppet återtager sin kosa i koncentrationens kungsådra med afstånd äfven från vänster; visserligen ännu alltjämt närmare vänsterstranden. Slutligen kommer det till akut och våldsam brytning på hösten 1910, i det att f. d. socialisten Briand som konseljpresident förklarade sig skola gå ända till olagliga medels gräns för att hindra socialisternas fart — sålunda jäfvande mitt 1905 uttalade tvifvel »om öfverhufvud en republikansk regering hädanefter skall kunna göra front mot socialismen i detta land».

Hvad har då händt, sedan alliansens högsommarblomstring 1905? Det har händt, att det ordningsälskande Frankrike fått ett besvär som aldrig förr med den inre fienden.

George Brandes yttrade nyligen på tal om »Nutidens Frankrig» (i Ord och Bild), att segrarne i Dreyfusaffären, som bara ville rättvisa, med sorg fått se anarkismen framgå ur rättvisans seger. Åtminstone mellan den i *syndikalismen* organiserade arbetareanarkin och den socialistliberala alliansen vid århundradets början är ett kausalförhållande uppenbart. Medan regeringen stirrade sig blind åt höger, stack denna fara upp till vänster. Regeringsalliansen gaf den sol och regn, ty äfven de borgerliga regeringspartierna måste ju i det längsta skona Jaurès' faderskänslor mot dessa vanartiga barn — man kunde ju icke begå en sådan ogrannlagenhet mot förbundsbrodern

och regeringsadvokaten som att ingripa på området för hans egna uppfostringsomsorger! Så gick det därhän, att ormungarne fingo gifttänderna utväxta; och så kom en dag då brytningen blef nödvändig, emedan mr Jaurès icke kunde förneka dessa faderskänslor ens då barnen som skäligen vuxna män öppnade ett direkt krig mot samhället.

Det är sålunda knappast för mycket sagdt, att dagens syndikalism i Frankrike har varit en frukt af den »fruktbärande samverkan» mellan liberaler och socialister i detta land: då den nämligen hindrat de förra, af hänsyn till de senare, att i tid bekämpa det onda, enligt lagen om stämmande i bäcken förrän den vuxit till en å. Att samverkan sprack på följderna, är en sak för sig, som icke rubbar sammanhanget.

*

Men huru har det under tiden gått på det område, där samverkan från början etablerades, det kyrkliga lifvets? Vi ha förlorat det ur sikte, medan vi spårat alliansens indirekta och oafsedda följder. Det är tid att återföra betraktelsen till alliansens omedelbara, direkt åsyftade — så att säga legitima — frukt.

Att den franska kulturkampen verkligen varit en kamp mellan andliga makter och icke bara politiska, ligger i öppen dag. Men hvilka äro dessa idéer? Man hör understundom den meningen uttalas, att Frankrike velat komma »los von Rom» för att vinna en högre, protestantisk trosform. Erfarenheten har icke gett sådana spåmän rätt. Det är numera alltför klart, att det icke var bara den katolska formen af kristendom, som var fienden, utan all kristendom och all tro. Med eller utan afsikt ha desse allierade bildstormare suddat ut gränsen mellan klerikalism och religion: då de mâttade åt den förra, träffade de den senare.

Vi måste alltså ge klerikalismens främste talman, grefve de Mun, rätt då han i den lysande januaridebatten 1901 i deputeradekammaren karaktäriserade striden som en fas i »den eviga kampen mellan förnuftets äregirighet och trons nödvändighet». Som ett ackompanjemang komma från andra sidan öppet ateistiska bekännelser. Så talar arbetsministern Viviani i kammaren i nov. 1906: »Vi ha med vårt antiklerikala verk *släckt himmelens ljus* för folket, sedan vid uppvisat deras inexistens». Och förre statsministern Briand sekunderar 1911: »för att uppfylla de slutliga fordringarna af en sann liberalism måste vi *utdrifva Gud* ur våra skolor».

Så långt har man alltså nu hunnit i »sann liberalism». Är det icke som om vi ännu en gång såge »förnuftets gudinna» skrida fram öfver Frankrike, liksom under den stora revolutionen, då hon bars kring Paris' gator i madame Momoros' pikanta gestalt? Vi se ett folk vid *afkristningens* rand.

Det mest förfärande i denna syn är emellertid, att det icke visar sig några tecken till allvarlig reaktion inom folkets egna djupa leder. »Frankrike törstar efter Gud», utbrast nyligen Paul Sabatier. Tyvärr ser det icke så ut, på ytan åtminstone. Samhällets konservativa element — adelsmannen, bonden, kvinnan — låta sig nöja liksom de radikala. Det är möjligt att de religiösa källsprången icke äro alldeles uttorkade, de ligga dock för djupt för att nås af politiken; men ännu 1910 års riksdagsval visar fullt förtroende för denna politik, för såvidt som den radikal-sociala blockcentern lyckats bibehålla en stor majoritet och den utsprängda socialistdelen yttermera vuxit (från 55 till 74 platser) på högergruppernas bekostnad.

*

Hela världen ser, huru Frankrike numera befinner sig i »människonöd», och dess egen press är just nu, efter sista folkräkningen, full med lamentationer öfver »det döende fäderneslandet». Men midt i denna kör ljuder en allvarlig stämma — från vänskapligt sinnadt håll, från det med Frankrike i en yttre »entente cordiale» förbundna England — och säger, att »*Frankrikes verkliga sjukdom*» *är religionsfiendtligheten*, »oändligt mera förhärjande än något politiskt ondt — — sedan linjen mellan klerikalism och kristendom blifvit utplånad i kampen mot prästväldet, ligga Frankrikes alla religiösa ideal på sotsängen, medan anarkiens flod stiger och stiger i politiken, i det offentliga och privata lifvet». Så skrifver signaturen Diplomaticus, hvarunder lär dölja sig en af Englands främsta politiker, i »Westminster Review» i mars 1912. Detta är svaret på monsieur Viviani's deklamationer om det »nya ideal», som skall efterträda det utsläckta »primitiva idealet» (kristendomen), och på professor Izoulet's lättfärdiga slagord att man alltså bara befinner sig i ett »idealernas interregnum»!

Samma makthafvande, som hemma velat »släcka himmelens ljus» för folket och »drifva Gud ut» ur skolorna, fortsätta alltjämt på den yttre expansionsstråten. De bjuda Frankrike Marocko i stället för Gud. De vilja i Frankrikes namn förvärfva hela världen: hvad gör det dem sedan, om de låta Frankrike därmed taga skada till sin själ! Detta är den frukt, som liberalers och socialisters »fruktbärande samverkan» afkastat i Frankrike inför allas ögon: ett folk, som mistat disciplinen under både mänsklig och himmelsk öfverhet, och nu vandrar i mörker, med himmelens ljus släckta öfver sitt hufvud . . .

Vi vilja ingalunda säga, att den inrikespolitiska alliansen har *hela* skulden. Men vi ha i sanning sett nog för att ha både rätt och plikt att säga: spåren förskräcka!

»Borgerlig samling» i Tyskland.

25 och 28 sept. 1912.

Det parlamentariska spelet i Tyskland, liksom i det kontinentala Europa öfverhufvud, rör sig för närvarande med fem hufvudbrickor: det katolska »centrum», den nationella högern, liberalismen, radikalismen samt socialismen — svart, blått, violett, rosa och rödt. Två af dem tillhöra internationella samkväm, nämligen katolicismen och socialismen: som en svart flygel åt höger och en röd flygel åt vänster skjuta de, principiellt sedt, ut öfver de nationella gränserna. Kvar stå för en »borgerlig samling» de tre färgerna i midten: blått-violett-rosa. Men visserligen är den front ganska bred, utefter hvilken Preussens junkrar och Sydtysklands halfrepublikanska svärmare skulle kunna förenas.

En man och en situation har förmått samla denna front och hålla den samman i åratal; en annan man och en ny situation har sprängt den isär igen. Enaren var rikskansler von Bülow i kolonialpolitiken 1906; söndraren var junkerledaren herr von Heydebrand, i finanspolitiken 1909. Härmed afgränsas en episod i Tysklands nyaste parlamentariska utveckling af osedvanligt intresse — särskildt för dem, som tro att folken kunna och böra lära af hvarandras erfarenhet.

»Borgerlig samling» betecknar i länder med ett klerikalt element *rättning midtåt,* i motsats mot »fruktbärande samverkan» till höger (svart-blått) eller vänster (rosa-rödt). Jag har nyligen skildrat ett tidskede af »rosa-röd» samverkan i Frankrike, 1899—1906; dagens ämne är den borgerliga samlingen i Tyskland 1906—1909.

I.

Närmaste åren efter rikets bildande var violett trumf i Bismarck's politik, och svart i motståndarens: det var »kulturkampens» tid, då de nationalliberale troget stodo riksbyggmästaren bi mot klerikalismen. När socialismen började sticka upp hufvudet, gjorde han helt om och vände fronten mot detta håll; nu kunde liberalerna icke följa i undantagslagstiftningen 1878, liksom icke heller i tullsystemet 1879; följden blef en rättning höger af regeringspolitiken, en första ansats till »svart-blått block». Den varade till 1887, då centern tredskade i försvarsfrågan (»septennatet»), då erbjödo de nationalliberale sitt bistånd i stället, och »kartellen» kom till stånd mellan dem och de konservative — en blå-violett gruppering alltså, den första borgerliga samlingen, med utpräglad dubbelfront, men icke famnande så långt åt vänster som till de radikala.

Detta var Bismarcks sista mästaredrag i det parlamentariska spelet. Kejsar Wilhelm II tog vid med en utpräglad rättning vänster, riket fick sin andra liberala era (1890—94); men kejsaren fann sig snart bedragen på frukterna af denna politik och styrde då efterhand tillbaka i det Bismarckska farvattnet från 1880-talets början. I öfver ett decennium, om än med tillfälliga afvikelser, följdes nu denna linje af fruktbärande samverkan till höger, utan att partiställningen eljest var allt för fast afgränsad. Mot socialismen satte man åter en stram front; och här

dissentierade icke radikalerna — under sin gamle ledare Eugen Richter markerade de en så skarp gräns till vänster om sig, att de t. o. m. ogillade Bismarcks socialpolitiska storverk, såsom förkastlig »statssocialism».

I en bred period kring sekelskiftet finna vi alltså de tyske katolikerna i ställningen af regeringsparti, visserligen icke ensamma, men relativt trogna regeringens kurs. Småningom yppade sig tecken till en strömkantring. Centrumpartiet innesluter starka demokratiska elementer, för hvilka rikets allt bestämdare engagering i världspolitiken i grunden var en förargelse och en styggelse; en yngre riktning inom riksdagsgruppen (Erzberger, Roeren) gjorde sig till tolk för dessa stämningar och bredde ut sig med systematisk kritik af regeringens kolonialförvaltning. Det var just tiden för upproret i Sydvästafrikanska kolonien, och regeringens missgrepp vid upprorets kufvande bjödo en tacksam plattform för oppositionen.

Under år 1906 inträdde brytningen. Med större eller mindre enhällighet bragte centern på fall regeringens planer på en kolonial järnväg liksom på ett självständigt kolonidepartement; slutligen kryddade den verket genom att stryka en tredjedel af kolonialbudgeten och förgripa sig på kejsarens kommandoprerogativ i fråga om skyddstruppernas storlek. På alla dessa punkter sällade sig socialdemokrater och polacker till. De internationella och separatistiska riktningarna gingo från skilda håll till samling mot rikets världsväldetanke. Men då var också måttet rågadt.

Sedan århundradets början var von Bülow det tyska rikets kansler. I parlamentariska utförsgåfvor har han icke haft sin like i samtiden, mer än möjligen i fransmannen Clémenceau. Öfver hela världen flögo hans slagord för olika situationer. Denna talang för talet, hvardagligen bevisad i hans orddueller med socialdemokraterna, hade nästan gjort världen misstänksam: ytan var nästan för lysande för att man skulle kunna tro på något djup där-

innanför. Diplomatens förmåga erkände man hos honom, men knappast den allvarlige statsmannens. I denna kris år 1906 bevisade emellertid rikskansler Bülow, att statsmannens blick och grepp icke äro oförenliga med talets yttre begåfning. I midten på dec. blef riksdagen upplöst, och på nyårsaftonen förklarade han i ett s. k. »Silvesterbref» *inrikeskriget med två fronter,* mot de svarte och de röde.

I detta ögonblick af stark spänning svängde de radikale för första gången öfver till regeringen. Än satt i dem Richters anda af hat mot socialismen, och nu vaknade tillika deras tyska hjärtan och förnekade sig icke inför de stora nationella synpunkterna. De bröto upp och ställde sig sida vid sida med nationalliberaler och konservativa grupper ända ut till Heydebrands junkrar. Den *borgerliga samlingen* var fullbordad och fullständig; och omständigheterna gjorde den i säregen grad till en nationell samling tillika.

I detta tecken vanns den lysande valsegern på nyåret 1907. Där hade genom befolkningens växt tillkommit 800,000 nya valmän, men i valurnorna räknades dubbelt så många nya röster, genom ovanligt stark uppslutning af de gamla valmännen. Nu inträffade det egendomliga, att alla fem hufvudriktningarne fingo ungefär lika mycken vinst, $^1/_4$ à $^1/_3$ mill. röster; detta betydde, att den borgerliga samlingen ökades i tredubbel proportion mot hvardera flygeln. När rösterna sammanräknades och fördelades, visade sig vinsten vara nära 40 platser (från omkr. 170 till omkr. 210), mer än nog för majoritet i ett parlament med 397 säten. Detta fingo *socialdemokraterna ensamma betala;* deras representation sjönk från 79 till 43; centern stod absolut sedt oskadd, med 100 platser som förut, men nu i ohjälplig minoritet.

Katastrofen gick alltså ut öfver socialismen allena. Det absoluta framsteget blef en relativ reträtt, enär de borgerlige gingo ännu starkare fram. Beviset var lämnadt,

att den socialistiska stormvågen ingalunda är omotståndlig: den kan hejdas, och detta utan undantagslagar och polisregler, om nämligen de borgerlige hålla samman. Den »konservativ-liberala parningen» räddade sålunda landet på en gång från inrikes vådor och utrikes vanheder.

»Min store företrädare, rikets byggmästare, har yttrat, att det *tyska folket kan rida bara man sätter det i sadeln;* jag tänker att folket i dag bevisat detta.» Med dessa ord till folkmassorna, som på valnatten bragte honom sin hyllning, insatte Bülow dagens händelse i dess världshistoriska miljö. Kolonialpolitiken var räddad. Nu gällde det att bevara samlingen äfven i det inrikespolitiska arbetet.

II.

Den viktigaste frågan i tysk inrikespolitik under det nya århundradet har *finansreformen* varit. Uppgiften var att ställa riket på egna ben genom självständiga inkomster, så att det icke längre behöfde lefva på vigilans med delstaterna till borgesmän och räntebetalare (i form af »matrikularbidrag»). År 1906 hade man tagit ett steg på den indirekta beskattningens väg, och uppbringat, enligt beräkning, 200 mill. mark; men i budgeten för 1908 figurerade alltjämt ett deficit på öfver 100 mill., och man ansåg icke riket under tak med mindre än en finansbudget på 500 mill. Det återstod att uppdrifva denna summa.

Genom 1907 års val hade Bülow till synes en säker majoritet till förfogande i det blått-violett-rosa-färgade »Bülowblocket». Men när de rent nationella frågorna voro expedierade och smekmånaden gått, började spänningar uppstå inom blocket, som redan tidigt varslade ondt för dess hållbarhet. I all synnerhet skuro meningarna samman i finansfrågan, i det att de liberale ville fylla rikets brist på den direkta beskattningens väg, men de

konservative endast på den indirekta. Det dröjde dock en tid innan denna sak blef fullkomligt aktuell. Under tiden fick blocket påfrestningar af annan art: »föreningslagen», som högern ville genomföra i nationellt kampsyfte mot polackarne, alltså med språktvång, och den preussiska rösträttsfrågan, där de frisinnade hade »riksvalrätten» (allmän rösträtt) på programmet. Man lyckades kringgå dessa skär genom en kompromiss i förra frågan (språktvånget uppskjutet i 20 år) och ett uppskof i den senare (kejsarlöfte), bägge under 1908. Men på hösten detta år var riksfinansreformen mogen att föreläggas riksdagen, och år 1909 måste man fatta beslutet.

Vi kunna icke här ingå på finansreformens invecklade skattepolitiska sida. Det är nog att framhålla, att regeringen ville uppbringa det mesta af de 500 millionerna medelst ökade skatter på brännvin, öl, tobak m. m., men tillika skaffa en mindre del genom direkt belastning af egendomen; man hade valt formen af ökad arfskatt (för maka och barn). På denna sistnämnda post låg ur socialpolitisk synpunkt accenten, såsom social »Ausgleich» för de nya indirekta skatterna; här planterade alltså vänstergrupperna inom blocket sina banér, och vid deras sida ställde Bülow riksbanéret, i det han förklarade sig stå och falla med denna kombination.

Men just här koncentrerade högern sitt motstånd. Den ville icke veta af en beskattning som »drabbar familjen i det svagaste ögonblicket». Bakom låg en djupare tanke, som Heydebrand sedan sade rent ut ([10]/7): högern ansåg vägen öppen till egendomens exproprierіng, om man lämnade direkt beskattning i händerna på »ett den allmänna valrättens parlament», som tyska riksdagen är. Det var gamla principer, som här försvarades tillika med det egna intresset. Högern erbjöd sig i stället att skaffa de 500 millionerna på annat sätt, och här ställde sig centern och polackarne vid sidan — därför att här yppades ett tillfälle för dem att hämnas på sin fiende rikskansleren.

Ett halft år kryssade blockskeppet mellan denna Scylla och detta Charybdis. Framme i maj 1909 kom det slutliga hafveriet; det skedde i den dramatiska form, att representanterna för bägge *vänstergrupperna gingo ut ur kommittén* som skulle förbereda saken — ett dåligt exempel både för Tyskland självt och andra länder. Redan i januari hade förresten en brytning varit hardt när i den preussiska valrättsfrågan. Blocket hade alltså icke tålt de afgörande belastningsprofven. Men i luckan till vänster sköt centern fram och garanterade frågans lösning i högerriktning.

Sålunda åstadkoms en majoritet vid den afgörande voteringen på midsommardagen. Regeringen hade pengarna i hand; skulle den kasta dem för Bülows skull? Detta hade varit att föra affären ut i det ovissa igen, på samma gång man vid en upplösning löpte den nationella risken af en avancerad vänstermajoritet. Bülow själf tvekade icke ett ögonblick; han tillrådde kejsaren och förbundsrådet att acceptera läget, och tog själf i juli månad sitt afsked — med en anklagelse mot de konservativa för »frivolt spel med rikets intressen» och en profetia: »vi träffas vid Filippi».

Verket var genomfördt, men personen hade fallit och den borgerliga samlingstanken med honom. Centern var nu åter »trumf i riket», som Singer sade i riksdagen $^{10}/_{7}$; för regeringen efter Bülow fanns ingen annan möjlighet än den »svart-blåa», liksom före 1906, ehuru endast 4 mill. valmän stodo bakom den, medan 7 mill. stodo bakom en lösning à la Bülow. T. o. m. unghögern (de »frikonservative» eller »rikspartiet») hade i den afgörande voteringen stått på andra sidan. Ett »tyskt bondeförbund» hade brutit sig ut ur »agrarförbundet», som var gammalhögerns kärna. De industriella riktningarna organiserade sig i ett »Hansaförbund». Spänningen var så stark, att för första gången i rikets historia tanken kom fram på en allmän vänstersamling mot de svart-blå, ett »storblock från Bassermann till Bebel», alltså en parla-

mentarisk uppställning på två sidor allena som i England. Det kunde ju icke genomföras; men vid 1912 års val höllo åtminstone frisinnade och socialister starkt samman (i ett »rosa-rödt block»), med den påföljd att socialismens representation sprang upp till 110. Till denna framgång fingo alla andra partier skatta, men de konservative mest; herr von Heydebrand såg sitt närmaste lifkompani försvagadt från 60 man till 45 och hela högerfronten sammandragen från 108 till omkring 70. Det var valmännens kvitto för hans hållning i finansreformen. Högern hade funnit sitt Filippi.

*

»Vi känna vårt ansvar», så ungefär yttrade i debatten $^{10}/_{7}$ herr von Heydebrand; »på den väg vi gått ligger blocket. Men det kunde ej gå annorlunda. Förr eller senare måste det komma till brytning mellan liberala och konservativa, emedan i mångt och mycket en världsåskådning skiljer dem, tillika med de ekonomiska motsatserna. Blocket blef för mycket fylldt med liberal anda; men en liberal era, som varaktigt stödes af konservativa krafter, har världen ännu icke sett.»

Detta är den typiska gammalhögerns ståndpunkt och dom. Herr von Heydebrand, denna riktnings mäktige och myndige centralfigur, imponerar genom själfva sin orubblighet; bakom honom står ju ock detta feodala junkerdöme, som af gammalt är Preussens starkaste sociala makt och öfverhufvud ett af de robustaste elementen i samtidens politiska lif. Man kan lyckönska ett samhälle att äga inom sina gränser ett sådant hälleberg; det är bra mot stormarna; men man kan icke anse det vara till samhällets båtnad, om berget tager allt för mycket rum. Sådant plägar i den ekonomiska statistiken räknas för »impedimenta». Den politiska kulturmarken får icke bjuda ett så oböjligt motstånd mot plogen.

Det är nämligen här att märka, att den direkta skattelagstiftningen dock icke var rent kontraband i rikets historia. Arfskatt fanns redan; man hade principen i båten; nu gällde det en ny grad däraf, men icke själfva arten. Då gammalhögern i Tyskland icke kunde öfvervinna sig till att acceptera den graden, sedan regeringen gjort det, då gjorde den sig skyldig till det som i politiken är värre än ett brott. Därför kom valutgången 1912 som ett rättvist straff. Bülow fick rätt. Partiet fick dyrt betala, därför att det icke följde hans verkliga statsmannalinje.

Vi se här en borgerlig samling, som spricker på de konservatives ovilja att bringa de offer som situationen kräfver. När man betraktar sådana offer som en onödig eftergift till kontrahenten, och icke som en nödvändig tribut till fosterlandet, då är man icke mogen för samlingstanken. Då blir samlingen dödfödd.

Vi se tillika, att de attraherande krafterna ligga på nationellt, de repellerande på socialt område. Försvårsfrågan och andra utrikespolitiska kraf kittade Tysklands höger och borgerliga vänster samman; när detta patos försvann, när hvardagsspelet med ekonomiska och sociala intressen vidtog, då gingo de snart åter isär.

Här ligga lärdomar och varsel för andra folk, som också kunde behöfva »Bülowblock» i sin politiska uppställning — mot den ena eller andra internationella flygeln.

Den Elsassiska författningsreformen.

10 och 13 juni 1911.

I.

En författningsfråga af synnerligt invecklad beskaffenhet och osedvanligt stor politisk betydelse har nyligen i Tyskland på egendomliga parlamentariska vägar bragts i hamn.

Liksom nedfallna block från en gammal borg (RATZEL) ligga de rent gammaltyska länderna Schweiz, Elsass, Luxemburg och Holland åt franska sidan till, i den ömtåliga friktionzonen mellan germaner och romaner. På olika tider ha de fallit af, senast Elsass 1648; Elsass är ock det enda som kunnat åter infogas i borgväggen, hvilket skedde genom kriget 1870—71.

Då Frankfurterfreden bekräftade detta, var Elsass' ställning till Tyskland följaktligen att jämföra med Bohusläns eller Jämtlands till Norge nu, dock med den skillnad som betecknas af det större svalget mellan fransk och tysk kultur. Blodet var tyskt, men kulturen var helt och hållet fransk. I de delar af Lothringen, som följde med, var mycket äfven af blodet franskt. Man räknar numera på närmare 2 millioner inalles knappt $^1/_4$ million rena fransmän; men hela andan hade under de bägge seklerna blifvit fransk. Och således fick det nya Tyskland här en »irländsk fråga» till, förutom den som på rent nationell grund redan besvärade i Schleswig mot danskarne och i Posen mot polackarne.

Det var en skäligen lätt sak för Frankrike 1648 att med sig assimilera Elsass, liksom för Sverige att smälta 1658 års eröfringar. Det har tagit Tyskland 40 år att kulturellt och nationellt återeröfra Elsass. Detta kan nämligen anses fullbordadt först genom tyska riksdagens voteringar den 23 och 24 nästlidne maj, då en ny författning och vallag för »rikslandet» antogos i den afgörande läsningen.

Reformen är alltså af samma slag som den, hvarigenom England 1907 återupprättade burerstaterna i relativ självständighet. England ansåg sig kunna göra detta efter blott 5 år; i Tyskland har verket tagit 40 år. Den som här vill se en karaktäristisk skillnad i statskonst, till Englands förmån, gjorde kanske klokast i att vänta och se hvilket verk är det stabilaste; men äfven detta frånsedt, var verket svårare i Tyskland på grund af den tyska förbundsstatens komplicerade beskaffenhet i rent statsrättsligt hänseende.

Som bekant består det nya Tyskland af ett antal monarkier och »fria riksstäder» på jämbördighetens grund, men under Preussens faktiska ledning; endast spridda privilegier eller »reservaträttigheter» bryta det statsrättsliga likställighetsschemat. Denna anordning var nödvändig, när det gällde att i en högre enhet sammanföra ett antal redan bestående riken med hvart sitt självständiga statslif och hvar sin historia under traditionell styrelse. Den mest betecknande egendomligheten för den nya riksförfattningen blef också den nya riksstyrelsen, *Förbundsrådet;* det skapades såsom ett kollektivum af de olika ländernas regeringar, ett kollektivum af 58 hufvuden, hvaraf Preussen består de 17. Detta monstrum är alltjämt det tyska rikets rätte suverän, och kejsaren är teoretiskt dess præses allena.

En sådan statsbild står alltigenom på historiska fötter. Men huru däri infoga en ny medlem, som icke har någon egen historia under eget konungahus? Detta är Elsass-

Lothringens statsrättsliga problem, vid sidan af den politiska frågan: när kunna dess franska traditioner anses brutna, så att landet utan fara kan upphöjas till fullberättigad medlem i Tyska riket?

På dessa bägge frågor har 1911 års författningsreform gett ett svar, som kan anses afgörande.

*

Förvärfvet af Elsass hade, jämte sin karaktär af det nationella enhetsverkets fortsättning, dels en geopolitisk betydelse — att förskaffa Tyskland Vogesernas goda berggräns i stället för Rhens dåliga flodgräns — dels en rent ideell: att tjäna som en »yttre pant på rikets, med gemensamma krafter vunna enhet», som den officiella formuleringen lydde. Redan af denna senare grund kunde landet icke helt tillfalla eller uppdelas på förutvarande förbundsstater, en anordning som skulle redan från början aflägsnat de statsrättsliga bekymren. Det ställdes som helhet under riket såsom »omedelbart riksland», enligt en första lag af 1871. Dess landsherre blef rikets egen suverän, förbundsrådet, som diktator; dess styresman på platsen en »öfverpresident» efter de preussiska landshöfdingarnas mönster.

Detta rena provisorium räckte till utgången af år 1873. Därefter infogades rikslandet i rikets ordinarie lagstiftning, hvari det själft fick taga del medelst 15 representanter i riksdagen; samtidigt inrättades ett *landsutskott* som dess egen hemmariksdag, dock ännu endast med rådgifvande ställning. Nästa steg togs 1877, då landsutskottet befordrades till beslutande myndighet i landsangelägenheter. Från denna stund kan man tala om ett begynnande statslif i rikslandet, ehuru rikets lagstiftning står kvar som öfverordnad och delvis konkurrerande. Slutstenen i denna första reformbyggnad insattes så 1879, då äfven regeringen flyttades från Berlin

till Strassburg, så till vida som rikskanslerns befattning med rikslandets styrelse i regeln öfvertogs af en *ståthållare*, med ett ministerium kring sig, hvarjämte rikslandet bemyndigades att medelst tvänne kommissarier försvara sina intressen i själfva förbundsrådet, dock utan votum.

Så långt var man alltså kommen redan på 8 år. Utvecklingslinjerna äro två: emancipation från rikets makt i landets egna angelägenheter, och delaktighet likt andra förbundsmedlemmar i rikets angelägenheter. Det är den negativa och den positiva sidan af samma process. När processen afstannade 1879, återstod i förra fallet att få en egen landsherre i stället för den kejserlige ståthållaren och en uteslutande lagstiftning i stället för rikslagstiftningens konkurrens; i senare fallet att ernå en beslutande röst för kommissarierna i förbundsrådet i stället för den allena rådgifvande.

Elsass-Lothringen stod alltså efter 1879 i en egendomlig halfställning nedanför de fullberättigade förbundsmedlemmarne. Den statsrättsliga spekulationen fann här ett tacksamt föremål för sin skematisering; de utmärktaste vetenskapsmän kunde icke förenas i etikettsfrågan, om man här hade framför sig en provins (Laband) eller en verklig stat (Seydel) eller ett »statsfragment» (Jellinek). Egendomligt nog synes man icke förrän i en afhandling af Nelte 1911 ha fått ögat öppet för den klara analogien — som jag i föreläsningar framhållit redan 1892 — med de nordamerikanska territorierna. Från den komplett öfvermaga ställningen af ett amerikanskt »förbundsdistrikt» af typen Alaska hade Elsass 1879 arbetat sig upp till ett slags konfirmationsställning à la Utah före 1896 eller Arizona före 1910. Det fick sin ståthållare af kejsaren liksom territoriet sin guvernör af presidenten, det kunde i förbundsrådet endast uttala önskningar liksom territoriet i kongressen, det stod som detta under förbundslagstiftningen, men åtnjöt för öfrigt i egna angelägenheter

en autonomi som redan var större än den amerikanska parallellens.

Ett amerikanskt territorium är emellertid ett öfvergångsstadium på vägen till fullmyndig ställning som stat. Det är icke bara »ager publicus», utan äfven ett statembryo. Efter denna analogi var alltså Elsass-Lothringens utveckling till fullberättigad medlem i det tyska riket att vänta. Dit har också vägen burit; men det skulle dröja nära en mansålder efter 1879, innan nästa stora steg togs på den vägen.

II.

Frågar man, hvarför Elsass-Lothringens snabbt påbegynta utveckling till en tysk förbundsstat stagnerade så länge efter 1879, så kan man knappt svara annat än att dröjsmålet är rikslandets eget fel. Det har nämligen i främsta rummet berott på befolkningens afvoga hållning mot Tyskland. I långa tider har den sändt endast »protestler» till riksdagen: representanter, som protesterat mot eröfringen och undandragit sig riksdagsansvaret. Under tiden har förtyskningsarbetet på platsen haft alla möjliga törnen i vägen; förbindelserna med franska »patriotligan» underhöllos genom hemliga föreningar, franska assuransagenter och jaktarrendatorer bildade lefvande band med det gamla fäderneslandet, »optanter» för detsamma stannade kvar och sökte undandraga sig värnplikten, tyskar bojkottades i det sociala umgänget, pressen höll agitationen vid makt — allt medan talet om »revanche» ej ville tystna på andra sidan gränsen.

Under sådana förhållanden kunde folket i rikslandet icke vänta sig några sötebrödsdagar i den nya gemenskapen. Det ligger icke i Tysklands natur att drifva svensk unionspolitik med sina eröfringar. »Diktaturparagrafen», som gaf ståthållaren fullt fria händer »vid fara för den allmänna säkerheten», blef ingen död bokstaf.

Tillmötesgåendet under 1870-talet tycktes ha försvagat rikslandets respekt; därför blef 1880-talet en utpräglad reaktionsperiod, hvarunder dess befolkning fick känna sin nye herres hårda hand. De första ståthållarna, general Manteuffel (1879—85) och furst Chlodvig Hohenlohe (1885—94), voro därvid den tyska kronans lika fasta som taktfulla redskap.

Att det emellertid aldrig varit Tysklands mening att hejda utvecklingen vid 1879 års nivå, det framgår redan af det nya ståthållardömets natur (så som det nyligen analyserats i NELTE's afhandling 1911). I detsamma ingå både ministeriella och landsherrliga element, och det har visat sig att de senare öfverväga. Sålunda skulle ståthållaren som en kronans minister vara ansvarig, men i praktiken har rikskanslern öfvertagit ansvaret för alla hans handlingar inför riksdagen. Ståthållaren sitter på slottet i Strassburg och utöfvar verkliga regeringsfunktioner, som hans kejserlige herre åt honom uppdragit: förordningsmakt, benådningsrätt, uppsikt öfver kommunalstyrelsen m. m. Själfva den löneregleringen som anvisat honom $^1/_4$ million mark i årsanslag — medan t. o. m. rikskanslern icke har mera än omkr. 100,000 — vittnar om, att man velat göra honom till något vida förnämare än en kejserlig ämbetsman. Han framstår som rikslandets »sociala och politiska medelpunkt», efter Bismarcks tanke — så långt detta är möjligt utan dynastisk arfsföljd och historiska traditioner.

Det är här den rättsliga hufvudsvårigheten begynner, på rikslandets väg till jämlikhet med de förra ledamöterna i riket. Huru förskaffa detsamma en självständig fursteätt? Men på andra sidan af denna fråga står en annan: huru emancipera det utan att förminska Preussens inflytande i riket? 1870-talets statsrätt gjorde i själfva verket Elsass till en pant i Preussens hand på Syd-Tysklands trohet. En självständig ståthållare och egna röster i förbundsrådet kunde ju förspilla den panten, på samma gång de kunde

försvaga den rättrogna tyskheten och den monarkiska principen.

Sådana synpunkter ha försvårat Elsass-Lothringens självständighetsväg in i det sista, i det de höjt dess författningsfråga från ett blott lokalt intresse till en fråga om rikets enhet. Däraf de dramatiska motsättningar, som kännetecknade frågans lösning.

*

Redan 1891 visade Tyskland ett nytt tecken till förtroende, genom att lindra passtvånget på franska gränsen, och 1902 efterföljdes detta tecken af ett större: diktaturparagrafens upphäfvande.

Från den tiden var det klart, att författningsfrågan nalkades sin lösning. Hvarje år tillspordes rikskanslern i riksdagen, om han icke var färdig. I mars 1910 förklarade sig Bethmann-Hollweg redo att ta upp frågan; i december framlades förslagen, men först i maj 1911, efter många ändringar och nya medgifvanden, kunde de antagas.

Vi betrakta först grunddragen i den nya författningen. Ståthållaren sättes på lifstid, med kejserlig utnämning på förbundsrådets förslag och återkallelse endast genom förbundsrådets majoritet. Landsriksdagen uppdelas på två kamrar, hvaraf den ena till hälften besättes af kejsaren, den andra helt hvilar på allmän och lika rösträtt. Den sålunda fullt organiserade staten erhåller utvidgad, dock ännu icke full, autonomi. I förbundsrådet slutligen erhåller den 3 självständiga röster.

Utan tvifvel skall rättsvetenskapen äfven efter detta ha ett och annat att invända mot den uppfattningen, att rikslandet nu skulle vara en fullmyndig lem i tyska riket. Sålunda skulle en Hohenzollernsk sekundogenitur eller en »dynasti Bismarck» — hvarom åtskilligt fantiserats —

utan tvifvel ha markerat den yttre självständigheten bättre än ståthållaren på lifstid. Men i sak kan man numera ej längre betrakta rikslandet som bara en »fästningsglacis» för riket eller dess invånare som »tyskar af sekunda klass». Riket har, efter rikskanslerns ord, »fyllt sin plikt mot sin yngsta medlem», i förtroende till hans pliktkänsla tillbaka.

Men detta har icke skett utan starkt motstånd, och det just från det mest regerings- och författningstrogna hållet, nämligen Preussens konservative. För dem har synpunkten varit enkel och klar: kejsarens rätt att utse en del af rikslandets öfverhus är en klen ersättning för hans minskade inflytande på ståthållarskapet, den allmänna rösträtten i underhuset är en farlig sak, men farligast af allt är att införa 3 nya röster i förbundsrådet medan Preussen har kvar sina 17 blott; alltså minskas Preussens inflytande i riket, men därmed förlorar riket i inre kraft. Detta är den argumentering, som herr von Heydebrand framburit i Preussens deputeradekammare och herr von Oldenburg i riksdagen.

I begynnelsen hade de mindre skäl till sin klagan, ty då stod i förslaget intet om de nya rösterna i förbundsrådet, och den allmänna valrätten var dämpad genom bestämmelser om en graderad röstskala (efter ålder). Det var centerpartiet, som här gick längre — af omtanke om sitt rika klientel i rikslandet —, och regeringen följde då efter. Sålunda klöf sig det »svart-blåa blocket» i denna fråga, och när sedan hela vänstern »från Bebel till Bassermann» — det är, på svenska uttryckt, från Branting till Zetterstrand — slöt upp tillsammans för reformen, så blefvo de konservativa isolerade i en minoritet, som i den afgörande voteringen icke nådde högre än 105 mot 209.

Att reformen således kommit till med socialisternas röster, som en »socialdemokratisk morgongåfva till den tyske kejsaren», har yttermera förbittrat gammalhögerns

stridbara junkrar, som redan i sak betecknat reformen som »ett slag mot Preussens ära och anseende», ett nytt Jena eller Olmütz. »Så länge kejsarstanderten svajar över slottet i Berlin», utropade von Oldenburg i debatten den 23 maj, »kunna vi icke förhandla med Eder, mina herrar af socialdemokratien, om utskiftningen af den tyske kejsarens makt.» Detta är den rojalism, som är mera monarkisk än konungen själf.

Under sådana förhållanden är reformen att anse främst som en personlig seger för den allvarlige och gedigne man, som nu bär den tyske rikskanslerens ansvar. Säkerligen har det icke varit med lätt hjärta, som herr von Bethmann i denna fråga brutit med kronans säkraste stöd. Han kommer utan tvifvel också att få erfara, hvilken maktfaktor detta preussiska junkerdöme alltjämt är i riket. Men ingen kan förneka, att han sett statsmannamässigt på frågan, då han besvarade invändningen om Preussens sjunkande i förbundsrådet med dessa ord: »stora frågor i vårt rike afgöras icke på räknevägen i förbundsrådet — — Preussens inflytande hänger icke på siffertal, utan på den hållning Preussen intager vid ledningen af Tysklands öden — — — icke på addition eller subtraktion af förbundsrådstämmor, utan på dess historiska prestationer och på dess historiska mission».

Hvarje noggrannare iakttagare måste se, huru *den tyska rikstanken* långsamt men säkert genomsyrar rikets skilda delar på bekostnad af den gamla partikularismen. Elsassfrågans lösning på detta sätt förefaller oss som det senaste vittnesbördet härom. Ingen identifierar det specifikt preussiska national- och maktmedvetandet med vanlig småsint partikularism, ty detta vore att alldeles förbise rikets egendomliga struktur; men i samma mån den tyska nationaliteten mognar till lojalitet, i samma mån måste äfven de specifikt preussiska synpunkterna underordna sig och uppgifva sig däri. Preussen måste se

framför sig Sardiniens öde: att helt uppgå i det större rike, som det självt har byggt. Elsassfrågan har endast till skenet varit en kamp mellan preussiska och riksintressen; därför måste segern tillfalla den som, enligt rikskansler von Bethmanns förlösande ord, *ej erkänner någon motsats* emellan dem.

Rösträttsfrågan i Preussen.

22 och 23 juni 1911.

Dessa anmärkningar komma något »post festum», för så vidt som rösträttsfrågan i Preussen, efter sitt fall i fjol, icke just nu står på dagordningen. Beskaffenheten af detta lands vallag gör det emellertid självklart, att frågan måste komma igen. Hon hör till dessa problem, som ständigt äro aktuella; likt kroniska sjukdomar, hvilka finnas till och göra sin skada äfven emellan de akuta utbrotten.

Som bekant tillkom Preussens författning under revolutionära omständigheter, snarlika dem som våra dagar bevittnat i Ryssland. Redan 1848—49 hade Preussen alltså sin första, andra och tredje »duma». Sedan den andra blifvit upplöst, reglerade regeringen valrätten själf på provisorisk väg i maj 1849, och den »tredje duman» godtog denna anordning på hösten. Författningen från nyåret 1850 hänvisar alltså valen till en särskild vallag, och innan den utkommit till 1849 års lag. Som nu den särskilda vallagen aldrig kommit, så har sistnämnda lag i öfver 60 år förblifvit gällande. Provisoriet gäller än.

Det är äfvenledes väl bekant, huru denna valrätt till Preussens andra kammare (»Abgeordnetenhaus») ser ut. Man frestas att kalla den en drift med allmänna rösträttens idé. Det hetes nämligen vara allmän rösträtt,

men man har ryckt gadden ur demokratien på ett mycket effektivt sätt: man har lagt kommunens skattesiffra till grund för en tredelning, som bestämmer maktförhållandet, i det att hvarje del sänder sin tredjedel i elektorskollegiet, som sedan med enkel majoritet afgör valet. Om rikedom och besittning vore matematiskt jämnt fördelade, så vore ju denna metod lika bra som någon annan; men då denna förutsättning icke föreligger i Preussen mer än annorstädes — snarare mindre —, så blir det praktiska resultatet helt enkelt det, att småfolket och därmed valmännens majoritet redan från början är reduceradt till en tredjedel af röstetalet, d. v. s. till hopplös minoritet.

Det är denna valrätt, som själfve Bismarck i ett till leda omtuggadt yttrande af 1867 kallat den eländigaste som finnes (»ein widersinnigeres, elenderes Wahlrecht ist nicht in irgend einem Staate ausgedacht worden») — hvilket visserligen icke hindrat att den åtminstone en gång blifvit efterapad, nämligen i Sachsen 1896. Ur demokratisk synpunkt är dess dom naturligtvis fälld utan ytterligare rannsakning. Men äfven andra åskådningar skola här uppdaga allt för påfallande missförhållanden.

En utredning före sista regeringsförslaget (1910) gaf alltså vid handen de mest oerhörda ojämnheter på grund af besittningens olika fördelning. Det finns kommuner där man kan komma upp i första väljareklassen med 40 marks skatt, medan man i Berlin kan få plats i tredje klassen med 30,000! I en Berlinerkrets lär rikskanslern rösta i klass III med småfolket, medan en hofslaktarmästare ensam bildar klass I. I det hela uppskattas kl. I (1908) till mindre än 4, kl. II till mindre än 14 och således kl. III till öfver 82 procent af valmanskåren; d. v. s. den »allmänna rösträtten» i detta land ger ungefär en sjättedel af folket rätten att tala å det helas vägnar!

Detta är icke, som man i början torde uppfatta det, plutokrati som sådan. De mest kontribuerande klas-

serna, d. v. s. industrien, väga icke mest vid valen, de stå i skuggan för agrarhögern — i all synnerhet som den vid klassindelningen får räkna sig grundskatten till godo, änskönt den numera icke behöfver betala den! Den öppna omröstningen ägnar sig ytterligare att stärka agrarernas chanser, på grund af deras stora massa klienter. Jämte själfva *klassindelningen* hör därför den *öppna rösten* till valskickets mest öfverklagade egenheter.

Den tredje anmärkningen beträffar platsernas fördelning eller *valkretsindelningen*. Den har stått alldeles stilla från 1860 till 1906, trots befolkningens stora och ojämna växt. Nu är att märka, att denna växt faller så öfvervägande på industridistrikten i väster jämte storstäderna öfverhufvud; den affolkade östern, agrarernas landsdel (»Ostelbien»), behåller emellertid alltjämt sitt antal riksdagsmän och västern sitt. Likaså behåller landsbygden sin styrka i riksdagen oafsedt städernas införlifningar; hvarje sådan betecknar följaktligen en reducering af stadens politiska inflytande. Man har beräknat 10 röster i Ostelbien på hvarje storstadsröst. Städerna betala i sin helhet öfver två tredjedelar af kronoskatten, men de välja vida färre riksdagsmän än landet. Det är en stadigt fortgående och mycket effektiv »vingklippning».

Såsom en mätare på valskickets popularitet kan till sist anföras, att valfrekvensen knappt plägar gå upp till 33 procent af de valberättigade. Två tredjedelar af valmännen anse det lönlöst att ens inställa sig vid valurnorna.

*

Det är ju uppenbart, att sådana förhållanden skola utmana de delar af den »allmänna meningen», som icke äro direkt intresserade i systemet, och påkalla förändrad lagstiftning. Det är blott påfallande, att detta icke skett i större utsträckning än det verkliga fallet är. Detta är vår andra hufvudanmärkning i den preussiska rösträttsfrågan,

att *reformifvern varit mindre* i detta land än annorstädes, medan missförhållandena själfva varit större.

Sålunda rörde sig konflikten 1862—66 mellan kronan och »framstegspartiet» ingalunda om denna sak; rösträtten föreföll då hardt när som en teknisk detalj, gent emot de grundläggande konstitutionella värden hvarom striden stod. Först 1867 fick Preussen i sina »nationalliberale» ett parti, som verkligen hade en rösträttsreform på sitt program. Sedan dess ha åtskilliga sådana partier eller fraktioner framstått — det nya riksdagshuset för Preussen har ju ej mindre än 20 särskilda rum direkt afsedda för partier — men något egentligt resultat har icke afsatt sig förrän 1906, och då på regeringens initiativ.

Denna första reform skapade 10 nya platser i andra kammaren, hvaraf Berlin fick 3 till sina föregående 9. Det var ungefär allt: ett tuppfjät i riktning mot en mera rättvis och tillika organisk valkretsindelning. Reformen var begränsad till det ofvan anmärkta tredje felet i det bestående, med förbigående af de två första.

Regeringen hade emellertid visat intresse för saken, och snart tog den ett betydelsefullt steg: vid riksdagens öppnande 1908 betecknade kejsaren som »en af de viktigaste uppgifterna» att ge valrätten en »organisk utveckling», motsvarande »den ekonomiska utvecklingen, bildningens och det politiska förståndets utbredning samt den statliga ansvarskänslans stärkande». På denna motivering kom herr von Bethmann's stora nummer 1910, ett verkligt förslag i rösträttsfrågan af Preussens regering.

Hvad innehöll då denna kungliga proposition? *Först* ett införande af direkta val i stället för elektorsvalen, *vidare* ett företräde för högre bildning (akademisk slutexamen) jämte erfarenhet i ämbetsvärf och medborgerliga förtroenden, så att innehafvarne fingo rösta i klassen närmast öfver den hvartill skatten berättigade dem, *slutligen* en reducering (»Maximierung») af de stora förmögenheterna, snarlik den gamla i våra landtkommuner,

så nämligen att inga skattebelopp vid klassfördelningen skulle räknas högre än 5,000 mark. Detta var allt: den öppna voteringen hade man icke ens vågat röra vid.

Man kan knappt undra på, att oppositionen stämplade detta reformförslag som ett »Erzeugnis kleinlicher Kalkulatorengeistes». Den andra punkten betraktades rent af som en skärpning af den byråkratiska karaktären i rak strid mot självstyrelseprincipen. Man kan ej heller undra på, att regeringen tog hela förslaget tillbaka, då andra kammaren strök bägge de första punkterna, behöll »maximeringen» allena, och därtill fogade ett beslut om hemlig votering. Det hela förrann alltså i sanden.

Hvad vilja då reformpartierna positivt? 1906 mobiliserade de med bestämda förslag, i det de radikale (frisinnade) önskade »riksvalrätten», d. v. s. en allmän rösträtt utan hakar och hinder, jämte den öppna voteringen, men de liberale (nationalliberale) ville proportionella val och graderad skala (företräde för bildning och ålder) till fortfarande motvikter mot den rena demokratien; centern stod i princip på de förres, i praktiken på de senares sida. Den gången afvisades den radikala reformen med 189 röster mot 80. Man torde kunna säga, att reformpartiernas främsta fordran är den hemliga voteringen jämte ändring af valkretsarna, och först i andra rummet slopande af »trigonometrien» i systemet. Det är denna oklarhet och brist på koncentration hos oppositionen, som till god del förklarar reformverkets långsamma och svaga frammarsch.

Men det finns också en annan synpunkt härvid. Den preussiska rösträttsfrågan får sin egendomligt svårlösta karaktär genom kompliceringen med den rikstyska. Ostelbiens junkrar, hvilkas politiska makt har sina rötter i valskicket, kunna motivera sitt företräde därmed att de representera den tyska *enhetstanken*.

I förstone må detta resonemang synas som en ren motsägelse. Riket själft har ju ograverad valrätt, hvar-

före icke också Preussen? Detta är ock reformvännernas främsta slagord. Men det är ett oförnuftigt och förvillande ord.

Bismarck har 1878 i riksdagen förklarat, att han accepterat den allmänna rösträtten som dess grundval därför att han fann den »liggande på bordet, som ett utspeladt kort» och en »Frankfurter tradition». Han har senare direkt erkänt, att han »misstagit sig» på dess goda verkningar. I alla händelser må ingen tro, att hans dom öfver det preussiska systemet skulle få tolkas så, att han önskat det rikstyska systemet äfven i Preussen. Bismarck kunde ge riket allmän rösträtt *därför*, och endast därför, att Preussen *icke* hade sådan. Preussen, självt ett konglomerat af landsdelar och skilda folkmeningar, måste hållas hårdt samman, om det skulle kunna bli hvad det var afsedt till och nödvändigt för: det block som i verkligheten uppbar riket. Men denna fasta sammanhållning förutsatte kronans oförsvagade auktoritet. Därför kunde man icke förstärka riksdagsmakten i Preussen medelst en rent demokratisk rösträtt. Detta stred icke längre blott mot Preussens traditioner, utan numera äfven mot rikets lifsbehof. Preussens liberalism måste alltså på visst sätt offras för rikets. Sedan Preussens kungamakt blifvit en borgen för rikets enhet och styrka, kan den mindre än någonsin kapitulera för liberala fordringar inomlands. Preussens historia är och måste alltjämt vara dess konungars — icke blott för dess egen skull, utan för rikets.

*

Denna tankegång må förklara det uppseendeväckande faktum, att rösträttsrörelsen i samtiden gjort de svagaste framstegen just där den haft mest grund i objektiva missförhållanden. Att äfven inre orsaker i preussisk samhällsstruktur och folkpsykologi medverkat, ligger i öppen

dag och behöfver icke närmare utvecklas i detta sammanhang.

Men under dessa förhållanden skönjes också ett visst samband mellan den preussiska rösträttsfrågan och den Elsassiska författningsfråga, som jag nyligen sökt analysera. Vi finna samma grundåskådning i det konservativa motståndet på denna punkt: samma ansvarskänsla inför riket, som anses behöfva Preussen i dess nuvarande form ograveradt.

I Elsassfrågan öfvergaf rikskanslern emellertid denna plattform och satte däremot ett självständigt tyskt riksmedvetande oberoende af Preussens juridiska rättigheter. Denna åskådning, utdragen till sina konsekvenser, skulle undergräfva det mest bärande junkerargumentet äfven i Preussens inrikes författningsfråga: är riket numera starkt nog sammanväxt att kunna stå på egna ben utan lagstadgad preussisk hägemoni, så behöfva Preussens nationalliberaler icke nedstämma sina inre reformkraf af den anledningen. Då är tiden inne för en preussisk rösträttsreform — då är tiden ute för det »skändliga» treklasssystemet.

Skall herr von Bethmann och hans kejserlige herre finnas benägna att draga denna konsekvens? Utan tvifvel är frestelsen därtill icke ringa, sedan de vunnit den vackra segern i Elsassfrågan. Den majoritet, som förhjälpte dem därtill, skall säkerligen befinnas icke mindre villig att lämna sin hjälp till en ordentlig reform af Preussens utlefvade rösträttsskick emot dess konservativa vakt. Visserligen inverka här också andra omständigheter, som kronan måste allvarligt besinna.

Det är med icke ringa intresse, man äfven utanför den tyska världen afvaktar dess närmaste beslut i den viktiga frågan. En snar framtid torde ge besked, om kronan skall befinnas redobogen.

Den ryska nationalismen.

31 dec. 1913.

I.

I samma mån Rysslands politiska skugga rycker närmare vår norra gräns, blir krafvet på kännedom om ryska förhållanden allt starkare för vår räkning. Det är sannerligen på tiden, att vårt beryktade intresse för utlandet på allvar vänder sig också mot den utländska makt, som i långa tider dominerat vår politiska horisont och har alla förutsättningar att göra det än en gång, samtidigt med att den nu öppnat oss oanade utsikter i ekonomisk väg.

Känslan af detta kraf är uppenbarligen i stigande. Allt mera studeras ryska språket af militärer och handelsaspiranter i vårt land, de kommersiella förbindelserna med Ryssland befinna sig i en lycklig utveckling, stora projekt framstå äfven på samfärdselns område. Men vi ha dock knappast mera än börjat »studera marknaden»; i synnerhet om vi härmed förstå icke allenast det ekonomiska och det militära fältet, utan äfven de psykologiska realiteter af olika slag, som ligga bakom.

Här skall lämnas ett litet bidrag af denna art, då vi gå att göra några observationer angående en af de starkaste politiska driffjädrarna i det nya Ryssland: nationalismen. Det är en företeelse, som naturligtvis icke

undgått allmänhetens uppmärksamhet hos oss, men som torde i alldeles särskild grad vara förtjänt af en något mera koncentrerad belysning.

*

Rysslands nationella problem bestämmes från första början däraf, att landet är större än folket. Icke bara i formell mening, som hos oss, så att landet kunde rymma mycket mera folk, utan äfven realiter, så att landet rymmer mycket mera än sitt eget folk. Det finnes intet ryskt »irredenta» (som t. ex. Sveriges i Finland); alla ryssar äro samlade inom statens gränser. Men staten har utvidgat sig så grundligt, att många andra nationaliteter följt med i stället.

Göra vi en rond utmed Rysslands europeiska gränser, så skola vi i själfva verket finna en nästan sammanhängande gördel af främmande folk, inskjutna mellan det verkliga Ryssland och Västeuropa. Det är, från norr räknadt, *svenskar* och *finnar* till ett antal af 3 mill. i Finland; det är kanske ett par mill. *ester* och *tyskar* i de baltiska provinserna; där nedanför 3—4 mill. *letter* och *littauer;* så minst 10 mill. *polacker*, och slutligen, i Bessarabien, åtskilligt öfver 1 mill. *rumäner*. Med inräkning af de talrika judarna samt af finnar och tyskar längre in i landet når antalet af dessa främmande nationaliteter säkerligen inalles 25 *millioner*, hvaraf allra största delen finnes på statens periferi, i en etnografisk brottzon midt igenom Europa.

Af dessa åtta folk befinnas tre ha sina hufvudstammar i statlig organisation utanför den ryska gränsen; de äro svenskarna, tyskarna och rumänerna. Här kunde således centrifugalkraften tänkas verksam att draga dem ur Ryssland in i de egna nationalstaterna. För svenskars och rumäners del vore detta tillika ett återställande af äldre historiska förhållanden. Äfven polackarna kunna blicka tillbaka till en egen historia utanför gemenskapen med

Ryssland, liksom de utanför dess gränser se nästan lika många bröder som innanför: åter ett starkt motiv till separatism, som icke heller motverkas af den slaviska gemenskapen, då denna å sin sida neutraliseras af den romerska religionen och den västerländska traditionen. Det kan tilläggas, att dessa folk i randzonen — kanske med undantag af rumänerna — otvifvelaktigt stå på en högre kulturgrad än ryssarna, och således ur ännu en synpunkt kunna misstänkas för bristande solidaritet med riket.

Till problemets fullständigande må ytterligare anmärkas, att icke heller hundramillionmassan innanför den främmande ramen är fullt homogen. En god tredjedel däraf faller på »hvitryssarnas» och »lillryssarnas» varianter, som i väster och sydväst fylla ett bredt bälte närmast intill polacker och rumäner. *Lillryssarna* (ukrajnarna, rutenerna) skjuta emellan dem ut till själfva gränsen och på andra sidan, så att 4 mill. af dem befinna sig i Österrike-Ungerns statgemenskap. Här skulle vi således verkligen se ett ryskt irredenta, om icke dessa lillryssar rätteligen vore att betrakta som ett eget slaviskt folk, skildt från ryssarna lika mycket som danskar från svenskar eller åtminstone som provençaler från fransmän. I verkligheten se vi således ännu ett gränsfolk, och det största af dem alla, och äfvenledes med egna historiska minnen; endast den religiösa enheten och den lägre kulturgraden underlätta här sammanhållningen med hufvudfolket.

Detta är alltså det europeiska Rysslands etniska bild: en nationell kärna, omgjordad åt Europa till af ett mer eller mindre heterogent skal, som emellertid ingalunda är att uppfatta som ett naturligt skydd, utan snarare som ett motsträfvigt och frånstretande element, och detta rent kvantitativt af samma styrka som kärnan själf. Det fattades bara, att hufvudfolket skulle vara en afgjord minoritet, för att bilden skulle vara densamma som Österrike-Ungerns (med madjarerna i midten). »Storryssarnas» relativa styrka hjälper upp Rysslands problem ur

ett sådant konstant nödläge; men det torde nu ligga i klar dag, att den ryska politiken redan från begynnelsen har att dragas med en starkt kraftstjälande uppgift, som är besparad rena nationalstater — uppgiften att inom rikets hank och stör sammanhålla heterogena element till gemensamt handlande för det som uppfattas som statsändamålet.

För det populära föreställningssättet ter sig måhända det ryska väldet vid Västeuropas gränser ungefär likt inlandsisens plötsligt uppstigande vägg bakom Grönlands kulturdalar, sökande sig dit ned med en tyngdlags omotståndliga makt. Vid närmare betraktande se vi nu ett förmedlande och isolerande skikt, utan solidaritet med den påträngande massan bakom, alltså ett hinder i dess väg och ett skydd för Europa. Men detta innebär en *inre spänning mellan centrum och periferi* i det ryska väldet: en sträfvan från centrum att fasthålla de periferiska elementen, öfvervinna deras motstånd, amalgamera dem och göra dem tjänstbara för det stora expansiva syftet.

I dessa förhållanden ligger roten och upphofvet till den nuvarande nationalistiska rörelsen i det efterrevolutionära Ryssland.

*

Den nya nationalismen är i grunden ett barn af samma anda, som i den gamla regimens senare tider framfödde den fräna och hårda *russificeringens* politik.

Dess historiska anledning var den polska resningen på 1860-talet; efter fullbordadt värf i Polen vände den sig på 1870-talet till Ukrajne — ett afgörande bevis, att ryssarna själfva äro medvetna om den nationella klyftan mot »lillryssarna» —; på 1880-talet öfverfördes den till Östersjöprovinserna, och var på 1890-talets sista år kommen till Finland. I denna första form riktade sig förföljelsen dels mot den friare ställningen i författningen

(Polen och Finland), dels och hufvudsakligen mot de främmande språken. Gifvetvis var tsardömet ännu ensamt bärare af denna politik; dess objekt var de främmande nationaliteterna inom riket (»inorodsi» = främbördingar), dess metod den brutala undertryckningen, men dess subjekt självherskaren allena.

Hvad som så skarpt utmärker dagens nationalism från gårdagens russificering, är icke målet och knappast medlet, utan det är det ingripande faktum, att kronan numera *stöder sig på folket* i aggressiviteten mot nationaliteterna. Man har vädjat till den storryska nationalkänslan och herskarinstinkten gent emot de främmande inhysesfolken, och man har icke vädjat förgäfves.

Sammanhanget i denna utveckling är mycket klart. Frihetskrafvet från randfolken var den ena af de tre krafter, som förenade sig i den stora revolutionen 1905; de båda andra kommo från själfva det storryska centrum, nämligen intelligensens törst efter en konstitution och bondemassans hunger efter bröd. Revolutionen körde alltså upp med en »troika», där anspannet utgjordes af den nationella, den författningspolitiska och den agrarsociala idén. Självherskardömet parerade med en politik, som gick till mötes på de båda andra hållen — oktobermanifestet om konstitutionellt styre 1905, ukasen om enskiftet 1906 — men endast för att få fria händer och bundsförvanter mot dem, som angripa i nationalitetens namn. Stora eftergifvande reformer å ena sidan, absolut motstånd, motangrepp och våld å den andra: sådan var kontrarevolutionen. I sanning en skicklig taktik, som sluter fred och förbund med två af fienderna, för att sedan, stärkt med krafter från dem, kasta sig öfver den återstående! Huruvida den skall triumfera i längden, må framtiden utvisa; säkert är, att den vunnit ganska härliga viktorior för tillfället och tills dato.

Den nya nationalismen är följaktligen en skapelse af kontrarevolutionen i Ryssland, uppkallad ur ryska

hjärtans djup till bundsförvant åt kronan och tjänare af dess syften, i och med att den ger kronans politik ett demokratiskt underlag. Vi gå härnäst att närmare följa upprinnelsen och gången af detta — för världen utanför nog så betänkliga — samarbete.

II.

Nationalismens genombrott i rysk politik sammanfaller med reaktionens seger i det parlamentariska lifvet: den andra dumans hemskickande och det olaga oktrojerandet af vallagen $^{16}/_{6}$ 1907. Spekulationen i den allmänna valrätten hade visat sig förfelad på två håll. Bönderna hade svikit; »främbördingar» (polackarna) hade mer än en gång gifvit utslaget i dumans voteringar emot regeringen. Här tarfvades rättelse. Så utfärdade Stolypin sin junilag, liksom Polignac sina juliordonnanser i Frankrike 1830; den ryska julirevolutionen uteblef, och vallagen af 1907 har legat till grund för det parlamentariska lifvet i Ryssland allt sedan.

Det förvånar nu icke att i denna lag finna en serie bestämmelser, afsedda att minska främbördingarnas proportionella andel i duman. »Randgebiten» hade förut sändt inalles 110 representanter, nu fingo de allena 39. Polackarnas speciella andel sänktes från 37 till 14, men af de 14 platserna tilldelades en åt den ryska befolkningen i Varsjava och en annan åt den ortodoxa gränsbefolkningen, så att den polska stammen (från Polen) reducerades till bara 12 säten, i en församling på 442. Äfven på andra vägar hade man i vallagen vakat öfver, att »den till ryska statens befästande inrättade statsduman också till sin anda skulle vara rysk» — som det hette i det åtföljande kejserliga budskapet.

Då den tredje duman på dessa grundvalar sammankom hösten 1907, sammanslöt sig en grupp på 26 man, anförd af Balaschof, under partietiketten *det nationella förbundet*. Dess plats var näst längst på högerflygeln, emellan ett 50-tal ren gammalhöger och ett 70-tal moderat höger (Krupenski); ännu ett streck åt vänster stodo inemot 150 »oktobrister» under Gutschkof. Regeringens taktik blef nu att sluta oktobrister och moderata samman i en »konstitutionell center». Detta var Stolypins första regeringsparti.

Allt som förhållandena drefvo honom tillbaka i reaktionens armar, blef emellertid samarbetet med oktobristerna svårare. Häraf förklaras den partiförskjutning, som lösgjorde den moderata högern ur centerblocket och sammanslog den med Balaschofs grupp under rubriken *den ryska nationella fraktionen:* en rättning höger, samlande inemot 100 man under nationalismens banér. Detta synes ha skett på våren 1909, och René Marchand (Les grands Problèmes de la Politique intérieure russe, 1912) säger uttryckligen, att det var Stolypin som »skapade» detta nya block till sitt regeringsparti.

Vi kunna icke följa det nationella dumapartiets vidare öden: Krupenskis utbrytning med 16 man (»de oafhängiga nationalisterna») på våren 1911, närmandet mellan nationalister och oktobrister efter Stolypins död på hösten s. å., valen till fjärde duman i nov. 1912 och den nya parlamentariska orienteringen, hvars resultat »Statesmans Yearbook» 1913 uppger till 63 rena högerplatser, 124 nationalister och 95 oktobrister. Det ryska partilifvet befinner sig ännu i ett allt för flytande och stundom rent kaotiskt tillstånd för att medgifva uppdragandet af fasta horisonter och bestämda gränser. Det vill dock synas, som skulle förhållandet mellan de båda naturliga regeringspartierna, oktobrister och nationalister, utveckla sig ungefär som f. n. realskolan och den kommunala mellanskolan i den svenska läroverksorganisationen: den senare, gynnad af regeringen,

så småningom ätande ut den förra! När vi i dessa dagar läsa notiserna om oktoberpartiets sönderfallande, efter dess uppsägelse af förbindelserna med regeringen, så lär detta alltså betyda en yttermera stigning af den nationalistiska vågskålen — sedan Kokovtsof's stora tal i duman 10/11 1911 en gång för alla tillintetgjort förhoppningarna, att Stolypins efterträdare skulle öfverge hans fotspår.

Det kan nämligen icke förbises, att nationalismen har djupa fästen i det herskande folkets egen själ. Stolypin visste hvad han gjorde, då han vädjade från den formella rättens entusiaster (oktobristerna) till de primitiva instinkterna hos menige man. Nationalismen i Ryssland är »storryskeri» i dubbel mening, med stadig front mot allt främlingskap inomlands: med Finlandsförtryck och polackförföljelse, tyskäteri och judehat. Det är den elementärt brutala formen af den nationella idén, utan aning om idéns fördjupning i riktning mot högre ansvarskänsla och moralisk kraftutveckling hos det egna folket. Någon högre form kan ju icke heller väntas på Rysslands närvarande kulturgrad.

Det följer nu att i några särskildt framträdande fall studera samarbetet mellan regeringen och denna nationalistiska rörelse.

*

Mellan tsardömet *Polen* och Storryssland ligga de 9 »västguvernementen» som en bred öfvergångszon med blandad befolkning. Den polska dumafraktionen (»kolo»), som för stamlandet begärde autonomi, begärde för denna zon nationell likställighet. Länge hade det också varit tal om att utsträcka landstingsinstitutionen (semstvo) äfven hit. I saknad af landsting tillsatte godsägarna ensamma här länsrepresentanterna i öfverhuset (riksrådet), och här var polackarnas inflytande så starkt, att de besatte alla 9 platserna.

Redan på våren 1909 understödde Stolypin ett förslag att genom ändring i vallagen för riksrådet eröfra dessa platser åt det ryska elementet. Duman ville den gången ej gå med därpå, men visade sig benägen att införa de allmänna semstvo i västguvernementen, som då skulle lämna sina röster genom dem efter lagen. Denna tanke grep Stolypin med begärlighet; det fordrades endast en liten justering af semstvolagen -- nationella kurier i st. f. sociala — för att metoden skulle passa hans afsikter här, och i denna form förelåg i maj 1910 till dumans afgörande förslaget att inrätta landsting i Vitebsk, Minsk, Mohilev, Kiev, Volhynien och Podolien. Tre littauiska guvernement blefvo utanför — där fanns ingen möjlighet att skapa en nationalrysk landstingsmajoritet.

Efter upprörda debatter, hvarunder Stolypin öppet vädjade till den ryska nationalkänslan mot den polska, uppnåddes en knapp majoritet i duman. Lagförslaget gick nu till riksrådet, och vardt där i mars 1911 förkastadt; där sutto nämligen många personliga motståndare, som fruktade att reformen skulle allt för mycket stärka ministerpresidentens position. Huruledes denne i alla fall dref saken igenom (medelst en ren kupp i provisorisk lagstiftningsväg), är en annan historia; men det är att märka, att nationalisterna följde honom och höllo honom om ryggen äfven i denna våldsamma framfärd med grundlagen.

Det är tydligt, att Stolypin här spelat på nationella strängar i välloflig omtanke om sin parlamentariska ställning. Medlet var den gången en förvaltningsreform. Samtidigt fanns på dagordningen en annan reform, som likaledes afsåg att nedbryta ett stycke af den polska barriären, men nu på den administrativa indelningens väg. Vi mena utsöndringen af guvernementet *Kolm* (polska Kelm) ur tsardömet Polens sydöstra hörn — »Polens fjärde delning», som man kallat det.

Förevändningen var den tämligen utbredda orto-

doxismen i dessa gränsbygder: nationalismen gick här som alltid hand i hand med renlärighetsifvern. Uppslaget kom också från biskop Eulogius, en af den ryska nationalismens hufvudfigurer. Stolypin upptog frågan som regeringsproposition på våren 1909, men den kom icke före till slutligt afgörande i parlamentet förr än efter hans död, och det var Kokovtsof, som i juli 1912 kontrasignerade kejsarens sanktion af reformen. De parlamentariska fördelarna för regeringen af detta arrangemang undandraga sig vår kännedom, men det var alltid en folkmängd på en hel million, som härmed fördes ur sin historiska gemenskap med Polen och ställdes direkt under inrikesministeriet i Petersburg.

*

I belysning af denna polska politik visar sig nu Stolypins och Kokovtsofs politik mot *Finland* icke som en isolerad sträfvan, utan som ett led i ett större program. Och detta program är åter nationalismen, här laddad med hat mot en germansk kultur och en protestantisk kyrka.

Det kan icke komma i fråga att här följa denna aktion, som inleddes med en beställd interpellation i duman febr. 1908 och bröt igenom med statutet om »rikslagstiftningen» 30 juni 1910, vid hvars antagande i duman 8 juni Purischkevitsch utropade sitt »Finis Finlandiæ». Vi fästa endast uppmärksamheten på ett par omständigheter af betydelse i sammanhanget. Då den kejserliga propositionen föredrogs i duman 30 mars, uppstod en debatt på grund af radikalernas yrkande på remissvägran, alldenstund ärendet föll utanför dumans kompetens; från högerhåll synes man icke ha jäfvat själfva ståndpunkten, men ansett förfarandet som en »akt af monarkens nåd» och ett bevis på hans allvarliga sträfvan att »befästa det representativa statsskicket». Äfven vid andra tillfällen i debatterna underströks detta, att regeringen genom att här

vända sig till duman utvidgat dess befogenhet. På afstånd är motivet mycket klart: man ville ha dumans »moraliska understöd» (Stolypin 18 maj 1908), alltså göra det *ryska folket genom duman medansvarigt* i våldspolitiken. För detta ändamål trampade man hela tiden hårdt i det nationalistiska klaveret — det gällde ju »rikets enhet och odelbarhet och ryska folkets vitala intressen», detta folk »som skapat den ryska staten och burit dess idé genom århundraden af pröfningar» (Kokovtsof 10 nov. 1911).

Vi tillägga, att äfven på denna sida en territoriell afsöndring kommit fullt och fast på dagordningen, äfven om den veterligen icke ännu blifvit genomförd. Under förhandlingarna om rikslagstiftningen yrkade högern, att den skulle omfatta hela Viborgs län; flertalet ville icke upptaga frågan då, men lutade tydligen åt själfva saken, dock med räckvidden inskränkt till de närmaste gränssocknarna. På hösten 1911 blef detta ett regeringsprogram. Det gäller *Kivinebb* och *Nykyrka*, ett område på 32,000 människor — hvaraf 200 lära vara ryssar!

*

Sålunda har det kommit sig, att det konstitutionella Ryssland började sin bana med undertryckandet af en liten stat, som själfherskardömet i ett sekel upprätthållit, enligt Miljukof's ord i duman 18 maj 1908. Vi förbigå här hvad Törngren (Den tredje duman, 1912) kallar »Stolypins tredje stora nationalistiska lagförslag», riktadt mot tyskarna, liksom den nya regimens judepolitik, skolreformer och förslag på öfriga områden, där nationalismen gjort sig bred. Det stora resultatet står fast, att Ryssland i närvarande tid är mera aggressivt mot sina främmande nationaliteter än någonsin, och att denna politik uppbäres icke bara af regeringen utan af folkmeningens majoritet, för såvidt denna kommer till uttryck i riksduman.

Lika visst är, att denna politik röner starkt ogillande i radikala kretsar. Hvarje steg på vägen har tagits under bestämdt motstånd icke blott från främlingarnas egna representanter i riksdagen, utan äfven från kadetternas och andra vänsterpartiers talemän, en Miljukof, Meijendorf, Grimm m. fl. Ett nytt segrande utbrott af revolutionen skulle utan tvifvel vara nationalismens död, åtminstone för stunden. Detta sammanhänger med randgebitens roll i den — visserligen något oklara — revolutionära statsläran, som hörnstenar i en *federativ byggnad*, där äfven de ryska guvernementen (eller vissa af dem) skulle få statlig karaktär.

Men härmed ha vi också kommit på spåren ett statsmannamotiv i denna hänsynslösa nationalpolitik: den tjänar *sammanhållningens* riksintressen. I det utmärkta arbetet om »Russlands Kultur und Volkswirthschaft», som innevarande år utgifvits af en tysk studiekommission, anger prof. Hoetsch samma lösning. Rysslands ekvation har två obekanta: sammanhållningen jämte friheten. Däraf det goda samvetet mot »främbördingarna». Man har Österrike-Ungerns varnande exempel för ögonen, och vill genom en stram centralisation undvika de farliga följder, som man uppfattar som frukter af decentralisationen där.

Huruvida den ryska metoden säkrare leder till målet, må för tillfället lämnas därhän. Att den angifna synpunkten icke räcker till att förklara hela programmet, torde redan ha framstått i den polska politiken, där vi sett nog så krassa beräkningar på befästande af parlamentariska positioner. Redan samtidigheten med panslavismens uppflammande (»neoslavismen»), efter Österrikes aktion i Bosnien, häntyder på ett syftande äfven utöfver gränserna, och ett närmare aktgifvande på den finska frågan skall finna detta uppenbart. Världen utanför har således alla skäl att noggrant observera detta drag i samtida rysk politik, hvars fullständiga seger skulle betyda att barriären mot Ryssland nedbrytes, så att Ryssland kan

med sin väldiga massa trycka direkt på sin västerländska omgifning. I all synnerhet gäller detta vårt land, som är beläget vid den svagaste och redan mest nedbrutna delen af barriären.

Men djupet och vidden af denna fara framstår först då i sitt rätta ljus, om man ser dess sammanhang med en politik, som för Rysslands statsmän i denna tid synes framstå som den enda verkligt samhällsbevarande och rikstrogna — den extensiva nationalismens politik.

Storpolitiskt parasitväsen.

Främmande makter i Kina.

Slutet 1909.

Tre jätteriken höja sig liksom i en särskild rangklass öfver alla andra. Det ena är *Ryssland*, det andra *Förenta staterna*, det tredje *Kina*. Rysslands storhet är utvecklad förnämligast på militärt, Förenta staternas på ekonomiskt område; Kinas väldighet visar sig i själfva människotalet, ojämförligt större än alla andra rikens. Men medan de bägge förstnämnda också äro erkända stormakter af högsta ordning, räknas Kina icke ens med i stormakternas societet.

Ser man närmare efter, så finner man att Kina icke ens förmått bevara sitt statliga oberoende på alla punkter och i alla afseenden. Jordens största folk med den äldsta kultur står till dels under förmyndarskap.

En i Japan utgifven tiding (»The Japan Advertiser» 20 maj 1909) fann nyligen vid en undersökning af Kinas internationella ställning 5 gradationer af inskränkt suveränitet:

I. Fullt och helt afträdda områden, där Kina således afstått från alla herrskapsrättigheter. Så är fallet med det portugisiska Macao sedan 1557 och det engelska Hongkong sedan 1842.

II. På viss tid afträdda områden, med suveräniteten kvar på papperet men hela förvaltningen lagd i »arrendatorns» hand. Så Kiaotschou åt Tyskland, Port

Artur åt Japan (Ryssland), Wei-hai-wei åt England, allt på 1890-talet.

III. Mindre områden i eller vid storstäder, afträdda på samma sätt men i ständigt arrende. Så de främmande »koncessionerna» i Shanghai, Tientsin, Hankou, då dessa städer upplåtos åt världshandeln (som »fördragshamnar»).

IV. Liknande områden, upplåtna till främmande »settlement», men med reservation af suveräna och administrativa rättigheter. Så vissa städer i Mandsjuriet, såsom Kirin och Tsitsikar.

V. Områden, upplåtna åt främlingar till fritt uppehåll, utan territoriell öfverlåtelse. Ex. hamnen Tjifu.

Vid den sista af dessa gradationer är nu att anmärka, att den endast från speciell kinesisk synpunkt kan anses som en inskränkning i suveräniteten: eljest uppfattas ju icke suveränitet som innefattande afspärrning. Men om denna grad således försvinner, så kvarstå de fyra föregående.

Det är uppenbart, att dessa olika slags besittning i viss mån beteckna olika utvecklingsgrader af samma främmande eröfring. Då man i äldre tider brutalt våldtog, använder man nu »arrendets» och »koncessionernas» mera förfinade och smärtfria former. Formen kan dock icke förvilla i fråga om saken. Man ser främmande makter borra sig in till olika djup i olika punkter af Kinas stora kropp — och man frestas att tänka på dessa parasitsteklar, som lägga sina kolonier i andra djur för att suga deras safter och på sistone taga deras lif. Det saknas icke paralleller mellan samtidens storpolitik och det lägre djurlifvet!

*

Den mest egendomliga formen för detta *politiska parasitväsen* är den härofvan som nr III betecknade. Vi skola därför något närmare betrakta den, sådan den utvecklats framför allt i metropolen Shanghai.

Shanghai har dels en »fransk koncession» för sig, dels ett »internationellt settlement». Bägge åtnjuta självstyrelse; för det senares räkning blir den af federativt slag, ett »municipal council» på 9 medlemmar, valda af de främmande residenterna på grundval af en viss census. Reglerna för dessa val liksom för polis- och fiskal-förvaltning uppgöras af de intresserade makternas konsuler i ett kollegium som »*consular body*». Ett generalmöte af alla skattebetalare fastställer den gemensamma årsbudgeten.

Kina får en helt liten grundskatt för hela området. Det är allt som påminner om dess ursprungliga rätt till jorden. Polisen utses af municipalrådet; Kina kan icke ens arrestera en kines inom settlementet utan tillstånd af äldste konsuln på platsen. Slutligen och viktigast, främlingarna svara aldrig inför Kinas lag och domstol.

Detta är *extra-territorialiteten*, det djupaste ingrepp i statssuveräniteten. Dess codex och typ är 1858 års fördrag mellan England och Kina, art. 16, som innehåller: »Kinesiska medborgare häktas och straffas af kinesisk myndighet enligt Kinas lagar för brott mot britiska undersåtar; britiska medborgare, som begå brott i Kina, åtalas och straffas af vederbörande myndighet enligt Englands lagar.» Den vederbörande myndigheten är en speciellt upprättad engelsk domstol i Shanghai. Andra makter ha uppdragit domen åt sina konsuler; Sveriges generalkonsul i Shanghai är alltså forum för svenska lagöfverträdelser i Kina.

Vi återfinna denna främmande förvaltning i alla de stora fördragshamnarna, ehuru t. ex. i Tientsin det federativa draget saknas i det att hvarje parasitmakt har sitt område och sitt lif för sig.

I hufvudstaden Peking återfinnes federationen mellan främlingarna i form af »*diplomatic body*». Det är samlingen af alla i Kina ackrediterade sändebud från kulturstater: de 8 stormakternas, Spaniens, Belgiens, Hollands,

Portugals, Sveriges, Mexikos och Brasiliens. Diplomatic body tar upp besvär eller förberedande åtgärder från de särskilda »consular bodies» och uppträder som enhet gent emot Kina äfven med egna förslag; så t. ex. gjorde det helt nyligen en kraftig påstötning hos regeringen i syfte att råda bot på den jämmerliga oredan i kejsarrikets myntsystem.

De särskilda medlemmarna af denna kår bo i sina koncessioner inom »legationskvarteret», en stadsdel för sig i Mandschustaden, stödd mot den stora stadsmur som skiljer mandschu- och kinesstaden åt; på själfva muren begränsas legationsområdet af väldiga järndörrar, af hvilka Förenta staterna bevakar den ena och Tyskland den andra; inåt staden afskiljes området af särskilda murar. Här inne, där ingen kines får ta fast bostad, ha de främmande makterna slagit upp sina bopålar, England i ett f. d. kejserligt slott, Ryssland, Tyskland och Japan likaledes storartadt; men äfven småstater som Belgien och Holland ha stora vackra tegelbyggnader på ansenliga gårdar. Mexiko allena hyr sitt hus, och Sverige bor liksom Portugal och Brasilien på hotell, ett förhållande som icke ägnar sig att höja landets anseende på platsen — vår minister har också fäst uppmärksamheten därpå och utpekat en välbelägen byggnadstomt, som är att öfvertaga för en moderat kostnad. Inom dessa områden ha fyra makter, nämligen Ryssland, Tyskland, Frankrike och Japan, äfven egna *postkontor*, så att »Chinese Imperial Post» har att konkurrera med dem. Men äfven det kinesiska postväsendet står under främmande ledning. Det sammanhör nämligen, likt lots- och fyrväsendet, med den egendomliga kinesiska *generaltulldirektionen* (»Ying Kuo Hai Kvan» eller Imperial Chinese Customs Service), som arbetar i Peking med främmande personal. Hvarje makt, som äger legation, är också representerad i denna förvaltning; äfven en svensk finnes alltså bland de 30 tjänstemännen. Chefen och själen i departementet är som bekant engelsmannen

Robert Hart, men han är gammal nu och har på sista tiden åtnjutit tjänstledighet. Anledningen till denna nya inskränkning i Kinas suveräna förvaltning är dess dåliga affärer: de främmande borgenärerna ha fordrat denna uppsikt öfver en rik inkomstkälla som säkerhet för sina intressen.

*

Midt i Kina på en mark, som ännu hetes vara dess, har sålunda på många punkter utvecklat sig ett främmande lif, som vuxit och frodats på dess bekostnad. Vi finna en rent heterogen självförvaltning och rättsskipning, och vi se ett helt system af inteckningar i den ställning, som plägar betecknas som suveränitet.

Att de hvite sålunda velat undandraga sig Kinas rättsskipning, är mycket klart då man känner de barbariska straffen i dess lag. Detta var en nödvändighet, om moderna affärsmän öfverhufvud skulle kunna bo därute. Äfven *bankväsen* och *press* ha främlingarna tagit med sig, visserligen främst i aggressiva syften. Ryssland, Tyskland, England (Hongkong — Shanghai corporation), Frankrike (Indo-kinesiska banken) och Japan (Yokohama specie-bank, som just bygger ett stort palats på legationens tomt) ha hvar sin stora bankinrättning, och åtminstone de tre förstnämndas sedlar gå i den allmänna marknaden som mynt. Arbeta bankerna för sina principalers materiella intressen, så befordra egna pressorgan de politiska. »Le Courier de Tientsin» utger sig öppet som organ för de franska intressena, och »Tageblatt für Nord-China» för de tyska; jämte dem utges ännu en fransk och tre engelska tidningar i Tientsin samt två engelska i Shanghai, periodiska skrifter att förtiga. Under tiden har kejsarrikets egna intressen icke haft till förfogande mer än hvarannandagstidningen »Chinese Public Opinion», som först i sommar lär ha förvandlats till daglig, genom uppgående i »Peking Daily News».

Att hela detta system betecknar ett svaghetstillstånd hos Kina och ett permanent attentat mot dess oberoende, ligger i öppen dag. Men det är icke säkert, att det från början betraktats så af kineserna själfva. Någon har sagt, att kineserna se på främlingarna i koncessionerna så som den kristna medeltiden såg på judarna i deras »ghetto». Man har tillika framhållit, att Kina redan för mer än tusen år sedan, i helt annan styrka än nu, lämnat en arabisk koloni extraterritorialitet i Kanton. Det är till dels Kinas främlingsförakt och begär att hålla sig obesmittadt af världen utanför, som medverkat till det politiska parasitväsendet i dess rike.

Detta högmod som allt annat går före fall. Och det är uppenbart, att man numera börjar vakna upp därifrån. Hos det lägre folket har föraktet slagit öfver i en nästan vidskeplig respekt; den hvite mannen framstår som ett slags högre väsen, eller åtminstone som »mannen som gör hvad som faller honom in» — en ensam europé kan t. ex. handgripligen tukta en kines i ett vimmel af tusental, det är ingen risk, ingen landsman skall taga den tuktade i försvar. Kinas statsmän åter känna allt djupare förödmjukelsen och orättvisan i att hållas ansvarige för de hvites säkerhet utan lagstiftnings- eller lagskipningsrätt öfver dem.

Det vill också synas, som vore sötebrödsdagarna för detta parasitlif numera räknade. Japans uppträdande har vållat en omflyttning af maktförhållandena i yttersta orienten, med hvilken det gamla systemet i längden icke är förenligt. Också se vi Kina i den sista traktaten med Ryssland (maj 1909) återvinna stora rättigheter i den »östkinesiska järnvägzonen»; den hörde förut till kategorien II härofvan, men kan nu räknas föga mer förlorad än kategorien IV. Om Portugals säte i Macao har en tvist utbrutit just nu. Det uppges också, att Kinas riksföreståndare gett sitt utrikesdepartement i uppdrag att inkomma med en noggrann förteckning på alla

främlingsrättigheter i landet, uppenbarligen som inledning till ett stort fälttåg mot dem.

Japan, som i nära ett halft sekel måst tåla samma förmyndarskap, har redan fört detta fälttåg till seger. Det återstår att se, om Kina ännu har krafter därtill: om det skall kunna afskaka de främmande parasiterna och framstå i full frihet — eller om tilläfventyrs befrielsen från de objudna hvita gästerna skall resultera i ett ännu mera tryckande förmyndarskap från den kraftige gule brodern.

IV.

SVENSKA PROBLEM (1911—13).

1909 års reform och 1911 års val.

Politiska reflexioner.

24 och 30 dec. 1911.

I.

Under det år, som nu snart slutar, har 1909 års stora författningsreform trädt ut i lifvet i bägge sina hufvudstycken: både på Första och Andra kammarens område. En första tillämpning af en lag är bra litet att grunda ett omdöme på, och vi skola här finna särskilda förhållanden som mana till särskild försiktighet i slutsatserna; men det torde i alla fall finnas ett och annat att observera i sammanhanget, så pass klart, att man inte gärna kan ta miste, och så pass lärorikt, att det lönar mödan.

Synpunkten är först den, i hvilken mån utfallet af valen 1911 besannat farhågor eller förhoppningar på 1909 års segrande linje; därnäst den, huruvida partierna, efter hvad som visat sig, till äfventyrs kunnat tjäna sina syften bättre på andra linjer.

*

Först ett par ord om partiernas divergerande syften. Det lider intet tvifvel, att vår rösträttsfråga, allt som hon skred framåt, blef kampplatsen för fullt utvecklade och i

sin inbördes motsats allt mera medvetna författningsideal: *svensk konstitutionalism* hos högern, *engelsk parlamentarism* hos den borgerliga vänstern, *fransk republikanism* hos socialdemokratien. Om vi för tillfället lämna den sistnämnda ur räkningen, så framstod konflikten inom det borgerliga lägret mellan dem, som önskade *parlamentarisk monism* efter engelska mönster, och dem, som kämpade för *konstitutionell dualism* efter gammalsvensk maktdelningsprincip.

Analysera vi det förra alternativet, så pekar det mot en stat, där all verklig makt är samlad i Andra kammarens sal. Som den ännu bevarar konungadöme och tvåkammarsystem, så följa häraf tvänne korollarier: 1) Konungen skall, under social vördnad, reduceras till politisk betydelselöshet gent emot riksdagen; 2) Första kammaren skall, likaledes med utmärkt högaktning, politiskt underkastas Andra kammarens hägemoni. Det förra, öfverledet i tankegången, uttryckes i slagordet *folket herre i sitt hus;* det senare, underledet, har sitt slagord *tyngdpunkten i Andra kammaren.* Tillsammans skola de bereda marken för en stark regering, uppburen af ett dominerande parti i Andra kammaren. Detta är den åskådning, som afsatt det liberala valprogrammet; och dess bägge slagord lära numera icke vara okända för svenska folket, äfven om sammanhanget dem emellan kanske icke alltid stått lika klart.

Vi måste skarpt fasthålla dessa förutsättningar för att förstå det liberala partiets hållning till 1909 års lösning af rösträttsfrågan, då det å ena sidan satte ett frenetiskt motstånd mot de proportionella valen till Andra kammaren, å andra sidan förhöll sig så kyligt till punkterna om Första kammarens reformering. Partiet befarade nämligen i förra fallet — frånsedt andra synpunkter, som nedan skola skärskådas — ett attentat mot öfverledet, i senare fallet ett attentat mot underledet i sin författningspolitiska tankegång. Proportionalismen misstänktes vilja

mota folket i grinden till sitt hus; Förstakammarreformen misstänktes vilja hindra tyngdpunkten att rulla till Andra kammaren. Proportionalismen troddes vara hinderlig för bildandet af de stora partier, som den parlamentariska regimen behöfver; den ansågs verka i riktning mot ett utstyckande af kammaren i smärre fraktioner, på tyskars och österrikares sätt, beredande konungamakten tillfälle att i verkligheten söndra och herska. Förstakammarreformen åter uppfattades som en stärkande medicin på institutionen; ty i och med demokratiseringen skulle kammaren vinna en bredare bas, hvilket betyder ökad lifskraft, och större möjligheter att i verkligheten upprätthålla den grundlaga likställigheten med Andra kammaren (så särskildt Staaff i Andra kammaren $^{11}/_{5}$ 1907 och $^{10}/_{2}$ 1909). Denna synpunkt förklarar, hvarför liberalismen, Första kammarens gamla fiende, vid reformen ville lämna kammaren i orubbadt bo, medan högern, kammarens vän och stöd, ville i grund förvandla honom.

Vi vilja nu undersöka, om erfarenheten vid årets val bekräftat vänsterns farhågor. Har proportionalismen påverkat Andra kammaren i den riktning, som vänstern beräknade? Och har den förvandlade grunden gifvit oss den stärkta Första kammare, som vänstern fruktade?

*

Jag tror, att svaret på den först specialiserade frågan redan nu kan gifvas med en tämlig grad af säkerhet. Verkligheten har *icke* attesterat räkningen, och lär icke heller komma att göra det.

Eller vill någon påstå, att årets val till Andra kammaren gått i småfraktionernas tecken? Ha icke tvärtom de tre stora partisammanslutningarna visat sig fastare och klarare än vid något föregående valtillfälle? Ha icke både smågrupper och enstaka »vildar» så godt som alldeles

försvunnit ur kammaren? Aldrig förut ha våra politiska kartläggare haft så lätt att anbringa sina färger och draga upp sina gränser som efter detta val. Proportionalismen har således ingalunda visat sig som en fiende till samlingstanken inom partierna. Vänsterns farhågor i det stycket ha visat sig sakna grund.

En djupare eftertanke skall säkerligen också bekräfta detta verklighetens vittnesbörd såsom konstant. Partibildningen är ett fenomen, som sker på det sociala lifvets djup. Dit ned tränger icke en ytapparat som den proportionella valtekniken. Den inregistrerar meningarna, men skapar dem ej; serverar de stora åskådningarna i småportioner, men söndersmular dem ej. Endast om utvecklingen i sig själf är mycket vag, förmår den inverka; en bestämd strömning till hufvudpartier orkar den icke afleda.

Så till vida saknade vänstern i detta stycke från sina synpunkter verklig anledning till klander mot proportionalismen. Vi konstatera redan här en *öfverskattning af detta valsätts verkningsförmåga.* Går utvecklingen öfver hufvud i bestämd riktning mot koncentration i partiväsendet, så blir proportionalismen intet hinder. Och detta synes vara fallet nu hos oss. För den skull behöfver vänstern således icke skrinlägga sitt första slagord under det nya systemet efter 1909. För så vidt dess parlamentariska ideal vänder udden mot *konungen,* kan det ännu hållas upprätt — såsom färsk erfarenhet ju också direkt intygat.

Hur förhåller det sig då i den andra punkten, där vänsterns ideal vänder udden mot *Första kammaren?* Vi torde här få börja med de teoretiska anmärkningarna, för att efteråt skärskåda det praktiska utslaget vid det första valet.

Det synes mig då a priori icke tvifvel underkastadt, att partiet i den punkten räknat mera rätt än i den förra. Dess uppfattning af Förstakammarreformens betydelse för kammaren själf kan knappast bestridas.

Absolut visst är, att den gamla kammaren så småningom skulle ha paralyserats på sin smala bas, blifvit allt mer »isolerad och impopulär» (Säve i Första kammaren $^{10}/_{5}$ 1907) och slutligen lik en »pelare som hängde i arkitraven och icke nådde marken» (Wieselgren ibm). Enligt en undersökning, verkställd af en af mina lärjungar vid Göteborgs högskola, bestod denna kammare (1867—1907), utan stora variationer, till 15 à 20 procent af jordbrukare — hvaraf åter flertalet storpatroner — till lika stor del af industriherrar, till 6 à 8 procent af köpmän, men till 60 procent och ofta fullt $^{2}/_{3}$ af tjänstemän, däraf åter mesteparten tillhörde administrationen eller den egentliga byråkratien. Man tänke sig nu denna typ oförändrad, medan den gamla Andra kammaren demokratiserades ända ned till basnivån, enligt det liberala programmet! Skild från Andra kammaren genom denna djupa klyfta, skulle Första kammaren med nödvändighet ha vissnat till ett dekorativt men politiskt maktlöst öfverhus likt Englands. Den beräkningen behöfde icke frukta att af verkligheten gäckas. Gammalhögerns kärlek till denna form, i hvilken kärlek vänstern spekulerade, var därför oförnuftig; dess kamp för densamma i släkt med gladiatorernas kamp inför den romerske kejsarens ögon. Första-kammar-institutionens enda räddning var denna kammares död. Den kunde bevara sitt lif endast genom att mista det.

Nu är det ju icke alltid sagdt, att ett »le sénat est mort» måste åtföljas af ett »vive le sénat». Det finnes förvisso i politiken mången död utan uppståndelse. Men att vänsterns farhåga och högerns hopp härutinnan voro välgrundade, det synes oemotsägligt framgå af reformens egen natur. Arvodet, gradskalebegränsningen, valbarhetsutsträckningen beteckna en trefaldig demokratisering; och demokratisering är lif i vår tid. Vi observera äfven sättet för reformens genomförande: en del af den liberala *bondeflygeln* lossnade från partiet och slöt sig till reformen.

Låg icke häri en känning af, att den nya Första kammartypen skulle ge bönderna en ersättning för deras förluster i den nya Andra kammaren — och är icke bondeståndet nog fast och bredt att ge kammaren tillbaka en bärande grund?

Med dessa teoretiska resultat vända vi oss nu till verkligheten för att få en kontrollanalys. Då se vi först och främst att kammaren verkligen är förändrad, säkerligen mera grundligt än medkammaren. Att förändringen gått i demokratiskt föryngrande riktning, är icke heller tvifvelaktigt. »Göteborgs Handelstidning» meddelade nyligen en social statistik öfver den nya Första kammaren, och den visade en lika afgjord förminskning af de byråkratiska och kapitalistiska elementen som en ökning af de »smärre»: bönder, handtverkare, arbetare.

Under sådana förhållanden skall vänstern utan tvifvel få svårt att uppehålla sitt andra slagord, om tyngdpunkten. När den ser skaror af sina egna, och många af de främste, i Första kammarens sal, så lär den själf tveka att döma dem till politisk betydelselöshet. Alltså är kammarens lagliga likställighet upprätthållen i praktiken. Reformen af 1909 har i tillämpningen visat sig skonsam för öfverledet i vänsterns parlamentariska tankegång, men ödesdiger mot underledet. En utveckling till »folkviljans» predominerande öfver kungaviljan har icke blifvit förhindrad, den är »en marche» för allas ögon; men denna folkvilja är icke identisk med Andra kammar-viljan ensam, utan med den samlade riksdagens. Det blir en balans i »sammanbindningsbanan», som jag en gång kallat det.

Det i 1909 års reform segrande högerprogrammet siktade åt svensk konstitutionalism, det besegrade borgerliga vänsterprogrammet åt engelsk parlamentarism. 1911 års val synes ha visat, att intetdera blifvit fullt gällande. Valutslaget står på en kompromiss: *svensk parlamentarism.*

*

Är ofvanstående diagnos riktig, så betyder det att högern missräknat sig på en så viktig punkt i sitt allmänna författningsprogram som *konungamaktens uppehållande i aktiv kraft*. Den förmådde icke bärga både Krona och Första kammare ograverade in i det nya riket.

En misstanke vill här smyga fram, allt för allvarlig för att utan vidare låta sig afvisas. Är högerns seger i Första kammar-frågan i själfva verket mera afgjord? Har den garantier att bli bestående? Vi ha sett kammaren stående upprätt på sin nednivellerade grund. Skall denna ställning i längden kunna uppehållas, så fordras emellertid en fortfarande *karaktärsskillnad mot Andra kammaren*, ty utan en sådan blir ju tvåkammarsystemet ett tomt sken och kan icke bestå. Det är alltså icke nog för lifassuransen att det kommit demokratiska elementer in i Första kammaren; göra de sig alltför breda där, och äro de af samma slag som Andra kammarens, så blir kammaren undergräfd inifrån. För öfrigt, icke var det väl för *vänsterns* räkning högern ville bevara Första kammaren! Är det någon mening med svenskheten i lösningen, med tvåkammarsystemet och med högerns seger, så måste äfven den nya Första kammaren tänkas som en högerkammare — men är det säkert att den alltid kommer att förblifva det?

Vi ha uppkastat frågan därför att oroande tecken icke saknats vid det första valet. Rent numerärt har högern trängts tillbaka till en ställning, som lär bli en ganska knapp majoritet sedan alla landsting förnyats efter 1909 års regler. Skäligen ringa representeradt efter årets val trots tillväxten är det element på hvilket högern särskildt räknat, nämligen bondeklassen. I den öfriga uppsättningen märkas alltför många af det slag, som man icke precis söker i ett öfverhus. Det är verkligen icke godt att se någon skillnad på de liberala, resp. socialistiska, kontingenterna som helheter i Första och Andra kammaren, liksom de ju ock äro sammanslagna i partihänseende. Valledningarna själfva ha ju också klagat på

valkorporationerna, att de vid sina val icke ägnat tillräcklig uppmärksamhet åt Första kammarens särskilda natur; hvarförutom proportionalismen här verkligen visat de tendenser till fraktionsväsen (ex. nykterismen), som vi på Andra kammarens konto förgäfves efterspanat.

Innan man emellertid drar några allmännare slutsatser af dessa — i och för sig utan tvifvel anmärkningsvärda — tidstecken, måste noga observeras det senaste valets egendomligt utpräglade karaktär af *öfvergångs-* och *undantagsfall*. Om ett nytt system i allmänhet först småningom utvecklar sina djupare sidor, så gäller detta alldeles särskildt där systemet sättes så brådstörtadt i tillämpning som här varit fallet. Den naturliga följden måste blifva, att valet får sin prägel i ovanlig grad af rent *personliga placeringsfrågor*. Vi ha sett det redan under den gamla kammarens senaste år, huru flitigt den apterats till refugium åt förföljda och efterblifna elementer från Andra kammaren — man frestas nästan att tänka på indianreservationerna i Nordamerika! Denna taktik, hvarom eljest i och för sig intet annat än godt är att säga, måste ägna sig att utplåna karaktärsskillnaden mellan kamrarna, då den anlitas i allt för stor skala. Så har nu måhända varit fallet på vänstersidan, inför den plötsliga uppsjön på nya platser. I andra fall har man i hastigheten icke så noga sett på de personliga kvalifikationerna. Men detta är rent exceptionella förhållanden, som icke skola återkomma. Detsamma gäller om högerns alldeles motsatta situation, som kräft en gallring inom de nu besittandes leder; där har det nya systemets principer haft att kämpa mot rent personliga traditioner. Om således t. ex. den välsituerade bondeklassen icke vid årets val intagit det rum i kammaren, som med reformen 1909 förutsattes och från alla sidor förutsades, så är detta lätt förklarligt ur de tillfälliga förhållandena vid detta val.

Vi behöfva således icke tillägga de angifna tecknen vid årets val allt för mycken betydelse gent emot de tendenser, som ligga i den nya lagstiftningen själf. Ofvan

har framhållits dess nivellerande verkan på F. K.; men det får icke lämnas ur sikte, att *också den gamla A. K. blifvit djupt nivellerad*, genom allmänna rösträtten. Ännu kvarstå sexårsperioderna, valbarhetsstrecken, de kommunala myndigheternas val, de successiva valen samt den 40-gradiga skalan som betydelsefulla karaktäristika på F. K. till skillnad från medkammaren (jfr Berger i F. K. $^{10}/_{5}$ 1907). Så pass markanta drag kunna icke gärna vara illusoriska. På dem måste en särskild typ växa ut, af afgjordt mera konservativ hållning än som kan väntas i framtidens Andra kammare. Traditionerna från gammalhögerns Första kammare skola väl ock öfva något inflytande en tid framåt, tills den nya typen hunnit utbilda sin egenart, hvilket naturligtvis icke kan ske förrän de nya ledamöterna under årens lopp hunnit så att säga växa in i sina platser.

Vi ha därför anledning att hoppas, att framtiden icke skall gömma på någon missräkning för högern också i det stycket.

II.

Vi ha talat om felräkningar, som uppdagats vid de i år förrättade valen: om partiförhoppningar, som bragts på skam af verkligheten, om programpunkter, som icke stått sig vid tillämpningen. Men den största af dessa gäckade illusioner ha vi gömt till sist.

Hvar och en som studerat förhandlingarna på 1907 års riksdag — hvarur 1909 års reform omedelbart framgick — måste observera den dominerande ställning i diskussionen, som frågan om *valsättet* intog. De proportionella valen betecknades allmänt som positionens nyckel; af angripare såväl som af försvarare. Större delen af det krut, som öddes i rösträttsstridens slutkamp, gällde denna fråga; och det är icke för mycket sagdt, att högern förde henne ur

striden som sitt banér, kring hvilket de största förlusterna gjordes.

En orsak till denna starka betoning af det proportionella valsättet ha vi redan uppdagat: i den punkten tycktes tvänne statsrättsliga ideal bryta sig mot hvarandra. Vi ha också, i ljuset af valen 1911, funnit denna förutsatta betydelse öfverskattad. Men den afgörande orsaken till proportionalismens framskjutande i förgrunden låg dock gifvetvis på rent praktiskt område: vän och fiende voro ense i att uppfatta den som en stark och effektiv *högergaranti* vis à vis Andra kammaren. I hvilken grad vänstern varit fången i denna illusion, synes bäst på Dagens Nyheters »försök till valbarometer» den 18 juli i år, där högerns platser i Andra kammaren efter den nya ordningen kalkyleras till ej mindre än 78, men i vidrigaste fall upp till 96. Hvad högern beträffar, bevisade den sin uppfattning med handling och offer; för att få de proportionella valen till Andra kammaren betalade man först (1906) prop. val äfven till Första kammaren, sedan (början af 1907 års riksdag) en demokratisering af det kommunala lifvet, slutligen (slutet af 1907) demokratiseringen af Första kammaren. Det är en typisk upplaga af sagan om de Sibyllinska böckerna, som blefvo dyrare för hvarje gång — eller rättare, gåfvo mindre i utbyte.

Valen 1911 ha icke verificerat denna beräkning bättre än den förutnämnda om proportionalismens betydelse för partibildningen. Det är i bägge fallen samma förunderliga öfverskattning. Förunderlig — för den som icke känner svenskarnes lynne. Denna öfvertro på valsättets betydelse gent emot valrätten sammanhänger utan tvifvel med svenskarnes — senast af Sundbärg framhållna — förkärlek för form och teknik på bekostnad af innehåll och väsende. Också ha vi utarbetat den utan jämförelse mest öfverlägsna form af proportionalism. Intet folk kan göra oss det rekordet stridigt. Det vore värdt ett Nobelpris, nämligen i fysik. I politiskt afseende står det tilläfventyrs

icke lika högt. För alla dem, som trott att högern med proportionalismen i ena handen skulle återtaga hvad den med allmänna valrätten i andra handen eftergifvit, innebär årets val en grundlig väckelse.

Huru djup sömnen var i detta stycke, det visade sig bäst då det år 1910 föreslogs en upplösning af Andra kammaren. Dagens Nyheter slog allarm, tidningen såg i förslaget ett illojalt försök af högern att ta hem sin vinst af 1909 års uppgörelse utan att betala priset. Den såg alltså affären så, att högern skulle *vinna* i Andra kammaren och förlora i Första kammaren. Det är samma tidning, som tänkte sig utfallet af 1911 års val ända till i banko gynnsammare för högern än det blef. Den hade nämligen i sina kalkyler glömt den allmänna rösträtten. Den trodde på fullt allvar, att ett inventiöst valsätt skulle förtaga all verkan af rösträttens demokratisering — d. v. s. att en vind på hafvets yta skulle kunna neutralisera tidvattnet, som lyfter hafvet ifrån bottnen . . .

Med stor öfverraskning har man nu på experimentell väg funnit, att tidvattnet är starkare än vinden äfven i politiken. Lika angenäm som öfverraskningen måste vara på den ena sidan, lika litet behaglig bör den vara på den andra. I egen svidande erfarenhet har högern fått lära att icke förlita sig allt för mycket på en valmetod. Den Sibyllinska boken befanns vara af föga värde, sedan man med de upprepade offren fått den i handen . . . Och intrycket förminskas icke däraf, att samtidigt en annan gammal svensk cirkel rubbades: tron på den *abstrakta rättvisan*.

Det är rimligt, om högern i denna tid med allvar ställer sig den frågan, huruvida valutan 1911 verkligen var värd priset. Vi förbise då icke, att tvåkammarsystemets upprätthållande ingår i valutan, och att utgången kunde ha blifvit ännu sämre. Då man helt enkelt uträknar majoriteten inom hvar och en af årets valkretsar, må man

blott behålla i minne, att ingen ifrågasatt dessa stora valkretsar *utan proportionalismen*. Sådana beräkningar ge därför föga tröst.

*

Inför dagens erfarenhet är det frestande att kasta en blick tillbaka och eftersinna, om tilläfventyrs något bättre resultat kunnat hämtas åt högern på någon af de andra linjer, där »slutspurten» i rösträttsfrågan skedde. Då vi sakna hvarje möjlighet att bygga några beräkningar på *graderade röstskalor,* är det endast den s. k. *Mossebo*-linjen, som här kommer i fråga till jämförelse — d. v. s. det program, som sökte garantien för det bestående i en utsortering af landsbygdens och stadsbygdens hufvudintressen vid själfva valkretsindelningen.

Man är van att se detta program behandladt med en viss öfverlägsenhet i den offentliga diskussionen, såsom något »reaktionärt» och förlegadt. Denna missaktning beror, som så mycket annat i vårt politiska lif, på ren obekantskap med de politiska krafter, som röra sig i samtiden. I själfva verket var Mosseboprogrammet hos oss uttrycket för en politisk tanke, som står mer eller mindre långt framme på dagordningen i så godt som alla länder: tanken att *organisera den allmänna rösträtten* med ledning af befolkningens naturliga hufvudgrupper, eller — som Rehm uttrycker det i sin statslära 1907 — »mildra antalets makt genom de ekonomiska sammanhangens kraft». Man börjar ändtligen växa från 1800-talets atomistiska uppfattning af valmännen som enkla nummer. Bismarck och Spencer resa sig tidigt som portalvakter för en djupare uppfattning, änskönt den förre icke fann tillräcklig förståelse för att kunna tillämpa den på sin tyska riksskapelse. Preussiska och österrikiska reformer af 1906 och 1907 vittna nu om dess aktuella styrka. Men vill man få ett verkligt begrepp om dess tidsenlighet, då skall man

observera diskussionen i det land, där erfarenheten af allmän rösträtt är grundligast, nämligen Frankrike. Själfve Bénoist, den berömde författaren till arbetet om »allmänna rösträttens organisation» (1895) och den främste talmannen för proportionella val i Frankrike, erkänner i ett parlamentariskt kommittébetänkande, att de proportionella valen, i det de organisera partierna, endast äro en *genomgångsform* till en definitiv organisering af riksdagen på de *sociala intressenas* grund. Bland andra vittnen i samma riktning må särskildt framhållas François 1899 med sin bok om »intresserepresentationen» och Henry Lambert 1909 med en artikel om »de sociala funktionernas parlament»: ett beaktansvärdt uppslag, som behåller de samfälda valen, men vill tillgodose hufvudintressena (bildning, kapital, arbete) på kandidatlistorna, alltså på *valbarhetens* konto.

I själfva verket är det de proportionella valens djupare rekommendation, att de på en *matematisk omväg* förbereda den organiska uppställning af samhällsrepresentationen, som Mosseboprogrammet ville nå direkt, i en enkel och grof, efter omständigheterna afpassad form. Proportionalismen för fram partierna, Mossebo vill framföra grupperna; men partierna äro lifskraftiga endast i samma mån som de ha sina rötter i grupperna. Proportionalismen blir således till sist föga annat än en *mask för den naturliga grupprepresentationen,* på det att en i liberala fördomar uppfostrad värld icke må stötas bort af dess omedelbara anblick.

Skulle då Mossebo kunnat bereda högern en bättre garanti vid årets val än den segrande konkurrentlinjen? Säkerligen skall man på de flesta håll vara mycket fort färdig med svaret, liksom det också vid första påseende synes gifva sig själft utan tvekan. Var det icke det mest karaktäristiska för årets val, att *landsbygden svek högern*? Denna erfarenhet gjordes icke blott i bygder, där industrialismen gått eröfrande fram, utan äfven i så litet uppblandade landsbygder som Skaraborgs och Kronobergs län.

En sådan erfarenhet bör ju synas förkrossande alldeles särskildt för den politik, som sökte högerns enda yttre stöd i landsbygdens presumerade högerfärg.

Ja, så kan det synas; och dock är denna slutsats, efter min öfvertygelse, fullständigt förfelad. Man glömmer en sak, som förvandlar hela problemet.

Det mest utmärkande för årets val har varit icke landsbygdens rättning vänster, en *verkan,* utan dennas *orsak:* motsatsen inom det borgerliga lägret, tillspetsad därhän att den varit större än klyftan mellan någotdera partiet för sig och socialdemokratien. Mer än något annat är det denna *splittring inom de borgerliga leden,* som vållat högerns massförluster på landet; äfven om förlusten kommit socialdemokratien till godo, förklaras den väsentligen genom ofvannämnda splittring, som förmått det borgerliga vänsterpartiet att ge socialdemokratien ett slags moralisk betäckning inför landsbygdsklassernas ögon. Hade rösträttsfrågans lösning skett på Mossebolinjen, så är anledning att antaga, att denna *splittring af de samhällsbevarande undgåtts* — och när orsaken icke förelegat, borde icke heller verkan ha inställt sig.

Jag talar icke i blindo. En nogare observation på den liberala programutvecklingen i rösträttsfrågans afgörande slutskede pekar tydligen i den riktningen. Jag har redan i en motion 1906 framhållit, hurusom det liberala partiet steg för steg fördes Mossebo närmare: från 1902, då där fanns sympatier för full samröring af stad och land (inom länen), till 1904, då partiet som regel återgått till enmanskretsar men behöll samröringen mellan småstäderna och landsbygden, genom 1905, då reträtten skridit tillbaka till det bestående (med alla städer för sig), och till den första Staaffska regeringens program 1906, då utsöndringen gått utöfver det bestående genom punkten om enmanskretsar i storstäderna. Nästa station i rak linje på den vägen hette Mossebo. Under dessa förhållanden synes det icke vara ett alltför dristigt antagande,

att den dåvarande regeringen kunnat taga detta steg till mötes, om den fått garanti för att den stora frågan därmed verkligen skulle blifvit bärgad i hamn *under liberala auspicier*.

Det är den s. k. *landshöfdingemotionen* af 1906, som jag härmed vill bringa i åminnelse; hvarvid förutsättes, att pappersgarantien i densamma (det »Lundebergska villkoret») vid sammanjämkningen skulle fått vika för realgarantien Mossebo. Under historiens perspektiv vill det nu synas klart, att detta var det kritiska ögonblicket. Det var nämligen den borgerliga samlingstanken, som då ett ögonblick visade sig vid horisonten i praktisk politik. *För första och enda gången i rösträttsfrågans historia närmade sig de bägge hufvudlinjerna hvarandra så nära att partierna kunnat fatta hvarandras händer.* Ögonblicket fick gå förbi obegagnadt, vägarna skildes åter, det ena partiet gick ifrån den slutliga uppgörelsen med känslan af slagen part, så borrade sig klyftan allt djupare in i det svenska samhället; och när folket stämde till val första gången efter den nya ordningen, så trädde de båda borgerliga partierna upp mot hvarandra som de mest förbittrade fiender — på samlingstankens graf.

Detta är skuggan, som faller öfver vår rösträttsfrågas lösning. Lösningen blef en utredning af härfvan och ett slut på de tekniska experimenten, men det blef ingen försoning i sinnena. Den naturliga bitterheten att se politiska motståndare skörda där de själfva sått förblindade de liberala partiledarnes ögon, så att de öfverdrefvo sitt eget nederlag genom öfvervärdering af proportionalismen — förledde dem till att afsiktligt skärpa de små meningsskiljaktigheterna mot högern, men samtidigt blunda för de stora motsatserna mot den yttersta vänstern — och dref dem så allt längre in på de mörka och tragiska stigar, där segrarna vinnas på själfva det fäderneärfda samhällets och fosterlandets bekostnad . . .

*

Det har icke varit meningen med dessa rader att rifva upp gamla sår, än mindre att resa någon opinion emot proportionalismen, som gifvetvis *nu*, efter 1906 års försummade tillfälle, är de samhällsbevarandes enda resurs af tekniskt slag. Det behöfver ju icke heller närmare utvecklas, att den framgång, som vi trott oss skymta på den andra vägen, icke skulle tillfallit högerpartiet allena, utan det borgerliga samhället som sådant.

Men inför de tätnande tidens tecken, som peka på att detta samhälle är i stor fara, har jag ansett ett ord af eftersinnande och självpröfning på sin plats, ett ord som pekar ut öfver dagens små stridsfrågor till meningen med striden. Ty ännu en gång, och kanske förr än de flesta ana, synes historien vilja ställa på Sveriges höger det stora och bittra krafvet, som innebäres i Oscar Alin's maning att *»älska segern högre än lifvet, men fosterlandet högre än segern»*.

Kungsådran i svensk inrikes politik.

19 och 21 aug. 1912.

I.

Kungsådran är djuprännan i strömmen, där sjöfarten går tryggast för alla äfventyr. Hvarje lands historia är en rinnande ström. Till höger utbreda sig sandbankar, där statsskeppet riskerar att stanna på grund. Till vänster hota klippor, där skeppet löper fara att slås sönder. Det gäller att finna den rätta vägen mellan stränderna, så att färden framåt blir förenad med minsta risk. Det gäller att finna och följa kungsådran.

Detta är statsmannens ömtåliga uppgift. Kungsådran utrönes icke genom enkel mätning och halfvering af afståndet mellan stränderna. Den är icke heller alltid rätlinig, liksom floden ingalunda alltid är rak. Den slingrar med floden, men också inom flodbädden: närmare än den ena, än den andra stranden. De moderna staternas parlamentariska politik kan betecknas som ett ständigt sökande efter kungsådrans slingrande väg mellan farliga höger- och vänsterstränder.

Vid detta sökande hafva staterna endast begränsad nytta af hvarandras erfarenhet. Hvar och en har sina egenartade stränder och sin självständiga ström med kungsådran. Sådan är dock den gemensamma kulturens inverkan på statslifvet, att vissa gemensamma hufvuddrag kunna skönjas hos de västerländska staterna.

Sålunda finna vi numera i alla parlamenter längst till vänster *socialismen*. Det är samhällets röda flygel; utanför riksdagarna kanske utdragen till syndikalismens och den rena anarkiens extremer. Till sitt väsen är den inter- eller rättare supra-nationell, den går öfver alla landgränser och bildar en allmännelig kyrka för sina troende, utan besmittelse af det specifikt nationella lifvet. Det är alltså en flygel som geografiskt räcker utanför nationalstaten. På samma gång är den dess principiella motståndare, en fiende inuti lägret, som vill slå omkull tälten och resa nya på den gamla platsen.

Sin direkta motsats och motståndare ser socialismen i *kapitalismen*, med alla dess former af privat äganderätt. Det är samhällets gula flygel, äfven den utsträckt öfver alla riksgränser och nationella begränsningar till en universell mammonskyrka. Fiendtlig mot det nationella lifvet är den dock icke, endast likgiltig. Den utgör således icke något direkt hot emot det bestående, som socialismen; den känner sig tvärtom solidarisk därmed, i den mån den själf där har sina rötter.

Socialt sedt är kapitalismen alltså tvifvelsutan att betrakta som flodens motsatta strand, stranden till höger, där socialismen ligger till vänster. Då kapitalismen icke som sådan söker sig parlamentarisk partiorganisation, träffar bilden icke in på det politiska området, där vi för öfrigt understundom finna densamma af historiska och taktiska skäl engagerad ganska långt till vänster.

En verklig parlamentarisk motsats har socialismen däremot flerestädes (såsom i Belgien) funnit i *klerikalismen*, samhällets svarta flygel, den tredje internationalen, med sin historiskt gifna och sällspordt myndiga organisation i Rom. Dess parlamentariska väsen är detsamma som kapitalismens: likgiltighet mot det nationellt bestående, men endast undantagsvis (Italien) dess gifne fiende. Också dess naturliga läge är till höger, den hotar statsskeppet med grund men icke med klippor; men vi kunna också

finna den i djupa försänkningar till vänster, om vi med vänster företrädesvis afse de s. k. små i samhället (den tyska »centern»). För öfrigt stannar denna politiska bildning inom den katolska kyrkans gränser, och har således icke samma allmängiltighet som de båda andra »öfvernationella» hierarkierna.

Ett alldeles speciellt fall se vi i den franska republiken, där *monarkismen* kvarblifver på yttersta högern i den parlamentariska arbetsorganisationen och således utgör flodens högra strand, för hvilken statsformens trogne må vakta sig vid länkande af statsskeppets kurs. Tillnärmelsevis samma ställning, dock i fullständig lojalitet, intager i Tyskland och Österrike en *feodal jordaristokrati*, hvilken såsom direkt bunden vid jorden är starkt nationell, men tillika ytterst starkt motsträfvig mot tidsandans liberala reformkraf.

I det hela framstår således den högra stranden för statsskeppen vida mindre enhetlig och klar än den vänstra. I allmänhet kan man säga att dess bindemedel är »reaktionen», det sterila fasthållandet vid det gamla, medan den politiska vänsterstranden har till signatur »revolutionen», det fullständiga öfverändakastandet af det bestående. Mellan reaktion och revolution går således den politiska kungsådran fram, i »reformens» tecken.

Men med denna enkla formel är det praktiska problemet visserligen icke löst. Mellan revolutionen och reaktionen ligger ett bredt farvatten. Kungsådran är ingen linje, utan en mer eller mindre bred zon, där afvikningar kunna ske såväl till höger som till vänster, allt efter tiders och omständigheters skiftande kraf.

Sedan de farliga strandkonturerna utlagts, följer alltså för den politiska teorien att utpricka det säkra farvattnet och för den praktiska politiken att följa det. Det är härinom vi finna staternas hvardagslif; än vegeterande midt i strömmen utan slag åt höger eller vänster, som svensk Boströmsk »rikspolitik», än passivt serpentinerande med

floden själf, i regelbundna svängningar fram och åter som engelsk parlamentarism, än aktivt styrande kursen utefter ena eller andra sidan där för hvarje gång säkerheten mot haveri och för snabb framfart synes störst, som Bismarcks regeringssystem.

Härinne, i farvattnet mellan stränderna, afsätta sig också de normala partibildningarna, mellan hvilka den politiska hvardagsstriden står. Det är en ny höger och vänster inom extremernas ram. Men kungsådran ligger icke nödvändigt i midten mellan dem, i en färglös »center»; den kan löpa en tid i rent vänstervatten och därifrån vända af till närheten af högerstranden. Det ges för staternas utveckling ingen för hvarje folk och hvarje tid lika lag. Kungsådrans problem är ett tidsproblem liksom ett nationalproblem med ständiga variationer.

Med dessa förutsättningar gå vi nu att våga en antydan om den riktning, där kungsådran kan antagas löpa i närvarande svensk politik.

II.

Vänsterstranden i Sveriges historia aftecknar sig sedan århundradets början mycket skarp och klar: det är *socialismen*, med syndikalismens afgrund skymtande bakom, liksom nu för tiden öfverallt i västerlandet. Fast grundad genom arbetarorganisation, ständigt växande genom tillopp af valmanskaror, synes den utöfva en allt starkare dragning på själfva statsskeppet.

Ingen kan påstå sig lika säkert sikta den farliga högerstranden. Vi se ingen vägg plötsligt resa sig ur farvattnet; vi frestas snarare att tala om en långgrund strand, där farvattnet nästan omärkligt minskas tills det ej längre har nog djup. Situationen kan också uttryckas så, att det till vänster råder artskillnad, men till höger

bara gradskillnad, mellan statslifvets normala och extrema bildningar.

Fråga vi sedan efter elementerna i »reaktionens» strandbildning till höger, så är för det första klart att här icke finnes ens skuggan af klerikalism i någon form. *Kapitalismen* spelar en större roll; men det kan icke nog ofta upprepas, att vår tids kapitalism i grunden är en vänsterbildning, född af det gammalliberala »laissez faire»; den har i vårt land också erkänt detta ursprung genom politiska förbindelser med liberalismen, som icke ännu alldeles afvecklats. Att kapitalistiska elementer ingå, och till betydande del, i vår nuvarande motstrand mot socialismen, är emellertid uppenbart. Likaledes finna vi där ett och annat af den *agrara feodalism*, som spelar så stor roll i Preussen. Lägga vi härtill en bastant bottensats af hårdt förbenad *byråkratism*, så torde vi liksom i en geologisk profil, uppifrån och ned, ha rannsakat lagren i den strand, som bildar det svenska statsskeppets nuvarande fara till höger, och som lämpligen sammanfattas under namnet *gammalhögern*.

Men nu är att märka, att gammalhögern som sådan, i olikhet med socialismen, saknar hvarje organisation. Den ingår i högerns allmänna organisation, i en afgjord och allt mera försvinnande minoritet. Socialt är den alltjämt en stormakt; politiskt är dess inflytande numera att räkna för ringa, i alla händelser vid jämförelse med socialismens.

Det har gifvetvis icke alltid varit så. Ända till 1800-talets slut och ett stycke in i det nya århundradet satt gammalhögern mycket fast i sadeln i vår politiska utveckling. Det faktiska regeringssystemet höll sig afgjordt närmare den högra stranden, där det ej rent af stod på grund på densamma. Först statsminister Boström införde en annan princip, om han också icke alltid kunde strikt tillämpa den. Det var »rikspolitiken»: det första medvetna programmet att utröna kungsådran, för att ständigt hålla

skeppet flott. Metoden var i grund och botten den primitiva att hålla lika afstånd från bägge stränderna. Resultatet tenderade att bli ett aritmetiskt medeltal mellan partifordringarna från höger och vänster — ett kompromissystem alltså efter förebilden i det dagliga lifvet, där bonden får 87 kr. och 50 öre för kon, emedan han vill ha 100 och köparen ej ge mer än 75!

En så praktisk och lättfattlig och bepröfvad metod måste ju verka tilltalande i vida kretsar. Politiken blef en ren affär, en köpslagan efter lagen om tillgång och efterfrågan. Bakom denna praktik skönjer man den teoretiska förutsättningen, att det politiskt rätta, liksom dygden öfver hufvud, alltid »sitter i midten». Det är *centeridealet* som sådant, utan afseende å beskaffenheten af de stränder, mellan hvilka man styr, eller å flodbottens verkliga profil.

I praktiken kunde detta system visserligen icke i allo realiseras, kursen gick nog i det hela åtskilliga streck åt höger ännu. Då kom unionens upplösning och medförde ett plötsligt slag åt vänster, den första uppenbara och afsiktliga vänsterkursen. Det var den första ministären Staaff 1905—06. Ingen lär numera förneka att den var af omständigheterna påkallad. Kungsådran gick verkligen den gången närmare vänster. Statsskeppet föll alltså af dit; men med riktig uppfattning af situationen sågo styrmännen tillika noga till, att skeppet gick alldeles klart för den socialistiska stranden (försvarsprogram och »Staafflagar»).

Tilläfventyrs skall man numera äfven på högerhåll vara benägen att erkänna, att denna utveckling blef för hastigt afbruten genom ministerskiftet på våren 1906. I själfva verket blef dock afbrottet icke skarpt: nya män bestego kommandobryggan, men rodret lades icke tvärt om åt höger, snarare gled man tillbaka i midtfåran efter »rikspolitikens» riktlinje. Det var också nu, genom

rösträttsreformen, som gammalhögern fick sin politiska dödsdom.

För den, som öfverhufvud icke drömmer om nya himlar eller åtminstone en ny jord på den socialistiska stranden, står det som självklart, att storstrejken 1909 markerar en svängning åt höger af vår kungsådra, och i öfverensstämmelse därmed omlade regeringen nu kursen ett streck till höger om midtlinjen. Först nu torde man kunna säga, att den i handling framstod som en högerregering. Det var denna regim, som på hösten 1911 utbyttes mot den andra ministären Staaff, och detta så häftigt att de nya styrmännen funno sig föranlåtna till något så oerhördt i historien som att *backa* (från F-båtsbeslutet). Endast på detta vis fann man svängrum nog för den vänsterkurs som nu börjar, i omedelbar närhet af socialiststranden — för att icke säga i ren kontakt med densamma.

Det är ett »socialt-radikalt» regemente, som härmed inträdt i Sveriges historia, af samma slag som de som under hela århundradet beherskat Frankrikes och Italiens utveckling. Det har kommit öfver oss just i samma tid, då det i dessa länder börjat öfvergifvas för dragningar åt höger. Frågan är då, om det finnes något i vår situation som just nu berättigat och nödvändiggjort detsamma.

För vänsteruppfattningen själf är den frågan en gång för alla afgjord i och med riksdagsmannavalen 1911. Vid en allvarligare politisk betraktelse måste man säga sig, att ett sådant prof visar hvart vinden blåser, men icke hvart strömmen vill, och allra minst hvar kungsådran går. Det är naturligtvis möjligt, att vind och ström gå åt samma håll, och att länsandet i medvind är den rätta navigationen; men motsatsen är lika möjlig. I alla händelser kan kyrktuppen icke anses som en säker vägvisare för den som söker kungsådrans gång i sitt folks politiska ström.

Någon annan yttre föranledning till en radikal regim än valen — något af samma kaliber som unionsupplösningen 1905 eller storstrejken 1909 — förmå vi icke upptäcka. Däremot kunna vi peka på en bestämd realitet *däremot*, och denna realitet är nationalinsamlingen, som tvang regeringen tillbaka i F-båtens kölvatten. Om icke alla historiska tecken svika, är detta ett säkert symptom att kungsådran icke går så långt åt vänster som regeringen styr. Ett riksdagsmannaval kan missvisa, under makten af lockande agitation, men icke en frivillig självbeskattning och ett stort offer för det allmänna. Vi se här ett underkännande af den radikala kursen, så klart och skarpt som historien öfverhufvud förmår uttrycka.

Det stannar icke härvid. Den nya ministären innebär, genom sina förbindelser med socialismens öppna republikanska bekännare, en stående förödmjukelse för konungamakten, hvilken stegrades till akut genom dess handlingar i försvarspolitiken — de kungliga diktamina från slutet af 1911 äro uttryck häraf. Pansarbåtsinsamlingen har här så att säga *rehabiliterat konungamakten*, den har gifvit konungen rätt i konflikten, den har dymedelst ovedersägligen utvisat att folket på djupet hänger med större förtroende vid tronen än dess nuvarande rådgifvare. Äfven i detta afseende synes händelsernas förlopp redan ha gifvit regeringen orätt i dess val af kurs.

Vårt samhälles fortskridande demokratisering betingar utan tvifvel en politisk navigation långt utanför gammalhögerns sandreflar. En social omvärdering af gamla värden försiggår, och fördenskull är ett eller annat streck åt vänster välmotiveradt. Men vi finna intet, som berättigar en kurs i den extrema och farliga riktning som vi nu bevittna. Den måste anses som en tillfällig förvillelse i vår historias lopp, en förvillelse som lätt kan bli allvarligt ödesdiger. Sverige kan numera, som tyske riks-

kanslern den 16 febr. i år sade om sitt land, »hvarken reaktionärt eller radikalt regeras».

Kungsådran i svensk politik går icke i *socialdemokratiska* kölvatten. Den går numera i *nationaldemokratisk* riktning — men nu som alltid tillika i *kungadömet*.

Försvarsberedningarna och unionskommittén.

En politisk paralell.

23 och 29 nov. samt 1 dec. 1913.

I Första kammar-debatten den 9 sistlidne april fann hr Kvarnzelius det »högeligen önskligt, att alla såvidt möjligt försöka ena sig om att låta försvarsberedningarna utföra sitt arbete i lugn och ro och så, att de icke redan från början känna med sig att de mötas med den största misstro». Han betecknade detta som en »mycket billig begäran», att beredningarna »få åtnjuta den rättvisan, att de bli bedömda efter det sätt, hvarpå arbetet utförts, när resultatet en gång föreligger».

Den tankegång, som här fått ett varmt och starkt uttryck, har ända till det sista gått som ett Wagnerskt ledmotiv genom vänsterinläggen i försvarsdiskussionen. Man sätter ju icke i fråga, att dessa beredningar skola omfattas med samma glada förtroende på högerns håll som på vänsterns, men man tycker att de åtminstone kunde förskonas från direkt misstroende. Kunde icke högern vänta med sin kritik, tills den får material därtill i beredningarnas handlingar? Man begär, kort sagdt, »fair play» för denna utredning, liksom för alla andra. Och det är ju förklarligt, om detta kan synas mången som en billig begäran.

En betydelse har i alla händelser detta resonemang: det lägger bevisningsskyldigheten på högern. Om högern icke kunnat skänka försvarsberedningarna samma aktningsfulla afvaktande af resultatet som andra kommittéer, innan den fällt sin dom, så är högern skyldig att uppgifva orsaken härtill. Och orsaken kan icke sökas annorstädes än i bestämda olikheter mellan denna utredning och andra, olikheter till dennas disfavör. Det ankommer följaktligen på högern att uppvisa en sådan egenart hos den ännu arbetande beredningen i försvarsfrågan, om högern eljest vill anses ha rent mjöl i sin kritiska påse.

Det var i känslan af denna skyldighet, som jag i årets remissdebatt den 22 januari från Första kammarens talarstol gjorde några hithörande anmärkningar, åsyftande att ge oppositionens allmänna misstroende ryggraden af en logiskt bindande bevisning. Uttalandet rönte samma öde, som numera snart sagdt hvarje försök att lyfta svensk politik öfver subjektiva tycken, stämningar och intressen: ödet att tigas ihjäl eller gycklas ned och vrängas på sned. Ett par månader efteråt står herr Kvarnzelius på samma talarstol och sjunger den gamla visan och kommer med de gamla beskärmelserna mot oppositionen, utan att minnas eller låtsa om att han redan fått ett fullständigt svar. Han har ingenting hört — i alla händelser »ingenting lärt och ingenting glömt».

Det må icke förvåna, om jag nu — i försvarsberedningarnas elfte timme, då de onda förutsägelserna börja gå i uppfyllelse — tager upp saken igen, till ny belysning. Frågans riksviktiga betydelse, långt bortom allt opassande rätthafveri och all malplacerad skadeglädje, utgör motiveringen därtill. Det är alldeles nödvändigt, att det kommer lite mer allvar och eftertanke i svensk politik, så att icke hvad som helst kan ske i detta land med benäget biträde af en enkom beställd och tillfälligtvis mobiliserad »folkvilja». Men för detta ändamål måste uppmärksamheten åter och åter fästas på det logiska

sammanhanget mellan orsak och verkan, mellan skuld och straff, äfven i politiken.

I själfva verket är det intet som verkar mera nedslående på en tänkande iakttagare än det *sammanhangslösa* i svensk politik. Man vill målet utan medlen — där man icke vill medel utan mål —; man föreställer sig, att den liberala tron kan försätta icke bara berg utan äfven tankelagar, man inbillar sig att det ges dispens från tingens logik om man blott går på med en lycklig formulering och en bullrande teaterklack — och när sedan spelet går öfver ända, tvår man sina händer och tror sig utan skuld!

Sveriges historia har för icke så länge sedan inregistrerat ett exempel på en sådan politik, som man frestas att kalla klassiskt. Det kan ha sitt intresse att återkalla det i erinringen just nu — och jag har en viss »förmånsrätt» att göra detta, alldenstund jag redan då fick på min lott en Kassandras bedröfliga roll!

*

Det var vid den tredje och sista unionskommitténs nedsättande år 1895. Skäligen ensam i diskussionen, uppvisade jag i upprepade artiklar (»Vid unionskommitténs sammanträdande», Göteborgs-Posten 9 dec. 1895; »Hvad kunna vi vänta af unionskommittén», Göteborgs Aftonblad 21 augusti 1896), att denna beredning var på förhand dömd att misslyckas. Bevisningen var den, att kommittén från första begynnelsen stod i en grundfalsk ställning: den hade ju *olika fullmakter* från Sverige och Norge.

De svenska ledamöterna hade nämligen bakom sig riksdagens beslut om en *allsidig* utredning; de norska däremot stortingets beslut om en *ensidig* — till utrikesväsendet begränsad — utredning. Denna motsats var icke tillfällig, utan programmatisk; för såvidt den förra fullmakten pekade mot Sveriges gamla kraf på en *total*

revision af unionen, men den senare mot Norges kraf på *partiella reformer* blott. Jag framhöll med all skärpa, att stortingets beslut — att gå med på utredningen, men endast i den angifna begränsningen — ingalunda betydde ett undfallande för riksdagens vilja eller ett fattande af Sveriges utsträckta hand, utan ett *afslag* och afvisande. Ty med den ram, tinget gett diskussionen, skulle den ju endast få röra sig på de områden, där Norge ansåg sig sitta inne med fordringar, medan Sveriges motfordringar icke ens skulle få framställas; hvadan för Sveriges del icke skulle ifrågakomma annat än större eller mindre eftergifter, utan vederlag, i öppen strid mot riksdagsbeslutets anda och bokstaf.

En underhandling under sådana förutsättningar var ju ett rent spegelfäkteri. Det fanns blott en, säger *en*, möjlighet att den skulle kunna ge ett resultat: nämligen att endera partens underhandlare öfverskred sin fullmakt, d. v. s. begick förräderi mot sin principal. I en sådan möjlighet spekulerar ingen ärlig statskonst. Sunda förnuftet alltså sade, att denna beredning icke *kunde* lyckas.

Men denna enkla vädjan till förnuftet och tingens sammanhang var blankt förgäfves och förklingade som ett rop i öknen. Jag kan icke minnas, att någon ens försökte en vederläggning. Hvad skulle det behöfvas? Det var ju bara förnuftet som bråkade — men här var icke fråga om förnuft, här var frågan om svensk »realpolitik»!

Så blef då unionskommittén i tidens fullbordan färdig, och hvad fick man se? Skilda partiförslag, men där bakom *skilda svenska och norska förslag*, motiverade med en hänvisning till de olika fullmakterna! Precis hvad som förutsagts vid kommitténs start. Det gick som det måste gå. Förnuftet fick rätt, som det alltid får *till sist*.

Den, som ännu har något intresse till öfvers för dessa långt försvunna tider och förhållanden, kan läsa framställningen af fakta i Statsvetenskaplig Tidskrift 1898 (»Den tredje stora unionskommittén»). Nu efteråt må

man finna utgången självklar. Men det faktum kvarstår, att den öfverväldigande delen af nationen icke förmådde se det på förhand. Hvarför? Därför att man lagt fjäll för dess ögon, så att den icke fick använda dem. Det är den eviga sagan om kejsarens nya kläder: det behöfves icke mycket mera förstånd än barnets att se igenom bluffen, men det behöfves barnets frigjordhet från fördomar, barnets okänslighet för alla dessa falska värden hvarmed man besticker de äldre.

Det var alltså *icke meningen* år 1895, att nationen skulle se. Den *skulle* löpa blindbock i sin lifsfråga. Så hade de styrande beställt. Ingen skugga af skuld faller på de enskilda ledamöterna i beredningen: de voro soldater, som gingo till den post, som blifvit dem af ledningen befalld. Det var ledningen som hade felet, ledningen, som satte denna »trumf i spelet». Den väfde på en skrud, hvars intighet den icke kunde vara omedveten om. Kanske hoppades den på undret! Ett är säkert: den kom undan ögonblickets svårighet. Den vann *tid*. Och detta var för densamma hufvudsaken. Det var *uppskofvet* själft den ville. Från den synpunkten var det ju en skicklig statskonst att afleda den nationella kraftstegringen inom Sverige i ett kommittéarbete — så att den hann lägga sig igen, och unionens historia ostörd kunde skrida till sin »bitter end» . . .

Det var på den statskonsten vi förlorade Norge.

Sex år därefter skedde det »liberala genombrottet». Och nu sitta vi åter och väfva nya kejsarkläder — och nu är frågan om vi skola förlora *Sverige*.

II.

Mot unionskommitténs sammansättning 1895 har ingen anmärkning gjorts; där var personvalet tillfredsställande, men grunden falsk.

Med försvarskommissionen från 1911 förhåller det sig alldeles tvärtom. Där riktar sig anmärkningen icke mot fullmakterna, men direkt mot den personliga besättningen.

Härvid antages som ett postulat, att en försvarsberedning afser ett *stärkande* af försvaret, liksom t. ex. en nykterhetsberedning afser ett stärkande af nykterheten. Denna förutsättning betraktas som självklar. Kritiken skall alltså gå ut på att undersöka, om försvarsberedningen från början fick en sammansättning, som garanterade ett stärkande af försvaret. Kan det uppvisas, att detta icke var fallet, då är beredningen från början dömd, såsom icke tjänande sitt eget ändamål.

Som allbekant utgöres kommissionen af 21 man, fördelade på fyra afdelningar: den finansiella utredningen, utredningen af härens och flottans resp. betydelse för försvaret, af möjliga besparingar och af spörsmål angående öfningstiden. Det torde vara ovedersägligt, att här möta uppgifter både af politiskt och rent militärtekniskt slag, de förra öfvervägande i första och tredje, de senare i andra och fjärde afdelningarna. Vi fastslå alltså: här är frågan om utredning i blandade politiska och militära ämnen.

Mot denna bakgrund tecknar sig nu skarpt det sakförhållandet, att den *militärtekniska sakkunskapen är absolut orepresenterad* i kommittén. Vi veta att »civila och militära tjänstemän», i likhet med »andra personer», ställdes kommittén tillhanda på anfordran; men det beror på kommittéledningens godtycke att välja dessa rådgifvare, och de handla icke med kommitterades eget ansvar.

Militärer ha icke ens säte utan stämma, såsom fallet var med de 4 i den stora försvarskommissionen (på 19 civila personer), som förfuskade Danmarks försvarsfråga, och som synes ha stått modell för den nu ifrågavarande hos oss. Detta är vår försvarsberednings första egendomlighet: den är helt och uteslutande civil.

Detta vill nu säga, att utredningen från allra första början är vriden på sned i den ena af två extrema riktningar. Hade den anförtrotts åt 21 militärer, så hade den företett alldeles samma ensidighet, endast i motsatt riktning: då hade de militära uppgifterna helt öfverskuggat de civila, nu undanskymma de civila uppgifterna helt de militära. Vi konstatera detta, och undersöka härnäst beskaffenheten af det civila förstånd, som här premierats på det militäras bekostnad.

Af de 21 ledamöterna tillhöra 18 riksdagen, de tre återstående äro f. d. riksdagsmän. Kommitténs färg är således klart *parlamentarisk*. Utredningen af vår försvarsfråga har gjorts till ett rent politiskt ärende.

Hörom här Dagens Nyheter för den 14 dennes (nationalupplagan): »Valet af beredningsmän gör det naturligt, att de betraktas som en *riksdag i miniatyr*, och det är i fullkomlig konsekvens med tanken vid planläggningen, att regeringen fattat sin uppgift på det sättet, att den sträfvar att få fram ett kompromissförslag, som kan anses vara *på förhand försäkradt om den behöfliga majoriteten inom representationen*». Vid detta resonemang, som tvifvelsutan träffar en kärnpunkt i frågan om afsikten med beredningen, nödgas vi emellertid framhålla en ny ensidighet i tillämpningen, som icke är mycket mindre än den förra.

Sveriges riksdag har *två* kamrar med lika myndighet: den behöfliga majoriteten får räknas i tvänne rum. Men denna »riksdag i miniatyr» har 14 ledamöter från den ena och endast 4 från den andra; räkna vi f. d. riksdags-

männen med, så bli siffrorna 16 och 5. Den kammare, som sålunda satts i skymundan, är den Första.

Vid närmare påseende blir missförhållandet ännu större. Försvarsfrågan kan icke lösas utan bifall af Första kammarens *majoritetsparti*, såsom faktisk innehafvare af den ena rösten vid lagstiftning. Denna majoritet är representerad af en, säger *en*, ledamot i beredningarna. Man har »på förhand försäkrat sig om den behöfliga majoriteten inom representationen» genom att upplåta åt dess ena hälft icke fullt 5 procent af beredningens medlemsantal — eller nära 10, om vi räkna en f. d. ledamot med.

Vi gå vidare. Hvad innebär detta föraktfulla negligerande af Första kammaren i denna sak? Mycket har man haft att klandra i denna kammares historiska gärning, ett och annat gifvetvis icke utan grund, men en sak står dock fast: denna kammare har *gått i spetsen som bärare af svenska folkets försvarsvilja*. Detta karaktärsdrag är genomgående hos densamma; det har häfdats både uppåt och utåt; det skall bli dess vackraste eftermäle i historien, som ingen skall kunna beröfva den eller disputera den.

När regeringen alltså utmätte åt Första kammarmajoriteten en minimal plats i sin beredning, så var det *den ärligaste försvarsviljan i detta land*, som med den sattes i skamvrån i försvarets egen sak. Sedan den speciella *insikten i försvaret* fått ingen plats, gaf man det speciella *intresset för försvaret* en eller på sin höjd två platser bland 21.

Observera: det *speciella* intresset. Härmed förnekas icke, att intresset för försvarssaken kan finnas äfven hos andra ledamöter. Men ingen af dem tillhör en politisk grupp, som gjort fäderneslandets försvar till ett hufvudprogram och en historisk tradition. Denna försvarsberedning utgör ovedersägligen ett försök att lösa frågan oberoende af den organiserade del af folkviljan, som inför historien bevisat den verkliga omsorgen och det lefvande ansvaret i saken.

Vi kunna också uttrycka det så, att här förelåg ett *plus* af försvarsintresse, som försvarsberedningens patroner försmådde att göra sig till godo. Det motsvaras på andra flygeln af ett *minus*: det socialistiska partiets. Behöfves i denna kända sak något vittnesbörd, så föreligger det i detta partis programpunkt om »successiv minskning af militärbördorna *fram mot afväpning*» och i partimotionen 1911 om 20 millioners indragning till försvaret såsom ett »första steg» mot detta mål. Här ligger således saken klar utan skugga af tvifvel: socialismens *öppna försvarsolust* är den ena polen, där Första kammarens *traditionella försvarslust* är den andra. De förhålla sig till försvaret, sakligt sedt, ungefär som alkoholister och absolutister till nykterheten.

Detta minus af försvarsintresse har regeringen icke underlåtit att tillgodogöra sig för sin beredning. Och i hvilken grad? Fyra man starkt, 19 procent. Detta vill säga, att *den bristande försvarsviljan tillerkänts större plats än den öfverflödande.* Detta icke blott kvantitativt, utan äfven kvalitativt; ty medan bland de två representanterna för Första kammar-synpunkten icke är någon af detta partis ledande män, så äro åtminstone 3 af de fyra socialistrepresentanterna att så beteckna.

Då man en gång gett beredningen parlamentarisk färg, så är intet att anmärka på att äfven den parlamentariskt lägstbjudande ståndpunkten fått plats bredvid den parlamentariskt högstbjudande. Men hvad skall man säga därom, att den förra beredts en *ojämförligt starkare* plats? Låt oss beteckna den ena som abnormt ringa och den andra som abnormt stor försvarsvilja — och låt oss alltså antaga beredningens liberala hufvudkärna, hvars ledamöter dock samt och synnerligen kommit sin hand vid F-båten, såsom representerande en normal försvarsvilja — resultatet af denna sammansättning skall ovillkorligen och ovedersägligen, enligt rent statiska lagar, bli att vågskålen lutar ned åt det *försvarsfiendtliga* hållet.

III.

Men vi ha ännu icke blickat ned ända till bottnen i denna brunn, hvarur man velat upphämta hälsovattnet för vårt riksförsvar. Till en kommitté hör också dess ordförande. Hvem är denne?

»Ledningen af arbetena torde få utöfvas af mig», yttrade hr statsministern i det statsråd af den 1 december 1911, där beredningen tillsattes. Denne statsminister har vunnit sin höga ställning genom utslaget af riksdagsmannavalen 1911; han lär själf vara den siste att jäfva denna grund. Dessa val åter voro de mest utpräglade partival, som i landet förekommit. Hr Staaff var chefen för ett af partierna, det som kom längst. Hans ord i valrörelsen ha alltså autentisk betydelse för den folkvilja, som hvars främste inkasserare han nu uppträder. Kan nu någon förneka, att hela hans agitation gick ut på att misstänkliggöra den politiska sida, som är bärare af det starkaste försvarsintresset, och detta just för dess försvarsintresses skull? Har man å andra sidan förgätit, att han etablerade »fruktbärande samverkan» med den motsatta sidan, den, som vill försvaret till lifs? Eller att han uttryckligen lofvat valmännen indragningar i försvarsbördan, i meningen mindre offer för dem?

Skulle något ännu vara oklart i den miljö, hvarur försvarsutredningen utgått, så erinra vi om, att statsministern och hela regeringen *existerar endast i och genom socialismens parlamentariska stöd* i riksdagen. Själfva kommenderade de siffermässigt öfver endast 44 procent af Andra och 34 procent af Första kammaren samt 40 procent i den gemensamma voteringen; deras eget parti är alltså minoritet i riksdagen som helhet och i hvardera kammaren för sig; majoritet ernås endast genom den »fruktbärande samverkan» med socialisterna i Andra kammaren. Situationen kan kort och godt uttryckas så, att

försvarsberedningens ordförande är *själf part på den mindre försvarsvänliga sidan*, såsom sittande på dess nåd.

Nu faller ljuset så klart öfver denna tillställning, som öfver hufvud är möjligt i vår bedrägliga värld. Försvarsberedningen af 1911 är *en rättegång, där försvarsolusten uppträder som kärande gent emot försvarsintresset som svarande,* och där *domstolen är part på kärandesidan.*

Sunda förnuftet säger, att försvaret icke kan vinna i den processen. Om vi beteckna den normala försvarsviljan som 100 — och öfvervinna oss till att räkna hela den liberala falangen i beredningen dit, tillika med de två högerlandtmännen — den öfverskjutande med 150 och den underskjutande med 50, så blir det matematiska utfallet ur processen axiomatiskt omkring 95, det vill säga ett par under 100. Kan icke en sådan utjämning i praktiken åstadkommas, utan stannar man vid olika förslag från olika sidor, låt oss säga 110 på ena och 50 på andra, då måste ledningen, d. v. s. regeringen, *af ren självbevarelsedrift söka en kompromiss* mellan dessa tal: låt oss säga till 80, i hvarje fall under normaltalet.

Igenkänner man månne det sistnämnda alternativet i den nuvarande situationen? Det gick som det måste gå. Sunda förnuftet låter icke kränka sig öfver en viss gräns. Ett helt tal kan helt enkelt icke ökas genom sammanjämkning med bråkdelar. Hälsan ökas icke genom beblandelse med sjukdom. Den hvita rasen blir icke hvitare genom korsning med negrer. Och försvaret förbättras icke genom kompromiss med försvarsnihilister.

*

Detta är den celebra försvarskommittén af 1911. För hvarje oförvilladt öga visar den sig redan från början i sin sammansättning absolut oförenlig med sitt eget syftemål, *om* detta fattas som ett stärkande af försvaret. Den var i själfva födelsen en ren *deduktion in i det*

absurda af den »fruktbärande samverkan», åtminstone på försvarsväsendets område.

Här framstår nu likheten med den stora unionskommittén af 1895. All heder åt de enskilda deltagarna nu som då, de ha gjort hvad de kunnat; det är ledningen, som har felet. Icke heller försvarskommittén har *kunnat* leda till något resultat annat än under förutsättning af förräderi: af socialisterna mot sitt program, eller af ledningen själf mot sina vallöften. Men också detta är en påfallande likhet, att stora delar af allmänheten icke heller 1911 insågo uppgiftens olöslighet på den anvisade vägen. Massor af hederligt folk på vänstersidan synas verkligen på fullt allvar ha trott, att något godt för försvaret kunde komma af denna beredning.

Huru var nu detta möjligt?

Vi ha talat om kejsarens nya kläder; men det finnes en annan bild, som är bättre och kanske äfven rättvisare. En man berättar, att han en gång ifrån ett träd, själf osedd, åsåg en fakirföreställning i Indien; fakiren fixerade först sina åskådare och gjorde sedan några rörelser på marken, där han stod. Efteråt försäkrade hvarenda åskådare med brinnande öfvertygelse, att han sett fakiren sväfva fritt i luften!

Denna historia kastar ett förklarande ljus öfver många dunkla hemligheter i det mänskliga lifvet i allmänhet och det politiska i synnerhet. Den lär oss hypnosens makt att förvända sinnen och syn å ena sidan, trons förmåga att ta förnuftet fånget under sin lydno å den andra. Och man må icke inbilla sig att sådana historier bara inträffa i Indien!

Det är en syn och en röst uppifrån trädet, som låtit sig förnimma i denna vår undersökning af 1911 års stora försvarsberedning. Vi förstå själfva allt för väl hemligheten i denna politik. Det *var aldrig deras mening*, som satte denna trumf i spelet, att stärka försvaret. Det var meningen att bjuda en del af försvaret som

morgongåfva vid liberalismens förmälning med socialismen. Den fruktbärande samverkan var sitt eget ändamål.

Vi se också och erkänna, att här ligger en statsmannatanke: tanken att försona socialismen med samhället. Det är ju föröfrigt, subjektivt sedt, ett högt beröm för en statsman att tillerkännas fakirens gåfva öfver de sina. Men det är icke med fakirkonster, man räddar *ett rike, som är i fara.* Och vi måste fördöma en statskonst, som vill försona ett element inom riket till priset af *ökad fara för riket.* Herodes och Pilatus må gärna bli vänner; men skall det ske på bekostnad af *sanningen och lifvet* — då må sanningens och lifvets vänner stå upp och slå dem ned!

Med folket för fosterlandet!

18 och 19 dec. 1913.

I.

Stunden är hart när, då ett beslut skall fattas, som kan bli afgörande i vårt rikes historia. Skall beslutet gå med eller mot folket? Skall det ske för eller mot fosterlandet?

Man ville ju gärna utan vidare antaga, att detta i grunden är en och samma fråga: eller hvad är fosterlandet annat än folket och folket annat än fosterlandet? Redan det kungliga valspråkets formulering visar emellertid hän på möjligheten af, att de två begreppen kunna gå i sär. Och i dagens stora fråga skulle denna möjlighet, om man får tro en utbredd opinion, vara förverkligad till ett faktum.

Ingen har nämligen dristat sig att påstå, att ett mera betryggande försvar i och för sig skulle vara annat än till gagn *för fäderneslandet*. Det finnes sanningar för klara t. o. m. för vår tids högt uppdrifna formuleringskonst att våga förneka. Rikets ökade säkerhet är ett intresse för riket: det är ett enkelt axiom. Men å andra sidan har man uppställt det senaste riksdagsmannavalets utslag som vittnesbörd om en *folkvilja emot* ökade försvarsbördor. Detta är också så tillvida obestridligt, som

segern tillföll den sida, hvarifrån viftades med ett indragningsprogram i försvarsfrågan. Det faktiska motståndet mot en lösning till det bättre kommer ju också allena från tanken på »folket», dess vilja, dess håg. Här ha vi alltså alternativet: antingen betryggas försvaret och kränkes folkviljan, eller uppfylles folkviljan och försämras försvaret. Något tredje synes icke gifvas. Men försvarets sak är, som vi sett, fosterlandets. Följaktligen skulle problemställningen bli: *mot folket för fosterlandet* eller *med folket mot fosterlandet.*

På två extrema håll skall denna formulering icke vålla mycket bekymmer: på yttersta vänsterns, där »folkets» röst är Guds röst och dess vilja högsta lag, och på yttersta högerns, där man sitter med gamle kung Göstas recept, att »mot deras vilja ge dem (svenskarna) ett fädernesland». De förra skola utan tvekan tillerkänna »folket» vitsord och låta »fosterlandet» ryka, de senare skola med lika litet omständigheter kasta folkviljan öfver bord och ge fosterlandet det fosterlandet tillhörer. Vi döma icke nu i ett sådant mål. Vi vända oss till dem, för hvilka problemet innebär en verklig konflikt af tragisk natur: dem, som respektera både folkvilja och fosterland, dem, som säga sig, att ett bättre försvar är nödvändigt, men att ett tvångsförsvar måste sakna all verklig moralisk kraft, dem, hvilka frågan alltså tyckes ha fört till ett vägskäl, där man *måste svika antingen fosterlandets eller folkets sak.*

Det är anledning antaga, att ställningen verkligen uppfattas så på håll, där ansvaret kännes tyngst. I sanning en fruktansvärd situation och ett ojämförligt svårt val! Icke må man undra, om där förspörjes tvekan i valet. Men väl må man känna sig uppfordrad att på djupaste allvar eftertänka, om där icke är något fel i problemställningen, som bräddar den förelagda kalken med större bitterhet än verkligheten själf iskänker den.

Vid en sådan undersökning måste vi utgå från *fädernesländets nödläge* som konstateradt. Detta läge kräfver

ett uppryckande beslut i försvarsfrågan, och detta *nu*, ofördröjligen, ty det är elfte *eller tolfte* timmen — ett nytt uppskof är ej mindre af ondo än ett beslut om nedsatt försvar, det vore nämligen ett psykologiskt svaghetstecken, som inga fraser skulle kunna maskera inför de ögon utanför gränserna som iakttaga oss nu . . . Här finnes ingen väg förbi eller omkring. Den, som icke är med, han är emot: emot fosterlandet. Detta står för oss som problemets arkimediska punkt, som det icke gagnar att försöka rubba.

Då återstår endast att se, om från denna punkt det andra ledet i problemet kan rubbas. Felet, om det finnes, måste vara på andra sidan. Diskussionen begränsar sig själf till frågan, om ett beslut för fosterlandet verkligen är emot folket. Det är detta, som här skall närmare undersökas.

*

Först några anmärkningar för parlamentarismens teckentydare och räknemästare, angående den matematiska äktheten af den folkvilja, som utföll ur valurnorna 1911.

I runda tal afgåfvos för liberalismen 243,000, för socialismen 172,000, för konservatismen 189,000. Resultatet i riksdagens Andra kammare blef resp. 101, 64 och 65 platser. En enkel räkneoperation ger nu vid handen, att proportionen borde varit 93, 65 och 72 (eller 92, 66 och 72). Det nya valsättet välsignade dem som bannat det, då det gaf liberalerna 8—9 platser för mycket, men lönade sina vänner med en ren förlust på 7 riksdagssäten. Hvad betyder nu denna skillnad? 72 högermän i Andra kammaren, det var äfven efter 1911 högermajoritet i gemensam votering, det var alltså för konungen ett (praktiskt sedt) fritt val mellan den sittande regeringen och en vänsterministär, det var i alla händelser ett effektivt ryggstöd mot en ministär som fordrade Första kammarens

upplösning. Så mycket betydde de sju platser, som föllo till vänster, ehuru de rätteligen hörde till höger. De, som nu bygga och bo i makt och härlighet på folkviljan från sept. 1911, ha till icke oväsentlig del för sin upphöjelse att tacka en ren slump.

Men icke nog härmed: i deras politiska åtkomsthandlingar lurar också en felkälla, som kan matematiskt påvisas. Vi höra nu hr Branting förkunna för folket, att 30 procent af detsamma uttalat sig för ett afrustningsprogram. Hur har han kommit till detta tal? Jo, genom att identifiera folket med de 604,000 godkända röster, som afgåfvos vid 1911 års val, och sedan mäta sitt partis andel med ett rundligt mått — i själfva verket är dess anpart knappt 28 $^1/_2$ procent, gent emot högerns nära 31 $^1/_2$ och liberalernas fulla 40. Men själfva ursprungssiffran, 604,000, hur förhåller den sig till folknumerären? Vi räkna då folket i juridisk mening, sådant det af statsmakterna själfva i riksdagsordningen begränsats för politiska uppdrag, alltså innanför »strecken»; detta svenska väljarefolk, den lagliga bäraren af folkviljan vid senaste valet, räknade en full million. Konfrontera vi nu segraren vid valen med denna verkliga principal, så visar det sig, att afrustningsprogrammet godtogs af *16* procent allena och det liberala utredningsprogrammet af *23* procent. Den samverkande vänstern med sina båda falanger hinner alltså icke upp öfver 39 procent af det politiskt myndiga folket.

Detta är den rent matematiska sanningen om folkviljan, sådan den uppenbarade sig vid de senaste riksdagsmannavalen. Så snart utslaget vid valurnorna justeras genom räkning i röstlängderna, så visar det sig, att den politiska riktning, som nu i folkmajoritetens namn tagit ledningen af fäderneslandets öden, *saknar* denna majoritet. Det nuvarande regeringspartiet, äfven om all vänster föres dit, är numerärt ett minoritetsparti.

Nu skall genast tilläggas, att denna sifferbevisning *icke* är bindande och slutgiltig. Om majoriteten af folket

icke talat för vänstern 1911, så har den ännu mindre talat emot. Den opposition, som öfver hufvud talade, nådde å sin sida icke fullt upp till 18 procent. Vänsterns *relativa* majoritet är följaktligen obestridd. Och det kan med ett visst fog sägas, att högern själf presumerat detta slags majoritet som den verkliga folkviljan, då den 1911 rådde konungen att lägga om statsrodret till vänster. Ett politiskt prejudikat föreligger alltså, äfven om det matematiska vittnesbördet visat sig bristfälligt.

Det har icke varit vår mening att bestrida detta. Vi bestrida öfverhufvud icke *möjligheten,* att vänsterns relativa öfvervikt 1911 motsvarade den verkliga folkmeningen. Vi ha velat visa, att räkningen skedde inom en trängre ram än den verkliga; däraf följer ju icke, att den i och för sig är oriktig. Den hemligheten gömmer sig ännu ouppdagad i de 43 procentens tystnad vid valet.

Men hvad vi velat framhålla är just detta obekanta x i problemet. Det är möjligt, att folkviljan slöt upp till vänster 1911, men *det är icke bevisadt* eller bevisligt. Den motsatta möjligheten existerar också. *Detta* är den afgörande synpunkten nu. Våra motståndare operera med folkviljans klara utslag 1911 såsom sin fasta punkt i diskussionen: då är det nog att med ojäfviga siffror fastslå, att utslaget *icke* var klart. Punkten är icke fast. Hela förutsättningen på den sidan drages med ett moment, som man ansett kategoriskt, men som härmed uppvisats som hypotetiskt.

Detta betyder för det närvarande hvarken mer eller mindre än att diskussionen är fri angående folkviljans innebörd. Vänsterns fixstjärna öfver valurnorna upplöser sig för en skarpare blick i en nebulosa. Utsikten är fri för fortsatta observationer.

II.

En rent statistisk undersökning af 1911 års valsiffror har gifvit till resultat, att den gången icke gafs ett positivt svar eller ett alldeles bestämdt direktiv, utan blott presumtion för ett svar; en presumtion, som af konungen upphöjdes till prejudikat, då han tillkallade nya rådgifvare ur vänsterns parti.

Men hvad var då frågan? De olika programmen hade ett flertal punkter, och de samla sig icke alla kring en paroll; själfva agitationen på vänstersidan visar dock med all nödig tydlighet, att den hufvudfråga, som från den sidan förelades folket, var denna: *Skall folket vara herre i sitt hus?* Det är tillåtet att beteckna den åtföljande antydningen om lindrande af försvarsbördorna såsom en söt lukt för valmännen, afseende att göra dem benägna till ett för vänsterpartierna behagligt svar i denna dominerande fråga.

Den är, som man ser och förstår, menad som ett inrikes författningsspörsmål. Sin adress har den till *konungen*. Alternativet lyder: *Skall konungen vara herre i folkets hus?* Vi igenkänna den gamla motsättningen mellan kungamakt och folkmakt. Det var detta mål, som nu instämdes inför folkoraklet, och oraklet gaf ett utslag, som af båda parterna tolkades till förmån för »folket». När högerns regering omedelbart abdikerade och konungen utan förbehåll erbjöd regeringsansvaret åt vänstern, då blef detta ärende en gång för alla afskrifvet ur den ordinarie rättegångsordningen. Konungen hade inför historien bevisat sin goda vilja att gifva folket hvad folket tillhörer — eller åtminstone icke *mindre* än så.

Den viljan svek icke, när hon omedelbart efter regeringsskiftet belastades med de hårdaste prof. Konungen gaf sitt bifall till de yrkanden, som i folkviljans namn framställdes på en försvarsutredning i riktning mot ned-

sättning, likaså på inhiberande af redan vidtagna försvarsanstalter; han endast beledsagade beslutet med diktamina, som inneburo, att han icke för det första ledet i sitt valspråk hade förgätit det andra. Sedan dess måste den gamla striden betraktas som principiellt afblåst. Från Sveriges konung hotas icke folkets herradöme i eget hus.

Men i stället har uppstigit ett annat hot, som kastar sin svarta skugga öfver den situation i hvilken vi nu stå. Åter frågas, om svenska folket skall vara herre i sitt hus, men nu med en annan accent och annan adress. Nu lyder alternativet: *Skall något annat folk vara herre i Sveriges hus?* Finnes någon som vågar påstå, att den frågan besvarades, och besvarades jakande, vid valurnorna i sept. 1911?

Sanna förhållandet är, att högern sökte föra fram denna synpunkt som argument för sin försvarspolitik. Men den vardt formligen öfverröstad af bullret på motsidan. Där tog man på sitt ansvar att framställa saken så, som om högern härmed ville snedvrida diskussionen. *Huru* man kunde göra detta, är en sak som vederbörande få göra upp med sina egna samveten; faktum kvarstår, att vänsteragitationen 1911 lade bindlar om folkets ögon, så att folket icke skulle kunna se, att det gällde något annat och mera än en huslig tvist inom riket. Och folket, som alltså icke såg den yttre faran, gaf sitt svar i inrikesfrågan allena.

Icke desto mindre har den stora allvarsfrågan icke alldeles kunnat undanhållas folket under tiden efter regeringsskiftet, och folket har icke heller tvekat att ge svar på den. Första gången skedde det i *nationalinsamlingen* till pansarbåten på föråret 1912. Andra gången sker det nu, inför våra ögon och öron, i de spontana *opinionsyttringarna* för ett omedelbart ökande af beväringens öfningstid, samlade kring försvarsberedningarnas oväntade majoritet för saken. Båda gångerna en borgerlig samling från både vänster och höger, en samling i offer eller tillbud om offer.

Det är af synnerligt intresse att iakttaga den officiella vänsterpolitikens attityd vid det första tillfället. I begynnelsen glada illusioner, att det hela skulle rinna ut i sanden; därnäst ett anlitande af de kända formuleringskonsterna, en bortförklaring af nationalrörelsen som en bolagsmanöver; slutligen — då offret steg till 16 millioner och de offrandes skara till långt öfver 100,000 — en oförställd förvåning, blandad med oro! Slikt något gör man ju icke! Det var en rubbning i de vanda cirklarna, ett främmande och dissonerande tramp i det kända klaveret, en beklämmande aning tillika att tiden kunde vara ute för de små konsterna och knepen. Än en gång lyckades det dock att föra den parlamentariska armén behållen igenom det onda tillbudet, utan kapitulation eller splittring. Men nu kommer det igen, detta främmande, ofattbara, ofärdvarslande — och i sitt tält sitter fältherren stum som Brutus aftonen före Filippi, då han såg sin onde andes skugga . . .

Hvad är det då som sker? En strömkantring inom folksjälen? Det synes så på ytan, och kan ju kallas så. Men ha vi sett rätt i det föregående, så föreligger här knappast skäl att tala om en sinnesändring. Folket börjar samla sig till svar på en fråga, som det förut icke rätt förstått, men hvars allvar nu börjar tränga in i dess medvetande: *Skall ett annat folk under några omständigheter få bli herre i svenska folkets hus?*

Förstår man med strömkantring endast en förskjutning på ytan från den ena sidan till den andra, då torde man också underskatta makten och djupet af det som nu försiggår i svenska folkets själ, om man betecknar det så. Hvad vi bevittna, är snarare en *uppström ur dolda källor,* belägna djupare ned än partiernas och det dagliga splitets vindar räcka.

*

En sorglig händelse har i dessa dagar riktat uppmärksamheten på sjön Tåkern i Östergötland, och kännare ha meddelat, att sjön har två bottnar: en öfre, dyig, lös, förrädisk, och en nedre, fast och hård. Den senare är den verkliga; den förra ett bedrägligt sken, skapadt af ytans tillfälliga inflytelser.

Ett folk har liksom sjön Tåkern *två bottnar*. Nära ytan ligger den första, bildad af tidsandans skum, af drifternas slam, af partiagitationens dy. För den närsynte är detta den enda, ty den döljer den andra. Men ve den, som söker sitt fäste där! Obönhörligt suges han fast och stannar i dyn. Den andra ligger på djupet; där är folksjälens verkliga grund, dess innersta rashemlighet, dess genom tiderna konstanta egenskaper, som alltjämt vid stora och afgörande tillfällen gå i dagen.

Denna bild lär förklara mycket, som synes dunkelt i den närvarande situationen. Den förande liberala pressen (Dagens Nyheter, Karlstads-Tidningen) har i det yttersta af dessa dagar blifvit förunderligt skarpsynt för bräckligheterna i den folkvilja, för hvars afgudabeläte den under hela sitt föregående legat på knä. Nu få vi höra ord om »en folkvilja i naturtillstånd», om den breda massans nödvändiga oförstånd för finare politiska spörsmål, o. s. v.: ord, lika sanna i sig själfva som från det hållet oväntade. Hvad har skakat fjällen från ögonen? Dagens erfarenhet, att marken börjat darra under fötterna! Det liberala partiet har slagit upp sina bopålar och planterat sina vackra idéers banér på en botten af lös dy, folksjälens öfre botten; men ingen enda påle har trängt ned till dess verkliga *nationella* grund. Därför vacklar huset nu, när det stundar till ett afgörande.

Man måste förstå, huru lätt ett sådant misstag är begånget. Den falska bottnen, det är folkviljan i hvardagslag, med all dess lättillgänglighet för smicker och förespeglingar, godtrogen och lättledd, så snart man spelar på dess fördomar och begär, en mjuk lera i skickliga

demagogers händer. Och hvad mera är, folket själft är till hvardags *icke medvetet* om någon annan vilja, någon annan botten i dess själ. Endast den kan ha något begrepp om den verkliga statskonstens svårigheter, som fått upp ögat för huru blinda folken gå mot sina öden. »Det är en lifsfarlig illusion», har jag yttrat en gång (se Nationell samling, s. 75 f.), »att tro folken medvetna om de fel, som föra dem i fördärfvet: folken gå under därför, att de icke igenkänna sina fel som fel.»

Härtill må nu läggas ett ord af en fransk politiker: *»ett folk förlåter aldrig en regering de fel, som regeringen låter folket begå!»* Detta är statsmannens ansvar: att aflyssna folket dess ännu icke medvetna önskningar och behof, att följa rösten i dess inre, som det själft endast dunkelt anar! Folket begär detta af sina ledare, när det riktigt gäller. Det begär, att ledaren skall förstå dess verkliga vilja och väl, äfven när det icke själft förstår det, ja, äfven när det med mun och läppar vittnar emot det. Folket vill, att ledaren skall *utlösa dess bättre jag* ur dess eget famlande eller falska vittnesbörd om sig själft.

När vi alltså bevittna dagens företeelser inom vårt eget folk — å ena sidan larmande röster, som icke vilja veta af ökade bördor för fäderneslandet, och som hänvisa till 1911 års valutslag som attest på en sådan folkvilja; å andra sidan pansarbåtinsamlingens tysta offergärd, försvarsberedningarnas personliga fall af omvändelse, de hopade vittnesmålen från liberala studentföreningar, akademiker, konstnärer — då måste det slå oss, att här börjar folkets djupare botten med sina länge dolda källsprång gå i dagen gent emot den ytliga och självbedragande opinion, som länge usurperat folkviljans namn.

Men därmed *försvinner också motsättningen mellan folket och fosterlandet* ur dagens problem. Den har visat sig ligga i en förfalskning af folkets begrepp, en förväxling af ett yttre sken med dess rätta jag. De som nu, med blicken fången i 1911 års förhållanden, välja vägen

till vänster, de gå *mot fosterlandet,* och de gå i verkligheten *icke ens med folket.* De följa en bedräglig skuggbild af folket, utan kontakt med dess innersta väsen. De slå upp sitt tält på sjön Tåkerns öfre botten, på de sämre drifternas slam och partiagitationens dy. Men den statsman, som väljer vägen till höger, han går i sanning *med folket för fosterlandet* — ty han står på folkets innersta, fasta, nationella botten.

*

Tider och omständigheter skifta, former växla; men nationens hjärta förblifver sig likt. Genom alla öden har svenska folket bevarat sin obetvingliga vilja att aldrig bli »annans träl». Och när andra stöd svika, så har det alltid känt sig ha kvar sin sista instans: konungamakten. I alla tider har folket till sist väntat den afgörande väckelsen från sin konung; och när hans röst kallat, så har det följt, om också vägen ledt genom tunga offer. Samma sinnelag lefver än, som räddade Gustaf III och riket, och aldrig skall en svensk konung förgäfves vädja till det.

Därför stiger i dessa dagar ur svenska hjärtans djup ett brus som af stora vatten och går till kungen fram: *med oss för fosterlandet!* Med det bästa i oss, det lifsbegärande, det framtidsdugliga, det stolta och stora, vårt innersta folkmajestät —

O konung, folkets majestät
är äfven Ditt: beskärma det
och värna det från fall!

RUDOLF KJELLÉN

POLITISKA ESSAYER

Studier till dagskrönikan (1907—1913).

Första samlingen: *Internationell politik och geopolitik.*

Pris 3: 50.

»Prof. Kjellén är *boren essayist* med sällsynt förmåga att afvinna äfven det torraste ämne intressanta sidor och med icke mindre talang att meddela massor af fakta i lättläst form.»

(Prof. Hallendorff i Sv. Dagbl.)

»*Man kan, med ett ord, icke tänka sig någon mer aktuell läsning än denna. Som på ett schackbräde får man se hela ställningen och hela det diplomatiska spelet utbredda för sina ögon.*»

(Prof. Werner Söderhjelm i Nya Argus.)

»Det är *ett storslaget och öfverskådligt politiskt panorama* öfver nutidens världsvälden, stormakter och småstater.»

(Svensk Läraretidning.)

SAMTIDENS STORMAKTER

(Politiska handböcker I.)

Pris häft. 2: 75, inb. 3: 25.

»En bok, som ej bör få affärdas blott och bart med ett konstaterande af att den finnes, utan *som verkligen bör läsas och beundras af enhvar bildad.*»

(Sydsv. Dagbl.)

»*Jag anser detta verk för det mest glänsande i nyare politisk framställning.*»

(D:r Adolf Grabowsky, utgifvare af "Zeitschrift für Politik" och "Das neue Deutschland".)

»*Den intressantaste af alla böcker, som beröra samtidens stora folkproblem.*»

(Köln. Zeitung.)

STORMAKTERNA

Konturer kring samtidens storpolitik.

Tredje, oförändrade upplagan. Fyra delar.

Pris häft. 12: 50, inb. 16: 50.

»I fråga om detta slags framställningskonst är prof. Kjellén *en mästare af erkänd rang, som inom vårt land och dess moderna litteratur äger få, om ens några jämlikar vid sin sida.*»

(Emil Svensén i Det Nya Sverige.)

»*Ett betydande verk med ej blott akademiskt utan aktuellt praktiskt värde.*»

(Statsvetenskaplig Tidskrift.)

HUGO GEBERS FÖRLAG.

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

D
442
K54
v.2

Kjellén, Rudolf
Politiska essayer